

Kong Kristian III's og Dronning Dorotheas Kroning den 12. August 1537.

Af Arthur G. Hassø.

Efter den langvarige og blodige Borgerkrig »Grevens Fejde« stod Frederik I's ældste Søn, den 33-aarige Hertug Kristian af Holsten, i Sommeren 1536 som den egentlige Sejrherre. Han havde oprindeligt ikke direkte været Deltager i Borgerkrigen; men den ene af de kæmpende Parter, den jydsk Adel, havde ved Mødet i Ry Kirke den 4. Juli 1534 valgt ham til Danmarks Konge; den 9. Juli havde den fynske Adel i Hjallesemødet sluttet sig hertil; den 17. Juli havde Hertugen modtaget Valget, og den 19. August var han blevet hyldet ved Horsens som Kristian III. Dermed var han blevet Part i Striden, og det var hans dygtige holstenske Feltherre Johan Rantzau og hans tyske Lejetropper, der skaffede ham Sejren i Danmark. Efter Slagene ved Øksnebjerg og i Svendborg Sund var Kristian III i Odense blevet hyldet af Fynboerne den 3. Juli 1535, og den 18. August modtog han paa Lybers Høj ved Lund Skaaningernes Hylding. Efter en aarlang Belejring tvang hans Stridskræfter endelig sidst i Juli 1536 Staden København og de to fremmede Fyrster, Hertug Albrecht af Mecklenburg og Grev Kristoffer af Oldenburg, til at kapitulere paa Naade og Unaade. Det danske Rige var i Kristian III's Magt. Endnu manglede at faa Norge helt i den nye danske Konges Besiddelse; men det lykkedes i Forsommeren 1537, efter at en Stilstand i Brüssel den 3. Maj havde afværget den Fare, der havde truet ham fra Kejser Karl V's Side, og berøvet hans Modstandere i Norge det sidste Haab om Hjælp udefra.

Faa Dage efter at København var faldet, havde Kristian III den 11.—12. August 1536 ladet de gejstlige Rigsraader, Bisperne, fængsle og dermed uskadelliggjort de Mænd, fra hvem han kunde vente den stærkeste Modstand mod de Ændringer, det var hans Agt at foretage: Reformationens Indførelse, Kirkegodsets Sækularisering og Styrkelse af Kongemagten ved Ændring i Forfatningen. En almindelig Herredag var derefter blevet indkaldt til Oktober, og her var da Rammerne for det danske Riges verdslige og gejstlige Nyordning blevet fastlagt i Recessen af 30. Oktober 1536. For Kristian III's egen Person fik dette Organisationsarbejdes Afslutning sit højtidelige Udtryk i hans og hans Dronning Dorotheas *Kroning* Søndagen den 12. August 1537 i Vor Frue Kirke i København. Om denne Begivenhed meddeler Hvitfeldt følgende:

»Aar 1537. blef Konning Christian den Tredie kronit til Danmarckis Konge / sampt Fru Dorothea til Dronning / den 12. Augusti, som vaar hans Fødsels Dag ætatis 34. med de Ceremonier som der til hører / aff Doctore Johanne Bugenhagio Pomerano, Superintendent til Wittenberg / hand vaar hid ind fordrit at restaurere Kiøbenhaffns Universitet, disligeste at reformere Kircker oc Skoler her offver alt Rigit / effter den Augsburgiske Confession, baade udi Lærdom oc Ceremonier, som til Wittenberg holdis / oc at giøre en Christelig Ordinantz huorledis i Kircker / Skoler oc Capitteler ofver alt Rigit fremdeelis holdis skulde / hand fortøffvede her inde ved 5. Aars tid. Kong. Majest. bød hannem end at skulle bleffvit Bisp til Slesvig / men hand vilde icke forlade den Skole til Wittenberg / oc det Kald hand der en gang haffde antagit / i huad større Fordeel / hand her skønt kunde hafft. Samme tid vaar Hertug Albrit aff Prytzen her inde med hans Gemahl Fru Dorothea, Kong Christiani III. hans Søster / K. Friderich den I. eldste Daatter / at hederlig giøre med deris nærværelse samme Kroning / oc sin Svoger at besøge / oc ankomme de Onsdagen for Laurentij, oc vaar der

en stor almindelig Herredag samme tid aff fremmede Gesandters Adel / oc andre.

Til forneffnde Kroning haffver Kong Gøste sendt hans Sendebud / Her Lauritz Sigessøn / Christoffer Anderssøn / her ind / som forledne Aar tilforn oc hafde været her / udi lige maade vaar her Churførstelige / Saxiske oc Hessiske Sendebud / der vaar oc Lyneburgiske / Lybske oc andre Stenders Sendebud: Disse ønskede hans M. Lycke oc Benedidelse / oc glæde dem ved / at hand vaar kommen til Kronen / Fred oc Rolighed¹.

Hos Niels Krag, der har skrevet Kristian III's Historie paa Latin, hedder det om Kroningen i Sandvigs danske Oversættelse:

»Imidlertid bleve adskillige nærpaarørende Konger og Fyrster, samt nærliggende Stæder indbudne til at bivaane den høytidelige Salvings-Act. At ikke denne almindelige Glæde og høytidelige Act skulde fordunkles ved Bispernes traurige Fængsel, og der desforuden vare mange fornemme Mænd iblant dem, som ved deres Nærværelse kunde sætte Kronings-Acten i større Anseelse, fandt Kongen for got at løsgive Bisperne. Heraf gjorde mange sig god Forhaabning om et naadigt og lemfældigt Regimente, og viiste des større Glæde ved denne Forsamling. Til denne Act indfandt sig ogsaa Hertugen af Preussen med sin Gemahl, Kong Christians Søster. Ligeledes adskillige Gesandter fra Fyrster og Stæder. Derpaa blev Kronings-Acten forrettet af Dr. Pomerano, Superintendent og Professor i Wittenberg, den 12 Augusti: og var Kong Christian den første af de danske Konger, som lod sig salve af en Reformert Superintendent efter den lutherske Religions Ceremonier, hvori hverken saaes nogen Pragt eller Overtroe; da Salvings-Acten tilforn pleyede stedse at forrettes enten af Erkebisen eller en pavelig Gesandt. Men saasom Kongen vilde have den romerske Kirkes Cere-

¹) *Hvitfeldt* (Folioudgaven 1652) II, p. 1495.

monier afskaffede over hele Riget, saa holdt han det ikke sæmmeligt at lade dem bruge ved Indtrædelsen i hans Regiering, uagtet de syntes at kunde give samme en større Anseelse. Dog blev den samme Salvings-Maade brugt, som havde været indført i den første Christen Kirke. En Guld-Krone, besat med de kostbareste Juveler, blev sat paa Kongens Hoved, og Sverdet tillige med Scepteret og Æblet blev leveret i hans Hænder: og om disse Ceremoniers Betydning blev Kongen underrettet ved en Tale af Superintendenten, som foreholdt Kongen, at Riget og Rigets Klenodier bleve ham ved den allerhøjestes Forsyn og hans Tieners Hænder overleveret, og at han alleneste skulde have Guds Ære og Rigets Velfærd for Øyne, hvilke tillige med andre gudelige Betænkninger bleve stadfæstede af Guds Ord¹.

Nogle korte Aarbogsnotitser fra Samtiden omtaler ogsaa Kroningsbegivenheden; de skal her ganske kort gengives. En dansk Aarbog, der omfatter Aarene 1286—1549, og som har været benyttet af Anders Sørensen Vedel, har Oplysningerne i denne Form:

»Aar etc. Mdxxxvii, Onsdagen nest for sante Lawrits dag, kom Hoffmestherind aff Prytzen med syn førstinde, koning Chrestins Søsther, ind for Kiøbindhaffn tell koning Chrestens krwning. Samme aar, Søndagen efftther sante

¹) *Krag og Stephanius* 1776 I, p. 170—72. — I den latinske Tekst — Nicolai Cragii: *Annalium libri VI. quibus res Danicæ a gloriosissimo Rege Christiano III. . . . enarrantur*. Ed. Joan. Grammius. Hafn. 1737. — hedder det p. 167—69 flg.: »Interim litteræ hinc inde ad Reges & Principes propinqvos, atqve vicinas civitates dantur, qvibus ad festiva & publica Regiæ inaugurationis solennia invitantur. Qvæ ne fœdarentur communi antistitum captorum & amicorum luctu, inter qvos complures viri primarii, decus honori Regio addituri, neve in totius populi gaudio ii soli tenebris & squalore obruti jacerent, dimittere eos e custodia libuit Tandem solennia inaugurationis, sacra administrante Pomerano, verbi Dei ministro Witebergæ, & ejusdem Aca-demiæ professore pridie Idus Augusti peracta sunt. Ac Christianus, hic primus Rex reformatæ religionis ritibus, non exqvisitis, magnificis

Lawritsdag, tha bleff koniing Chrestian med syn førstinde, drotning Doritte, krwnit aff Doctther Jahan Bwginhaffn Pommer wdy Kiøbindhaffn y domkerckin«¹.

I Roskildeaarbogen 1448—1549, der har været benyttet af baade Anders Sørensen Vedel, Arild Hvitfeldt og Hans Svaning, og som egentlig er et dansk Udtog af Petrus Olai: Paralipomena, hedder det:

»MDxxxvij søndagen effter sanctj Laurentij dag, som vor then xij dag j Augustj maanet, vor for^{ne} koning [Christiern] then tredie mett sin husfrue drotning Dorothea kront y vor frue kircke j Kiøbmenhaffn aff Docter Hans Pommerano, Superintendent aff Vittenbiereg Vdj thette aar, fierde dag fore sanctj Laurentij dag kom mesteren aff Prydtzen mett sin husfrue (som vor koning Fredricks dotter) tiill Kiøbmenhaffn«².

I nogle kronologiske Optegnelser af Aarhusbispen Ove Billes Sekretær Hans Henriksen findes denne korte Notits:

»Samme Kong Christiern blev kronet i Kiøbenhavn St. Lauridz Dag A° 1537«³.

En Krønike, der spænder over Tiden fra Valdemar Atterdag til Kristian III og har dannet Grundlag for senere

aut superstitiosis, inauguratus est, a repurgatæ doctrinæ ministro; qvum antea insolens fuisset, nisi a metropolitano, aut aliquo Pontificis Romani legato, inaugurationis regiæ sacra celebrari. Etenim Rex volens abdicare toto regno ceremonias pontificias, haud consentaneum existimavit eas regni initio usurpari, utut ad splendorem facere videbantur. Ritus unctionis tamen pro more adhibitus, qvem mandatam divinum priscae ecclesiæ editum sacravit. Corona aurea gemmis pretiosissimis distincta caput redimitum, gladiusqve cum sceptro & pomo in manus tradita. De qvibus omnibus pia concione Rex instruitur, monitus regnum regniqve insignia per manus ministri, Numinis supremi provisu, ad summum hujus magistratus honorem Regi evecto tradi ejusqve gloriam cum salute reipublicæ unice quærendam. Hæc & alia, quæ pias meditationes animo ingenerarent, ex sacris litteris adducta.

¹) *Rørdams Monumenta* 1. R. I, p. 295. — I dette og de følgende Citater er benyttet den Ortografi, hvormed Notitserne er trykt i det nævnte Værk.

²) *Rørdams Monumenta* 1. R. I, p. 376 flg. — ³) *Smst.*, p. 497.

Historieskrivere, giver en mere sammenhængende Fremstilling; den fortæller saaledes om Kroningen:

»Der hertugh Christian saaledis haffde faait rigt, loed hand strax sende bud til Wittemberg, och indkaldede Doctor Hans Bugenhagen, som waar pastor och Superintendens wdj Wittemberg, at hand kronede hannom til Konningh, och bleff saa her y rigt wdj try aar«¹.

Et Tillæg til Krøniken følger hertil:

»1537. Den Oensdagh fore Sancte Lauritze dagh, bleff Konningh Christian met sin førstinde kronet«².

Malmøforfatteren Henrik Smiths historiske Optegnelser, der har været kendt og brugt af Historieskrivere som Anders Sørensen Vedel, Mogens Madsen, Arild Hvitfeldt og Klaus Kristoffersen Lyskander, indeholder dette Stykke i hans danske Aarbog:

»Samme aar tisdagen for Laurenz dag kom hertug Albert aff Prytzen med hans førstinde konning Christians søster til Kiøbenhaffn til konning Christians kroningh. Och samme aar S. Clare dagh bleff konning Christian och [hans] førstinde Dorothea kronid y Kiøbenhaffn aff doctore Johanne Pomerano och aff de ny wdualde superintendenter«³.

Lundebispen, Historieskriveren Mogens Madsen meddeler i sin *Regum Daniæ Series*:

»Eodem anno, Dominica proxima post festivitatem B. Laurentii, hoc est Augusti die XII. Christianus et Dorothea conjunx, nata ex Ducibus Saxonie inferioris, Hafniæ coronantur à Johanne Pomerano, Theologie Doctore, qvem Rex reformandæ Religionis gratia recens tum Witeberga in Daniam evocârat«⁴.

*

*

*

¹) *Rørdams Monumenta* 1. R. I., p. 546. — ²) Smst., p. 554. — ³) Smst., p. 637. — ⁴) Smst., 2. R. II, p. 226.

Dette var, hvad det 16. Aarhundredes danske Historie-skrivere vidste at fortælle om Kroningsbegivenhederne i København i August 1537. Med disse Citater har det blot været min Hensigt at vise i kort Begreb, hvor magre Oplysningerne er; en kildekritisk Vurdering af dem har det ikke været Meningen at foretage, da vi nu er langt bedre underrettet om Kroningsdagene for 400 Aar siden, ikke mindst takket være et Eftersøgningsarbejde, som blev foretaget for godt hundrede Aar siden.

I 1828 udgav Biskop *Fr. Münter* Kristian VII's og Karoline Mathildes Salvingsakt af Biskop Ludvig Harboe¹, og han udtalte da i sin Fortale det Ønske, at han engang kunde fuldstændiggøre Rækken af de danske protestantiske Kongers Salvingsakter ved at bringe den ældste og eneste savnede for Lyset, nemlig Dr. Johann Bugenhagens Kroning af Kristian III og Dronning Dorothea i 1537. Biskop Münter anstillede i den Anledning Undersøgelser i saavel danske som udenlandske Biblioteker og Arkiver for at finde en officiel Beretning om denne Kroning, forfattet af Johann Bugenhagen selv.

Han lod anstille Eftersøgninger i Halle i det tidligere wittenbergske teologiske Fakultets Arkiv; intet blev fundet. Ud fra den Opfattelse, at Johan Bugenhagen hørte til den pommerske Adelsfamilie af samme Navn, henvendte han sig derpaa til det preussiske Kirke- og Undervisningsministerium med en Anmodning om, at man vilde lade Undersøgelser anstille hos denne Adelsslægts Efterkommere i Forpommern. Ministeriet paalagde Overbibliotekaren ved Greifswald Universitet, Professor, Dr. Schildener, at gøre, hvad han kunde, for at opfylde Biskop Münters Ønske. Resultatet af Efterforskningen blev negativt; men den Bugenhagenske Slægts Forretningsfører Protosyndicus Dr. Gesterding lod Greifswalderhistorikere foretage nøje

¹) Kong Christian den Syvendes og Dronning Caroline Mathildes Salving i Christiansborgs Slot-Kirke d. 1. Mai 1767 og de i denne Anl. holdte Taler. Udg. af *Fr. Münter*. Kbh. 1828.

Arkivstudier over den formodede Familieforbindelse mellem Slægten og Dr. Johann Bugenhagen; Resultatet heraf var, at intet fandtes, som kunde underbygge denne Formodning.

Greifswalder-Overbibliotekaren henvendte sig derefter til Bugenhagen-Forskeren Dr. *Gottlieb Mohnike* i Stralsund, om han kendte nogen Efterretninger om Kroningen i København 1537. Dr. Mohnike kunde henvise til en Passus i en samtidig stralsundsk Krønikeskriver *Johann Berckmann's* haandskrevne Værk¹ og til et ældre trykt Arbejde, *Johann Erhard Kapp's* kleine Nachlese², i hvis 4. Del,

¹) Den meddeles her efter Dr. *Gottlieb Mohnikes* Udgave af Aktstykkerne 1832, Indledningen p. 13 flg., da den i Werlauffs Udgave 1831, p. 32, fremtræder i stærkt forvansket Form: »Anno 1537 desz Frigdages nach Laurentij wertht hertich Frederick van holsten jn Denne-merckenn thom Koninge gekronett auer datt Rike. He sende na Wittenberge vnnd leth halenn iij Doctores; de eine alse de Oldeste Johann Buggenhagen Pomeranus, jn der Kroninge settede ehm vnnd der Forstinnen de krone vann Golde vp datt houett, vnnd em dede datt schwertt jn de handtt, vnnd einenn guldenn Appell; vnnd tho itzlikem stucke, dat he em so dede, dar brukede he gades wortt bi, vnnd beuholl ehm datsulue hart tho holdende bi siner salicheitt. Vnnd ging herlichenn tho, dat nicht gesehen isz bi minschenn tidenn, de wise, de dar geschen isz jn der Kroninge, wo mi vnse Burgermeister Ehr Frantz Wessel sede, de dar mede wasz vnnd ansah; vnnd sindtt beschreuen de wortt von worden tho worden, de he brukede; de hir anthotekende were vele tho lanck. Vnnd setteden densuluenn Doctor Johann tho einem Bisschoppe vnnd wechter auer datt lant, auer de Geistlikenn; de forstinne schenkede dem Doctor einen flawelschenn Rock. Darna togenn se wedder nha Wittenberge mit schenke vnnd gauen desz Koninges. Do se nu wedder tho husz quemenn, hedden se noch nennen groten Dank verdient. Do wasz Martinus bosze vnnd vnmudich vp denn Doctor Johann Bugenhagenn, dat he sick desz Amptes vnderstan hedde, denn Koning tho kronende, dat em nicht temede, behorde em nicht; jdtt horde Koningenn vnnd furstenn tho donde; und gaff em einn groth Ruchte vnnd schwar«. — Der er, som det vil ses, et Par Fejl i denne Meddelelse: Fredag i Stedet for Sondag; Hertug Frederik i Stedet for Hertug Kristian. *Johann Berckmann's* Krønike er trykt i: Mohnike und Zober: Stralsundische Chroniken I, 1833, p. 1—158.

²) *M. Johann Erhard Kappens* kleine Nachlese einiger, gröszen

p. 612—24, der var trykt et Udtog af Kroningsritualet, efter Dr. Mohnike's Mening skrevet til Efterretning for Kristian III og hans Dronning før Kroningen. Han mente at kunne genkende Bugenhagens Stil og Ortografi i dette Udtog og var vis paa, at det maatte være udkommet i Trykken i selve Kroningsaaet 1537, skønt Kapp havde aftrykt det efter en gammel Afskrift med den berømte Georg Spalatin's Haand i det Krafft'ske Bibliotek i Ulm. En Vending i Johann Berckmann's Krønike betragtede han som Bevis for sin Antagelse, men gjorde sig her skyldig i en Misforstaaelse af Krønikens Ord; Berckmann meddeler for det første, at Kroningsakten var nedskrevet med Bugenhagens Taler i ordret Gengivelse, ikke i Udtog, og for det andet mæles der i Krøniken ikke et Ord om, at Beretningen var trykt.

Dr. Mohnike gav sine Oplysninger ikke blot til Overbibliotekaren i Greifswald, men ogsaa til Biskop Fr. Münter direkte. Kort Tid efter var Dr. Mohnike paa et Besøg i København; Biskop Münter var imidlertid død; men Dr. Mohnike erfarede, at han forinden havde modtaget Svar fra det preussiske Kultusministerium, der ikke blot havde sendt Biskoppen Dr. Mohnikes Resultater, men ogsaa gjort opmærksom paa et gammelt Værk, *Lauterbeck's Regentenbuch*¹. Heri fandtes hele den egentlige Kroningsakt med Bugenhagens Taler og Bønner in extenso, trykt efter en Afskrift sendt Grev Albrecht af Mansfeld fra Kristian III; formentlig enslydende med denne Beskrivelse har den været, som den stralsundske Borgmester

Theils noch ungedruckten, und sonderlich zur Erläuterung der Reformation-Geschichte nützlichen Urkunden. Vierdter Theil. Leipzig 1733. — Det er i 4. Del og ikke, som E. C. Werlauff i sin Fortale til Udgaven af Aktstykkerne 1831 urigtigt meddeler, i 3. Del, p. 612—14, Udtoget er trykt.

¹) Det kgl. Bibliotek har følgende Udgave, som Fr. Münter og E. C. Werlauff har benyttet i Følge Fortalen til Udgaven af Aktstykkerne 1831: *Regentenbuch . . . durch Georgium Lauterbeckens, Brandenburgischen Rath auffm Gebirge. Wittenberg 1572.* — Dr. Moh-

efter Berckmanns Udtalelser hjembragte fra Kroningen¹.

Det havde været Biskop Münters Hensigt med Frederik VI's Billigelse at udgive de to trykte Meddelelser fra Kapp's og Lauterbeck's Værker, ledsaget af den nævnte Passus af Johann Berckmann's Krønike, der var meddelt ham af Dr. Mohnike, samt et latinsk Digt over Kroningen, forfattet af den hamburgske Lærde *Ludolph Prig*, som senere i et Aar (1549—50) var Professor ved Københavns Universitet; Prigs Digt var blevet trykt i Wittenberg 1539, og et Eksempplar deraf fandtes i Det kongelige Bibliotek². Inden Biskop Münter saa dette Materiale udgivet, afgik han imidlertid ved Døden den 9. April 1830. Foruden at meddele disse Aftryk havde det været hans Plan at give en indledende Undersøgelse vedrørende de danske Kongers

nike anfører i Indledningen til sin Bog: Die Krönung König Christians III. von Dänemark und seiner Gemahlin Dorothea, Stralsund 1832, p. 25, Note 31, tre andre Udgaver (1559, 1561 og 1581), men kender ikke den fra 1572.

¹) Om det Eftersøgningsarbejde, som Fr. Münter satte i Gang, og som der her er redegjort for, oplyser saavel Fortalen til *E. C. Werlauffs* Udgave af Aktstykkerne 1831 som Indledningen, p. 8—10, i *Gottlieb Mohnikes* Udgave af Aktstykkerne 1832.

²) *Ludolph Priggus*: De coronatione Serenissimi et Potentissimi Principis ac Domini D. Christiani tertii. Vitebergæ. 1539. — Prigs Digt er senere optrykt i *Script. Rer. Dan. VIII* (1834), p. 505—14: De coronatione Christiani Tertii, Daniæ, Norvegiæ & c. Regis Carmen, Authore Ludolpho Priggio, Hamburgensi, 1539, med følgende Indledning: »Auctor, hocce carmine heroico, dum in Academia Wittembergensi literis operam dedit A. 1539 impresso, Regem Christianum tertium adeo sibi conciliaverat, ut in patriam redux, ab eo in aulam sit evocatus, Artiumqve & Philosophiæ in Academia Hafniensi Professor A. 1549 constitutus. Jam vero anno sequenti 1550 dimissionem a patribus academicis petiit & obtinuit. Anno 1552—53 in Academia Lipsiensi commoratus est (Moller Cimbria literata Tom. I., p. 506—7.) Perrarum istud carmen, cujus exemplar in Bibliotheca Regia exstat, jamqve collectioni Monumentorum, de solennibus inaugurationis Christiani IIIi & Reginæ Dorotheæ, a F. Müntero 6 [?] & me W. Anno 1831 editæ, insertum, pluribus nominidignum judicatum est, qvòd hic iterum prodeat. — Jeg mener ikke at kunne tillægge dette Hyldestdigt nogensomhelst Kildeværdi m. H. t. Kroningsbegivenhederne.

Salving og Kroning i Middelalderen og at give en fuldstændig Beskrivelse af Kristian III's og Dronning Dorotheas Kroningshøjtidelighed; men i disse to Henseender havde han ikke naaet at faa gjort noget, da Døden indhentede ham.

Det blev nu af Fr. Münters Efterladte, og med Frederik VI's Tilladelse, overdraget til Overbibliotekar ved Det kongelige Bibliotek, Professor *E. C. Werlauff* at fuldføre Planen, og i 1831 saa Værket Lyset¹. I en Fortale gjorde Udgiveren Rede for dets Tilblivelse og meddelte, at han til sin historiske Fremstilling af Kroningen foruden de gengivne Aftryk havde været saa heldig at kunne benytte »en samtidig, paa Latin forfattet Beskrivelse over denne Høitidelighed, som, efter et Par med Grams Haand tilskrevne Anviisninger for Bogtrykkeren at dømme, engang maae have været bestemt til Trykken; maaskee blandt Bilagene til Krag's Historie, hvor den dog ikke har faaet Plads«². I Følge Fortalen til 1. Del af Script. Rer. Dan. 1772 skulde der i Helmstedt i Braunschweig have været opbevaret en af Johann Bugenhagen selv forfattet Relation om hans Ophold i Danmark³; men Werlauff vidste ikke,

¹) Aktstykker vedkommende Kong Christian den Tredies og Dronning Dorotheas Kroning i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, den 12te August 1537, af Dr. Johannes Bugenhagen. Efter kongelig allernaadigst Befaling samlede af *Dr. Frederik Münter* med Indledning og historiske Oplysninger udgivne af *E. C. Werlauff*. Kbh. 1831.

²) Denne latinske Beskrivelse blev i 1834 trykt i Script. Rer. Dan. VIII, p. 502—05: De coronatione Regis Christiani Tertii, facta Hafniae, die Dominica a festo S. Laurentii proxima Anno MDXXXVII, narratio. Den indledes dér med følgende Ord: »Eadem forsán hujus coronationis descriptio typis excusa, qvam commemorat Rosefontani (Joh. Svaningii) refutatio calumniarum Joh. Magni fol. L. 4, cujus cæteroquin nullum exemplar exstare novimus. In Apographo, qvód hic secuti sumus, nonnulla emendavit Joh. Grammius, qvi idem prelo destinasse videtur, forsán inter Additamenta ad Cragii Historiam Christiani Tertii«.

³) Ikke i Fortalen, men i det derefter opførte Register over Værker om Danmark, som enten var gaaet tabt, eller som Udgiveren Jacob Langebek ikke havde kunnet skaffe sig, nævnte han som Nr. 40: »Joh.

skrev han i sin Fortale, om det var den samme, som fandtes i Jähnkes Gelehrtes Pommerland I¹, eller om den skulde være benyttet i Jähnkes Lebensgeschichte J. Bugenhagens², for intet af disse to Værker »findes i vore Bibliotheker«.

Imidlertid synes det, som om Dr. Gottlieb Mohnike ikke har vidst, at de fremdragne Oplysninger trods Biskop Münters Død alligevel var i Trykken i Danmark. Han frygtede, at Udgivelsen skulde blive skrinlagt heroppe, og han fandt Materialet saa vigtigt og interessant, at det ikke burde gaa i Glemmebogen. Baade Udtoget af Ritualet og Beskrivelsen af Kroningsakten stammede efter indre og ydre Sandsynlighed fra Johann Bugenhagen selv. For Ritualudtogets Vedkommende var det utvivlsomt, da naturligvis ingen anden end Reformatoren selv kunde sætte det op, og baade Stil og Ortografi stemte i en forbavsende Grad overens med den, man traf i Bugenhagens øvrige tyske Skrifter. Den udførlige Beskrivelse af Kroningen var sikkert ogsaa forfattet af Johann Bugenhagen, og medens Dr. Mohnike fandt det sandsynligst, at Ritualudtoget var blevet befordret i Trykken i Samtiden, nærede han angaaende Kroningsakten overhovedet ingen Tvivl i

Bugenhagii Relatio de Itinere suo in Daniam, qvam ad Jo. Frid. Elect. Sax. 1539. perscripsit. Servatur adhuc in Biblioth. Helmstadiensi«. Det tidligere Universitetsbibliotek i Helmstedt er nu inkorporeret i Herzog August Bibliothek i Wolfenbüttel; paa en Forespørgsel hertil har jeg faaet til Svar: »Um eine *Handschrift* handelt es sich doch höchstwahrscheinlich bei der von Ihnen gesuchten: Relatio Bugenhagii de itinere suo in Daniam. Leider hat sich dieser Bericht als Handschrift nicht ausfindig machen lassen unter unseren Kodizes«.

¹) Dette Værk findes hverken i Det kgl. Bibliotek eller Universitetsbiblioteket.

²) *Johann David Jänckens* Lebens-Geschichte D. Johann Bugenhagens, sonst auch D. Pommer genannt. Mit einer Vorrede von dem Schicksale dieses Buchs, auch mit nöthigen Zusätzen vermehrt, von neuem ans Licht gebracht von D. Johann Carl Conrad Oelrichs. Rostock und Wiszmar. 1757. — Et Eksempplar heraf findes nu i Det kgl. Bibliotek.

denne Henseende. Uvidende om, at E. C. Werlauff allerede i 1831 havde offentliggjort det fremkomne Materiale, besluttede Dr. Mohnike da selv at udgive det, og i 1832 saa hans Arbejde Lyset¹. Det bestod af en Indledning med tilhørende Oplysninger og Bevissteder, Aftryk af Ritualudtoget hos Kapp og af Kroningsakten hos Lauterbeck; i Indledningen var indeholdt Aftryk af den ovennævnte Passus fra Johann Berckmanns Krønike.

I Juli 1935 foretog jeg med Støtte af det af Københavns Magistrat bestyrede Camilla Tacks Rejsestipendium en Studierejse til forskellige tyske Arkiver for at indsamle Aktstykkemateriale vedrørende Danmarks Udenrigspolitik efter Grevefejden. Under mit Ophold i Rostocks Ratsarchiv blev jeg opmærksom paa, at der blandt »Acta 1537« laa et Hæfte paa 62 upaginerede, beskrevne Sider, bærende Udskriften: »Von Koninck Cristierns Krøninge tho Copenhagen am Sundage na Laurentij Anno xv^e xxxvij«. Det viste sig at indeholde dels en plattysk Beretning om Begivenhederne omkring og under Krøningen i 1537, dels et udførligt Ceremoniel for Kroningsakten med Dr. Bugenhagens Taler in extenso; ogsaa Ceremoniellet var paa Plattysk, men med enkelte mindre Partier paa Latin, og baade Beretning og Ceremoniel var skrevet med samtidige Hænder. Jeg havde ikke Tid til at underkaste Hæftet et nøjere Studium; men ved elskværdig Imødekommenhed fra Arkivets Leder, Stadtarchivar Dr. Ernst Dragendorff, fik jeg Tilladelse til at forsyne Hæftet med en Blyantspaginering, hvorefter jeg fotograferede samtlige beskrevne Sider. Et Sæt Kopier af disse Fotografier er erhvervet af Rigsarkivet og forsynet med samme Paginering.

Ved en nøjere Prøvelse af dette Materiale viser det sig, at Ceremoniellet paa faa mindre Afvigelser nær stemmer overens med de Kroningsakter, der var meddelt af Lauter-

¹) Die Krönung König Christians III. von Dänemark und seiner Gemahlin Dorothea durch D. Johannes Bugenhagen. Herausgegeben von D. Gottlieb Mohnike. Stralsund. 1832.

beck, Werlauff og Mohnike, medens Beretningen, der omfatter 18 af Hæftets Sider, maa være et Øjensvidnes Referat af, hvad han har set og ogsaa hørt under Kroningen. Der kan fremsættes en Formodning om, hvorledes det gaar til, at en Beretning om den danske Konges Kroning ligger i Rostocks Arkiv. Den skyldes næppe en Mand fra Staden selv, for endnu var der ikke sluttet Fred mellem Rostock og Kristian III efter Grevefejden; men netop i Dagene mellem Herredagen i Juni—Juli og Kroningen i August 1537 udfoldede Gesandter fra Lübeck, Lüneburg og Stralsund Bestræbelser i København for at faa sluttet Fred mellem Kristian III paa den ene og Rostock og Wismar paa den anden Side¹. Det er nærliggende at tænke paa de stralsundske Udsendinge i denne Forbindelse. Fra Johann Berckmanns Krønike ved vi, at de bragte et udførligt Referat af Ceremoniellet med Bugenhagens Taler med sig hjem; det er rimeligt at antage, at de ogsaa har givet Raadet i Stralsund en Relation om, hvad der ellers var foregaaet i København i de Dage. En saadan har jeg dog ikke fundet i Stralsunds Stadtarchiv; men i alt Fald for denne Tid — lige efter 1536 — synes Arkivet i det Hele ikke at være særlig fuldstændigt bevaret². Der er intet til Hinder for at antage, at Stralsund derefter — saaledes som det var Skik — har givet Rostocks Magistrat Meddelelse om Fredsforhandlingerne i København og ogsaa delagtiggjort denne By i Oplysningerne om Kroningsdagene i København. Beretningen synes for saa vidt at være i Original, som der mange Steder er rettet i den og gjort Tilføjelser af væsentlige Detailoplysninger; en slavisk

¹) Se Side 376.

²) Senere erfarer jeg, at Dr. Gottlieb Mohnike allerede for over 100 Aar siden har foretaget Eftersøgninger i Stralsundarkivet; i sin Udgave af Aktstykkerne 1832 skriver han i Indledningen (p. 13): »die Nachsuchung im hiesigen Stadtarchiv durch Herrn Syndicus D. Brandenburg hat aber weder über den Bericht noch über das Ritual und die Beschreibung irgend etwas entdecken lassen«.

Afskrift efter et Forlæg er den ialt Fald ikke. Derimod har Hæftets sidste Del, Ceremoniellet, som er skrevet med en anden Haand end Beretningen, fuldt ud Karakter af at være en Afskrift. De to Dele af Skriftet er ikke blot skrevet med forskellige Hænder; men ogsaa deres Orthografi er saa forskellig, at de maa være affattet af to forskellige Personer.

Naar jeg har valgt at give en detailleret Fremstilling af Kroningsfesten i Stedet for blot at udgive denne primære Beretning fra Rostockerarkivet, skyldes det Ønsket om i Firehundredaaret at samle vor Viden om denne Begivenhed til en historisk Fremstilling. En flittig Brug af Citater i Henvisningerne vil formentlig i nogen Grad overflødiggøre en Udgivelse¹.

*

*

*

¹) I Henvisningerne paa de følgende Sider er følgende Forkortelser anvendt:

Beretningen = Beretningen i Hæftet i Rostocks Ratsarchiv.

Ceremoniellet = Ceremoniellet i Hæftet i Rostocks Ratsarchiv.

Lauterbeck = Regentenbuch durch Georgium Lauterbeckens. 1572.

Kapp = M. Johann Erhard Kappens . . . kleine Nachlese. IV. 1733.

Werlauff = Werlauffs historiske Fremstilling i hans Udgave af Aktstykkerne 1831.

Münters Udto = Udtoget af Ritualet i Udgaven af Aktstykkerne 1831.

Münters Ceremoniel = Kroningsakten i Udgaven af Aktstykkerne 1831.

Mohnike = Indledningen i Mohnikes Udgave af Aktstykkerne 1832.

Mohnikes Udto = Udtoget af Ritualet i Mohnikes Udgave af Aktstykkerne 1832.

Mohnikes Ceremoniel = Kroningsakten i Mohnikes Udgave af Aktstykkerne 1832.

Gram = De coronatione Regis Christiani Tertii i Script. Rer. Dan. VIII.

I Citaterne er den oprindelige Tegnsætning normaliseret efter moderne Interpunktionsregler, og den inkonsekvente Brug af smaa og store Bogstaver er normaliseret, saa store Bogstaver kun er anvendt efter Punktum eller Tegn med Punktumværdi, samt som Begyndelsesbogstav i Navne. Alle Forkortelser er opløst, undtagen »ko: w:« (koninglyke wurde) og »ko: d:« (koninglyke durchluchticheit).

Allerede under Grevefejden havde Kristian III ved en bestemt Lejlighed stillet i Udsigt, at han agtede at lade sig krone, naar han engang var blevet Herre over det danske Rige. Det var, da han den 7. August 1535 i sin Feltlejr uden for København lovede de skaanske Rigsraader, at han vilde stadfæste deres Privilegier og Friheder, som han tidligere havde givet de nørrejydske Rigsraader Løfte om Bekræftelse af deres, »naar Gud den Almægtigste det saa forset haver, at Vi udi Fremtiden annamme Vor kongelige Kroning«¹. Da København sidst i Juli 1536 kapitulerede efter den aarlange Belejring, og Kongen den 28. Juli stadfæstede Byens Privilegier, lovede han i dette Aktstykke, at han vilde »samme deres Privilegier og Friheder udi Fremtiden udi Vor Kroning ydermere forvandle, formidle og forbedre« efter Kronens, Stadens og Rigets Tarv².

Det fremgaar heraf, at Kristian III's Hensigt var at lade sig krone, som hans Forgængere paa den danske Trone var blevet det; men da Kroningen efter gammel Skik var blevet foretaget af en af Landets fornemste Prælater, og Kongen netop stod i Begreb med at bryde med Landets katolske Fortid, maatte der frembyde sig visse Vanskeligheder. Den 12. August fængslede han de katolske Bisper, og den 23. August, næppe en Maaned efter Københavns Overgivelse, sendte han sin tyske lutherske Hofpræst Andreas Jedicke til Kurfyrst *Johan Frederik* af Sachsen med et Brev; heri bad Kongen om Tilladelse til at laane en af Kurfyrstens dygtige, lærde Teologer til at organisere den lutherske Kirke i Danmark; Kristian III nævnte udtrykkelig Pommeraneren *Dr. Johann Bugen-*

¹) C. Paludan-Müller: Aktstykker til Nordens Historie i Grevefejdens Tid I, p. 442, Nr. 243: »nar gud aldmægtigste thed saa forseett haffuer, att wi wdi framtiden annamme wor koniglige kroning«.

²) O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium I, p. 388, Nr. 268: »och samme theris priuilegier och friiheider vdi framtiden vdi wor kroning ydermere foruandle, formiddelle och forbedre«.

hagen, der var teologisk Professor og Superintendent i Wittenberg, eller Muligheden af, at selve *Philip Melanchton* vilde gøre en Rejse til Norden i den Anledning. Svaret fra Kurfyrsten blev et Afslag, da han ikke kunde undvære sine dygtige Teologer af Hensyn til det forestaaende Koncilium i Mantova; desuden var Melanchton bortrejst¹.

Imidlertid gik Sagerne deres Gang i Danmark, og den 7. November, faa Dage efter at Recessen af 30. Oktober havde fastlagt Linjerne for Rigets fremtidige verdslige og gejstlige Ordning, gav Kristian III Kurfyrsten en kort Meddelelse om, hvad der var sket. Men den endelige Udformning af Kirkeforfatningen behøvede efter Kongens Mening en sagkyndig fra Wittenberg, og i April 1537 fornyede han sin Anmodning til Johan Frederik om at lade Johann Bugenhagen rejse til Danmark og tage Kone og Børn med. Denne Gang imødekom Kurfyrsten Kristian III's Ønske, og midt i Maj gav han Dr. Bugenhagen Lov til at drage til den danske Konge, hvis hans Helbred tillod det; Doktoren havde været noget svagelig, og det kneb med hans Hørelse².

Naar Kristian III's Tanke netop var faldet paa Dr. Bugenhagen, skyldtes det utvivlsomt, at han ved en bestemt Lejlighed — en Religionssamtale i Flensburg i April 1529 — havde lært denne lutherske Reformator personlig at kende og var kommet til at synes om ham³. Kongen havde da ogsaa tiltænkt ham den højtidelige Opgave at krone Danmarks første lutherske Konge og Dronning.

Næppe var der indløbet Svar fra Kurfyrst Johan Frederik, før man begyndte at forberede Kroningsfesten. Den 16. Maj var Kurfyrstens Svar til Kristian III og hans Permission for Johann Bugenhagen dateret; en Rytter

¹) J. J. Müller: Entdecktes Staats-Cabinet IV, p. 318—20.

²) Smst., p. 320—46.

³) H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie I, p. 497.

kunde vel nok være naaet fra Torgau til Haderslev inden den anden Dag i Pinsen, den 21. Maj; paa denne Dag og fra denne By udgik der nemlig en Række Breve vedrørende Kroningen¹:

En Række Rigsraader og Adelsmænd fik Ordre til at komme til Majestæternes Kroning i København med deres Hustruer og Jomfruer; Kroningsdagen var fastsat til Søndag efter St. Laurentii Dag, den 11. Søndag efter Trinitatis, som var den 12. August² — forøvrigt var det ogsaa Kristian III's Fødselsdag, og det har formodentlig spillet en Rolle ved Dagens Fastsættelse. En Række — sikkert overvejende yngre — Adelsmænd fik Befaling til at møde op med deres Livhest, Kyrads med Tilbehør og en god »Rendehest«, saa de kunde deltage i de Turneringer, hvorved man vilde forlyste sig ved Festen³. Nogle danske Hofmænd fik Ordre til at møde i København allerede til St. Hansdag⁴; ogsaa Rigsraaderne var stævnet til at møde saa tidligt, da en Herredag skulde gaa forud for Kroningen⁵. Til Herredagen var desuden beordret to Udsendinge med Fuldmagter fra hver Købstad⁶, saa en Mængde

¹) Werlauff, p. XXIV, meddeler — uden at angive Kilde til sin Viden — at Kongebrevene fra Haderslev udgik den anden Dag i Pinsen; denne Datering omsætter han urigtigt til den 14. Maj og kommer derved til den Slutning, at man i Danmark begyndte at forberede Kroningen, endnu inden Kurfyrsten havde affattet sit Svar. — I Tegnelser over alle Lande, hvor de paagældende Breve er indført, er de ikke dateret.

²) Tegn. o. a. L. i D. Mag. 3. R. VI, p. 129 flg. — I Brevbogen opregnes samtlige de Adelsmænd, til hvem dette Brev blev sendt: I Skaane 9 Adelsmænd; paa Sjælland 15; paa Fyn 15; i Jylland 31, og i Smaalandene 8; hertil kom yderligere 14 Adelsdamer, som udtrykkelig nævnes i Brevbogen — ialt 92 Adelsmænd og -damer.

³) Smst., p. 130. — De opregnes alle i Brevbogen: Fra Skaane 8 Adelsmænd; fra Sjælland 3; fra Fyn 3; fra Jylland 9, men ingen fra Smaalandene; ialt 23.

⁴) Smst., p. 130. — De nævnes i Brevbogen ved Navn, ialt 13.

⁵) Smst., p. 128 flg. — De opregnes i Brevbogen: Fra Jylland 8 Rigsraader; fra Sjælland 2; fra Skaane 8; ialt 18.

⁶) Smst., p. 131.

indenlandske Godtfolk har aabenbart haft deres Gang i Hovedstaden denne Sommer.

En Del adelige Fruer fik Besked fra Kongen om at møde i København til St. Hansdag, og de skulde tage med sig flamske Klæder, Silke, Spærlagen, og hvad der ellers kunde bruges til at smykke Fyrsters og Herrers Herberger med; de skulde ogsaa medbringe Bordduge, og de skulde behænge Salene paa Københavns Slot med flamsk Klæde og lignende, »og siden blive hos Kgl. Maj. udi Kroningen og gøre dem glade«¹. Et Par andre Breve i Brevbogen har ogsaa en aabenbar Forbindelse med Kroningsforberedelserne; men da de atter er overstreget, er det vel tvivlsomt, om de er blevet afsendt. I det ene fik Borgmestre og Raad i Horsens Ordre til straks at sende en Maler Peter Mönnich dér i Byen til København sammen med hans Redskaber; det siges i Brevet, at han kunde »lægge Guld«, og efter den Beskrivelse, vi senere faar af Kroningen har der ogsaa været en Del Forgylderarbejde at udføre forinden. Det andet Brev var til Ribe om straks at sende Klaus Lifländer dér i Staden til København med hans Værktøj; hvad hans Haandtering har været, kan ikke afgøres².

En Kvittring, som Provsten i Randers Hr. Mads Ovesen fik af Kongen ved samme Tid, er sikkert ikke uden Forbindelse med Forberedelserne til den store Fest; Provsten havde afleveret en hel Del kirkelige Klædningsstykker fra den katolske Tid, og meget deraf har antagelig fundet anden Anvendelse; for at give et Indtryk af, hvilken Farvepragt det drejer sig om, gengives Fortegnelsen nedenfor³. Er det for dristigt at antage, at de kongelige Skræddere

¹) Smst., p. 130 flg. — Ialt nævnes 13 Adelsfruer i Brevbogen.

²) Smst., p. 131.

³) Smst., p. 131 flg. — Fortegnelsen omfatter: en sort Gyldenstykkets Hagel med Tilbehør; en Hagel — halvt blaat Gyldenstykkets, halvt grønt Damaskes — med Hovedlin, Haandlin, Stola af grønt Arrask og en Messesærk; en blaa Gyldenstykkets Hagel med Tilbehør; en hvid

har omskabt en Del af disse Messehageler, Dalmatikker og Messeskjorter til pragtfulde Hofklædninger i straalende Farver?

Noget senere blev de tyske og danske Hofmænd lagt i Borgeleje paa Sjælland og i Skaane; Kongens og Dronningens Heste blev indkvarteret paa Københavns Slot, Kørehestene paa Roskildegård. De tyske Hofsinder fik med deres Heste anvist Kvarter i Sorø, Antvorskov, Ringsted, Esrom, Æbelholt Klostre, paa Gaardene og Slottene Vordingborg, Kalundborg, Dragsholm og Saltø. Danskerne indkvarteredes paa Bækkeskov, i Dalby, Aas og Herridsvad Klostre i Skaane¹. Paa den Vis var Kongens Hofsinder blevet samlet i Nærheden af Begivenhedernes Centrum København og alligevel Indkvarteringsbyrden fordelt over flere af de kongelige Gaarde, hvad Staldrum og Foder angik.

Meget skulde der tænkes paa, og meget maatte skaffes til København inden Festdagene. Tyge Krabbe skaffede

Gyldenstykkets Hagel med Stola, Haandlin og Hovedlin af Sardug; en gammel rød Gyldenstykkets Hagel med Tilbehør; en gammel grøn Gyldenstykkets Hagel med Tilbehør (uden Stola); to grønne Gyldenstykkets Dalmatikker, bræmmet med blaat Silketøj; to gamle røde Gyldenstykkets Dalmatikker med Messesærke, to Stolaer og to Haandlin; en blaa Gyldenstykkets Særk og et Hovedlin med blaat Fløj; to hvide Gyldenstykkets Dalmatikker; en brun Fløjshagel med et stort Krucifiks med fire Stjerner (Stene?) i Hovedet og fire i Hovedlinet og alt Tilbehør; en brun blomstret Fløjshagel med Tilbehør; en grøn Fløjshagel med Tilbehør; en rød blomstret Fløjshagel med Tilbehør; to brune Fløjlsdalmatikker, med en Særk, Hovedlin og Snor, den ene uden Tilbehør; en blaa blomstret Fløjls Hagel med Haandlin, en Særk med Silke paa, en Silkestola og et Bælte; en grøn Fløjshagel med Særk, Hovedlin og Bælte; en sort Fløjshagel med Krucifiks og et Hovedlin; to grønne Fløjshageler med to Særke, den ene af Arrask, to Stolaer, Hovedlin og Bælte; en rød Silkehagel med Tilbehør; en gammel grøn Silkehagel med Sardugssærk, Arraskhovedlin, Stola, Haandlin og Bælte; to grønne Silkedalmatikker; en grøn Silkehagel med Tilbehør; to sorte Silkehageler med Tilbehør; en gul Settenisilkehagel med Tilbehør; to Alterklæder af Gulddamask.

¹) Smst., p. 136 flg. — Ialt nævnes 21 tyske og 5 danske Hofsinder.

Kongen et Bord (»en Skive«), som blev sendt til København over Helsingborg. Ordre til at skaffe Honning blev sendt til Jylland og Fyn. De kongelige Slotte og Regnskabslen skulde sørge for Gryder og Kedler; Lysestager eller Lysekroner til at hænge op med 8 og 10 Lys skulde fremskaffes¹. Jep Falk paa Næsbyholm skulde opkøbe 1000 Tdr. Havre i sit Len og sende det saa hurtigt som muligt til Hovedstaden; lignende Ordre fik Jørgen Urne paa Lundegaard og Peder Porse. Et Brev til Bønderne — antagelig i Københavns Len — om at møde hver med en Vogn paa »Valby Bjerg«, hvor de vilde faa nærmere Besked, staar vel i Forbindelse med disse Transporter til Hovedstaden².

En Del Adelsmænd skulde med hver fire, seks eller otte Ryttere — Mogens Gøje endog med tyve Ryttere — udgøre Kongens Følge³; der siges ikke ved hvilken Lejlighed; men efter Beskrivelsen i Rostockerberetningen at dømme har det vel drejet sig om Modtagelsen af de tyske Fyrster, der over Land kom som Gæster til Kroningen. Umiddelbart før man ventede de mange indbudte Adelsmænd og deres Damer til Hovedstaden, har Kongen set sig nødsaget til at opfordre enkelte af dem endnu engang til ogsaa at indfinde sig, og det blev gjort med den Tilføjelse, at der var Opgaver betroet til hver af dem i Særdeleshed⁴.

Af et Brev af 30. Juli — altsaa kun fjorten Dage før Kroningen — fra Kristian III til Lensmanden paa Bergenhus Eske Pedersen Bille fremgaar det, i hvilken Grad den kongelige Familie laante sig frem til Kroningsstadsen; Eske Bille skulde nemlig formaa sin Hustru Sofie Krummedige til at laane Kongens Søster, Frøken Elisabeth af Holsten, et Hovedguld; den unge Dame var nu kommet til København og havde forsømt at give sin Moder Enke-

¹) Smst., p. 138. — ²) Smst., p. 143.

³) Smst., p. 142. — Ialt drejede det sig om 25 Adelsmænd med tilsammen 140 Ryttere, et anseligt Følge.

⁴) Smst., p. 145.

dronning Sofie Besked derom, da hun ikke troede, hun fik Brug for et saadant Smykke til Kroningen; det bør maaske tilføjes, at Frøken Elisabeth var tretten Aar gammel¹.

Det var Kristian III's Mening, at der skulde kastes særlig Glans over Kroningen derved, at den fandt Sted i Overværelse af fremmede Fyrster og andre Repræsentanter for Udlandet. En Række Indbydelser blev derfor udsendt i Forsommeren 1537. Desværre er der, saavidt det kan ses, ikke blevet ført nogen Kopibog paa denne Tid i Tyske Kancelli; ingen saadan er ialtfald blevet bevaret, saa noget samlet Overblik over, til hvem Invitationerne blev sendt, har man ikke.

Det kan dog paa anden Maade godtgøres, at der blev sendt Indbydelse til Kongens Svoger og Søster, *Hertug Albrecht og Hertuginde Dorothea af Preussen*. Den blev for en Sikkerheds Skyld sendt i to Eksemplarer, det ene ad Søvejen med en Skipper, det andet over Land med Kongens egen Tjener. Det første kom Hertugparret i Hænde den 10. Juni ved Middagstid, det andet den 13. Juni ved Femtiden om Eftermiddagen. I disse to enslydende Breve bad Kristian III Hertugparret og deres Børn komme til København den 11. August eller nogle Dage før og anmodede om at faa at vide, hvor stort deres Følge blev, og hvor i hans Rige han kunde modtage dem. Den 15. Juni svarede Hertug Albrecht; han takkede for Indbydelsen; men han var betænkelig ved at rejse med saa kort Varsel, da de udenrigspolitiske Forhold — for Eksempel Kejserrettens og Liflands Optræden — gav Anledning til, at han med Uro saa Fremtiden i Møde. Rejsen over Land forekom ham farlig paa Grund af disse politiske Forhold, og fordi han var i Rigets Acht; en Sørejse var heller ikke ufarlig med de Storme, der kunde true med at slaa hans Skibe ud af Kurs, saa han havnede hos

¹) D. Mag. 1. R. V, p. 4 flg. — Brev af ³⁰/₇ 1537 i *Eske Billes Privatarkiv*, RA.

fjendtligsindede Fyrster. Enden paa Hertugparrets Overvejelser var dog blevet, at det gerne vilde komme, hvis Kristian III vilde skaffe det frit Lejde hos Hertugerne Barnim og Filip af Pommern og Albrecht og Heinrich af Mecklenburg, samt hos Staden Stralsund. I saa Fald vilde de drage over Land til Stralsund og herfra sejle over til København. De vilde tage deres unge Datter med og kun komme med et Følge paa 300 Personer, da Hertugen under de farlige Forhold for Preussen ikke turde blotte sit Hertugdømme for mere.

Kristian III's Broder *Hertug Hans af Holsten* opholdt sig ved denne Tid ved Hoffet i Königsberg for at faa fuldendt sin Opdragelse under Svogerens og Søsterens Tilsyn. I sine Indbydelsesbreve havde Kongen derfor overladt til Hertugparret at bestemme, om de vilde tage Hertug Hans med til Kroningen i København eller ikke. Hertug Albrecht svarede tilbage, at han ikke kunde indse, hvorfor de skulde lade ham blive tilbage i Königsberg; det kunde blot indgive den unge Mand allehaande farlige Tanker om, hvorfor Broderen ikke ønskede at se ham, der engang havde været Kongsemnet i Danmark, ved sin Kroning. Derfor agtede Hertugparret at tage ham med.

Endelig havde Kristian III raadspurgt sin Svoger, om han skulde anmode Staden *Danzig* om at sende sine Repræsentanter til Kroningen. Dette anbefalede Hertug Albrecht, da visse Forhold, der var kommet Staden og den danske Konge imellem, maaske ved denne Lejlighed kunde bringes i Orden¹.

Med *Landgrev Filip af Hessen* stod Kristian III i disse Aar i en livlig Brevveksling, og der var et nært politisk Forhold imellem dem. Det var ganske naturligt, at den danske Konge ogsaa ønskede at se Landgreven som Gæst

¹) Breve af 15/8 1537 i T. K. U. A.: Preussen A I 1, RA. — De politiske Spørgsmaal, som her og i det følgende vil blive berørt ganske periferisk, er det min Hensigt at redegøre udførligt for i et Arbejde om Danmarks Forhold til Udlandet 1536—41.

ved Kroningen; i et Brev af 23. Maj inviterede han ham til at komme senest Lørdag den 11. August, og han knyttede til Indbydelsen en Anmodning om at faa at vide, til hvilket Sted ved Hertugdømmernes Sydgrænse, han skulde sende sin Eskorte. Endelig bad han Landgreven skaffe ham en Fyrværker til Festerne¹. Den 6. Juni svarede Landgrev Filip; han lykønskede Kongen til Kroningen; men vigtige Anliggender forhindrede ham desværre i selv at overvære Højtideligheden². Da Kristian III fik dette Afbud, skrev han den 21. Juni atter til Landgreven; han beklagede, at Filip ikke kunde komme, da han gerne vilde have raadspurgt ham i et vigtigt Anliggende³. Dette Anliggendes Karakter var saadan, at Landgrev Filip den 20. Juli besluttede at sende sin Marsk *Werner v. Wallenstein* til Kristian III's Kroning, for gennem ham at give den danske Konge de ønskede Raad⁴. *Werner v. Wallenstein* drog ad Danmark til, og i Assens blev han modtaget af et Par Adelsmænd, som Kristian III havde givet det Hverv at føre den hessiske Gesandt videre til København⁵.

Som det vil fremgaa af det følgende, var der ogsaa sendt Indbydelser til Kongens Svogre, Hertugerne af Sachsen-Lauenburg, og herfra kom Dronning Dorotheas Søster *Hertuginde Clara* og *Hertug Frants*. Fra Braunschweig-Lüneburg kom *Hertug Frants*, naturligvis ogsaa efter Indbydelse. Som Følge af nogle Forhandlinger, der samtidig fandt Sted i København, opholdt der sig her Udsendinge fra *Lübeck* — Borgmesteren Godert von Hövelen, Raadmændene Dr. Melchior Klinge, Claus Bardewick og Hein-

¹) Brev af ²³/₅ 1537 i Politisches Archiv des Landgrafen Philipp des Grossmütigen von Hessen, Marburg, Nr. 1760.

²) Brev af ⁶/₆ 1537 i T. K. U. A.: Hessen A I 1, RA.; Koncept i Marburg, Nr. 1760.

³) Brev af ²¹/₆ 1537 i Marburg, Nr. 1760.

⁴) Instruks af ²⁰/₇ 1537, Original og Koncept i Marburg, Nr. 1760.

⁵) *Tegn. o. a. L.* i D. Mag. 3. R. VI, p. 145.

rich Koller samt Sekretæren Lambert Becker¹ — fra *Lüneburg* — Stephan Gerken² — og fra *Stralsund* — Borgmesteren Joachim Preusse, Frantz Wessel og Martinus Budde³. Ogsaa fra *Hamburg* kom der Repræsentanter, som Beretningen viser: Borgmesteren Johann Rodenburg og Raadmanden Vincentz Moller. Den 23. Maj havde Kristian III indbudt *Danzig* til at sende Gesandter til Kroningen; den 19. Juni takkede Staden for Indbydelsen; i Dagene før den 24. Juli blev der udarbejdet en Instruks for dem, der skulde repræsentere Staden ved Festlighederne og de Forhandlinger, man ventede i København; det blev Borgmesteren Johann von Werden og Raadmanden Johann Stutte, der fik Hvervet overdraget; den 9. August kunde de skrive hjem, at nu var de kommet til den danske Hovedstad⁴.

Den svenske Konge *Gustaf Vasa* havde midt i Juni besluttet at sende nogle af sine Raader til nogle Forhandlinger i København; deres Hverv blev ogsaa at overbringe hans Lykønskninger ved Kroningen. Dette Gesandtskab bestod af Rigsmarsken *Lars Siggesson Sparre*, *Birger Nilsson Grip*, *Gustaf Olsson Stenbock* og *Kristoffer Andersson Röd* med Gustav Vasa's Camerarius *Olof Bröms* som Sekretær; den 7. Juli ankom disse svenske Herrer til København⁵. Endelig synes ogsaa en skotsk Gesandt *John Bertoun* at

¹) Breve af 27/8 og 20/7, 1537 i Staatsarchiv, Lübeck, Danica VII, Nr. 35.

²) *Georg Waitz*: Lübeck unter Jürgen Wullenwever III, p. 573.

³) *G. C. F. Mohnike*: Bartholomäi Sastrowen Herkommen etc., Greifswald 1824, III, p. 289: »Anno 1537. vp Johanni, syn na Copenhagen, tho des Hertogen van Holsten Christiani Kröninge, geschicket her Joachim Prüsse Börgermeister, her Frans Wessel vnde Martinus Budde: dar weren se 8. weken, vnd her Frans Wessel vorlede 588. marck 8. ß ane allerley gedrencke vnd spyse, de se mede nemen vnde nabringen leten«. — Jvfr. ogsaa Johann Berckmanns Krønike (Side 294, Note 1).

⁴) *Danziger Inventar 1531—91* (1913), p. 76 flg., Nr. 1032, 1037, 1043, 1044, 1051.

⁵) *Gustaf I's Registratur* XI, 327 flg., 339—43, 346—51 og 422—24.

have været i København i disse Augustdage omkring Kroningen, bl. a. for at overbringe Jakob V's Lykønskninger til Kristian III med dennes endelige Sejr i sit Rige¹.

Den ene af Hovedpersonerne ved selve Kroningshøjtideligheden var *Dr. Johann Bugenhagen*, i Regelen kaldet *Dr. Pomeranus*; han skulde være den, der foretog Kroningen, være Ordinator, og han maa hurtigt efter at have faaet sin Fyrste Johan Frederiks Permission have gjort Forberedelser til for en længere Tid at forlade Wittenberg; allerede i Begyndelsen af Juli ankom han med sin Familie — Hustru og Børn — til Danmark².

Onsdagen før St. Laurentii Dag, den 8. August 1537, ankom *Hertug Albrecht af Preussen* med Følge. Foruden Hertugen selv kom hans Gemalinde, Kristian III's Søster *Dorothea*, Hertugparrets tiaarige Datter *Anna Sophie*, samt den danske Konges Broder, *Hertug Hans* — senere kaldt den Ældre — af Holsten; han var en ung Mand paa 16 Aar og opholdt sig, som før nævnt, ved Hoffet i Königsberg for under Søsterens og Svogerens Omsorg at blive uddannet i ridderlige Færdigheder. Disse Gæster var kommet ad Søvejen, og da de preussiske Skibe lagde ind paa Københavns Red, var der beredt de Hertugelige en standsmæssig Modtagelse. De blev budt Velkommen af Kongen selv, medens Piber og Trompeter, Felttrommer og Kedeltrommer (Pauker) gav Lyd, og Skibene paa Reden salutede med det grove Skyts. Gæsterne gik i Land, og foran Slottet blev de modtaget af Dronning *Dorothea* og hendes Søster, Hertuginde *Clara* af Sachsen-Lauenburg, samt Kongens trettenaarige Søster, Hertuginde *Elisabeth* af Holsten³.

¹) *Aarsberetninger fra Geheimearchivet* IV, p. 53—59.

²) *H. F. Rørdam*: *Kjøbenhavns Universitets Historie* I, p. 500, Note 1.

³) *Beretningen* har p. 3 denne Overskrift: »Von der kroninge des durchluchtigesten grothmechtigesten fursten vnd heren hern Cristian, erwelter koninges tho Dennemarcken vnd Norwegen etc. int jaer xv^c xxxvij am sundage na Laurentij martiris bynnen Copenhagen vorhandelt vnd gescheen«. — Derefter hedder det p. 3: »Item am

Samme Dag, den 8. August, da Klokken var omkring fem om Eftermiddagen, kom endnu et fyrsteligt Følge til Hovedstaden. Det var Kongens Svoger, *Hertug Frants den Yngre af Sachsen-Lauenburg*; han kom over Land med et Følge paa 30—40 Ryttere. Ogsaa han blev stands-mæssigt modtaget. Righofmesteren Mogens Gøje, Hofmarsken Knud Pedersen Gyldenstjerne og Mogens Gyldenstjerne, alle Rigsraader og Riddere, modtog Hertugen i Kongens Navn og førte ham ind paa Slottet med alle skyldige Æresbevisninger¹.

Der forløb nu nogle Dage; men Lørdag den 11. August, Dagen før Kroningen skulde finde Sted, kom endnu en fyrstelig Gæst til Staden. Med et Følge paa omkring 40 Ryttere naaede *Hertug Frants af Braunschweig-Lüneburg* til København. Ogsaa han kom over Land og blev mødt og budt Velkommen af Kristian III med et prægtigt Følge; det talte baade Kongens preussiske Svoger og hans Broder Hertug Hans foruden henved et Par Hundrede Ryttere med Trompeter og Paukister².

midweeken vor Laurentij isz de durchluchtige, hochgeborne furste vnd here, her Albrecht, hertoghe tho Pruszen etc. mit syner ff gelyken gemael vnd einen jungen froychen ock hertogen Hans tho Holsten, ko:d^t: broder, vp de reide vor Copenhagen gekamen, den ko d^t in egener perszone mit synem stadtlykesten reden vnderoghen geuaren, vnd also mit groten frouden, mit trummeten, keteltrummen vnd allen [?] anderen pipen vnd veltrummen ingehalt, vnd van allen schepen dat groff geschutte thon eren affghan laten heft. Vnd don sze vor dat sloth gekamen, heft se de konungh[inn]e darsuluest mit szampt orer swester, ein froichen van Sassen, vnd des koninges swester, ein froichen van Holsten, noch ensz int sunderge stadtlick entfangen vnd wyllkamen geheten».

¹) *Beretningen*, p. 3 flg.: »Item am sulften dage vngeuerlich to v sleg vp den auent isz de durchluchtige hochgeboren furste vnd here, her Frantz, hertoch tho Sassen etc. der junge, tho Copenhagen ingetagen vngeuerlich mit druttich oder 40 perden, dem her Mansz Goy, Knuth Pertsen vnd Mansz Guldenstern, ryttere, vnderogen gereden vnd in namen ko:d^t entfangen vnd stadtlyck ingeuort hebben».

²) *Beretningen*, p. 4: »Item am sunnauende na Laurentij isz de durchluchtige vnd hochgeborne furste vnd here, her Frantz, hertoch

Saa kom endelig den store Dag, Søndagen efter St. Laurentii, den 12. August, da Kroningshøjtideligheden skulde finde Sted. Det blev en lang og anstrengende Dag. Hovedpersonerne maa have været tidlig paa Benene for at kunne være færdige, til de officielle Begivenheder tog deres Begyndelse Kl. 9 om Morgen. Især maa vel Kongen, Dronningen og Ordinatoren Dr. Johann Bugenhagen have været oppe fra den aarle Morgenstund, for der kan vel ikke herske megen Tvivl om, at det har været om Morgen paa selve Kroningsdagen, at Dr. Bugenhagen gav det høje Par den kristelige Undervisning og meddelte det den hellige Nadver, saaledes som Ritualudtoget hos Kapp fortæller, det skete før Kroningen, uden dog at angive Tidspunktet.

I sin kristelige Undervisning formanede Dr. Bugenhagen Kongen og Dronningen til først og fremmest at betænke de fattige Præster, der vilde være til Stede ved Kroningen, med Almisser; ligeledes skulde de betænke Skolelærerne, Sangerne og de andre Kirketjenere, som gjorde Kroningshøjtideligheden festlig med Orgelspil, Sang og Klokke-ringning; der burde sættes en aller anden til at holde Øje med Ceremonierne. Det høje Par skulde trofast takke Gud for, at han i sin Godhed og Barmhjertighed havde vendt Forholdene, saa man efter den grufulde Krig nu i Fred og Pragt kunde fejre Kroningen; i Jesu Navn skulde de bede Gud om, at de i Evighed maatte beholde det hellige Evangelium, beskytte og haandhæve det og regere saaledes, at det var til Guds Ære og til de to Kongerigers og Folks Bedste. De skulde vide, at Kroningens Pragt og Ceremonier ikke var nogen Synd mod Gud; det var fornødent, fordi de to Riger og Folk vilde se deres Konge og Dronning bekræftet af guddommelig Magt; deres Myn-

tho Luneborgh etc. vngeuerlich mit xl perden tho Copenhagen gekamen, dem ko d^t szampt dem hertogen tho Prutzen vnd dem jungen hertogen Hans tho Holsten, ko:d^t broder, mit trummeten vnd keteltrummen, vngeuerlich mit ij^c perden vnderogen gereden vnd ingehalt hebben«.

dighed havde de i Sandhed ogsaa fra Gud. Alle disse Cere-
monier og al denne kirkelige Pragt havde en guddommelig
Betydning efter Guds Ord, som Dr. Bugenhagen senere
under Kroningen vilde vise dem.

Kongen og Dronningen skulde ogsaa bede til Gud, at
de ikke blev overmodige over, at man nu var naaet til
Fred og Ære, men at de i Stedet vilde forblive i Guds-
frygt og tro paa og have Tillid til Guds Barmhertighed,
selvom de over for Verden optraadte i Pragt og Herlighed,
hvad de skulde glæde sig over og takke Gud for. De skulde
bede til Gud om, at det i disse Dage med kongelige og
fyrstelige Glæder og Ridderspil efter den skrækkelige over-
standne Krig gik saaledes til, at man kunde takke Gud
derfor; intet maatte hænde, som var Gud imod og dem
selv til Sorg; Bugenhagen mindede her om Jobs Bog,
1. Kapitels 4.—5. Vers, som han ogsaa senere under Kro-
ningshøjtideligheden henviste til¹. I disse Glædesdage skulde
det kongelige Par ogsaa sørge for Mad og Drikke til de
Fattige, at ikke den arme Lazarus skulde lide Sult og
Nød uden for Døren, medens den Rige levede i Glans og
Herlighed.

Kongen og Dronningen skulde over for Gud foresætte
sig at hjælpe og beskytte de Fattige og at oprette Hospi-
taler, for at deres Undersaatter af højere og lavere Stand
efter deres gode Eksempel kunde øve lignende god Ger-
ning. Men fremfor alt skulde de beflitte sig paa efter
bedste Evne, at de og deres Kongeriger og Fyrstendømmer
ikke nogensinde udsattes for saadan Anstødelighed og
Synd, at Præsterne og Skolelærerne maatte opgive deres
Virke af Fattigdom og Mangel paa Livets Ophold, saa
de to Folk blev til Tyrker og udsatte sig for Guds Vrede.
Ved god Ordning og Naadesbevisninger skulde de drage
Omsorg for, at Evangeliet og den rette Lære maatte blive
ikke blot dem selv og deres nulevende Undersaatter til
Del, men ogsaa dem, der vilde komme efter dem; han

¹) Se Side 324.

mindede i den Sammenhæng om Kristi Ord: Enhver Dag-lejer er sin Løn værd¹. Fyrsterne og Herrerne maatte ikke lade sig skræmme af den menneskelige Daarskab, men skulde have Lyst og Vilje til at virke i denne Retning, for saadant kunde man arbejde for i Fredstider, og Kristus betragtede det som et Offer til ham selv, som han efter sit Løfte vilde give hundredfold igen i dette timelige Liv, nemlig med: Barmhjertighed, Retfærdighed, Visdom, Forstand, Fred, Undersaatternes Lydighed, godt Regimente, gode Raad, trofaste Venner, Rigdom etc., saaledes som Gud gav det til Salomon, saalænge han var from og gudfrygtig og havde Tro og Tillid. Den, der ikke i Fred med Glæde og god Samvittighed vilde give disse ringe Goder, han vilde aldrig blive glad, for Djævelen vilde saa tage det, han ikke vilde give Kristus; det vilde gaa med til Krige og mere til endda. Det var visselig en stor Guds Naade, naar kristelige Fyrster vilde lade sig raade i denne Sag, for Gud vilde selv tage deres Liv, Land, Regimente og Folk under sit faderlige Forsyn; det havde den vise Salomon ogsaa sagt saa ofte i sine Ordsprog.

Det var gammel Skik, at Kongen og Dronningen efter Kroningen nød Nadverens Sakramente, og efter Dr. Bugenhagens Mening var der heller intet galt deri; men Kristian III og Dronning Dorothea ønskede ikke at gaa til Nadverbordet; de frygtede, at de ikke kunde gøre det med den rette Andagt under Indtrykket af Festlighederne med Banketterne og Turneringerne. De vilde hellere kommunikere, forinden Kroningshandlingen tog sin Begyndelse, et Standpunkt, Dr. Bugenhagen godkendte, for man skulde ikke være Herre over nogens Tro eller sætte Love for Nydelsen af Sakramentet. Det er da højst sandsynligt, at det kongelige Par har modtaget Nadveren om Morgen tidlig den 12. August og formodentlig af Johann Bugenhagens Haand².

¹) Luk. 10, 7.

²) Kapp, p. 612—17. — *Münlers Udtog*, p. 1—3. — *Mohnikes Ud-*

Da Klokken var slaaet ni om Morgenen drog en statelig Procession fra Københavns Slot til Vor Frue Kirke. Forrest gik 50 Geledder danske og tyske Adelsmænd, tre Mand i hver Række. Efter dem kom ni Trompetere og to Paukeslagere med store Kedeltrommer, klædt i gule Engelsk-Paltrock, lange, folderige Kapper. Parvis og til Hest fulgte nu de ti fornemste Riddere med Kongens Regalier: Rigsmarsken Tyge Krabbe, der førte det forgyldte Rigs-sværd i Skede; Rigsraad Predbjørn Podebusk, Landets ældste Ridder — henved 80 Aar gammel — bar Rigsæblet; den skaanske Rigsraad Axel Brahe havde Sceptret i sit Væрге, og endelig var Kronen betroet til Rigshofmester Mogens Gøje. I Optoget fulgte nu to kongelige Herolder, begge behængt med Kongens Vaaben, stukket i Silke og Guld; den ene af dem gik med en forgyldt Stok i Haanden¹.

Og saa kom Kongen! Han red alene, paa en brun Hingst i Fløjls-Skaberak, og han var klædt i en vid karmoisinrød Kappe. Han var omgivet af 50 Drabanter med Hellebarder og smaa Hagebøsser, alle klædt i Fløjlsvamse og røde Engelsk-Hoser med Metalsmykker. Efter Majestæten fulgte til Hest den svenske Konges Udsending, Sveriges Rigsmarsk Lars Siggesson Sparre, og Hertug Albrecht af Preussen Side om Side. Efter dem red Hertug Frants af Braun-

tog, p. 31—34. — *Werlauff*, p. XXXI. — Med mindre Afvigelser findes denne kristelige Undervisning knyttet til selve Kroningen i: *Lauterbeck*, p. XXXVIII b—XXXIX b, *Münters Ceremoniel*, p. 29—31, og *Mohnikes Ceremoniel*, p. 77—80, men ikke i *Rostocker Ceremoniellet*.

¹) *Beretningen*, p. 4: »Item am sundage na Laurentij tho ix slegen isz ko: w: thor kercken gereden, thom dom, vnd syn vorher geghan vngeuerlich by veftich leden eddellude, densck vnd dusesck, dre perszonen in ider lith; dar na ix trummeter vnd ij keteltrummen, in geel engelschen paltrocken gekledet; dar na syn gereden viiff paer van der oppersten ridderschop, manck densuluigen hebben her Thu Krabbe ein verguldet swert, her Pripper Potbusck den appel, her Axel Brade den cepter vnd her Mansz Goye de krone ko:d^t: vorgeuort. Darnegest hart vor ko:d^t: syn gereden twe herolde, vmbher mit ko: w: wapen, van syden vnd golde gesticket, behenget, vnd de eine in der hant einen vorguldeden stock geuort«. — *Werlauff*, p. XXVI. — *Gram*, p. 502.

schweig-Lüneburg, Hertug Frants af Sachsen-Lauenburg og Hertug Hans af Holsten. Saa fulgte to Par til Hest, først Hamburgborgmesteren Johann Rodenburg og Danzigborgmesteren Johann von Werden og bag dem Raadmændene Vincentz Moller fra Hamburg og Johann Stutte fra Danzig. Efter dem kom Knægtene, og til sidst dannede Menigmand Optogets Bagtrop, formodentlig en Hale af Københavnerne, Adelens Tjenestefolk og danske og fremmede Krigsfolk¹.

I en lignende Procession drog Dronning Dorothea efter en liden Stund ogsaa fra Slottet til Vor Frue Kirke. Forrest gik ti Par Adelsmænd, derefter fire Paukeslagere og tolv Trompetere, alle seksten Hertugen af Preussens Folk. Til Hest fulgte den holstenske Marsk Melchior Rantzau i en lang, folderig guldindvævet Silketalar, bræmmet med Maarskind. Saa kom tre Par af det ældste danske Ridder-skab; blandt dem bar Mogens Munk til Volstrup, Rigsraad og Landsdommer i Nørrejylland, Dronningescepteret, og Rigsraad Ove Vincentsen Lunge til Tirsbæk førte Dronningekronen. Umiddelbart derefter fulgte Dronningen. Vor Beretter har først skrevet, at hun var smykket paa det skønneste i en Gyldenstykkets Dragt, men atter streget det over. Hun kørte i en forgyldt Vogn, og ved sin Side havde hun sin Svigerinde, Hertuginde Dorothea af Preussen.

¹) *Beretningen*, p. 4 flg.: »Vnd darna isz ko:dt: allene vp einem brunen hinxt, mit samitte behenget, in einem witten karmesynen rocke gereden, tusschen veflich drauanten vngeuerlich mit hellebarden vnd haluehaken, alle in fluwelschen wamboiszen vnd roden engelschen gesmeden hoszen gekledet; na ko:dt: syn gereden des koniges van Sweden geschickte her Lasse Syxtzen vnd by demsuluigen de hertoch tho Prutzen; darnegezt syn gereden thohope hertoch Frantz tho Luneborgh, hertoch Frantz tho Sassen vnd hertoch Hans tho Holsten. Darne]gesthe syn gereden de borgemester van Hamborgh her Johan Rodeborgh vnd de borgemester van Dantzick her Johan van Werden vnd negest densuluigen her Vuncentius Moller van Hamborgh vnd her Johan Stutte van Dantzick, radtmanne etc.; darnegezt syn denne de knechte vnd sunst alle gemein man nagefolgt«. — *Werlauff*, p. XXVI. — *Gram*, p. 502 flg.

Vognen var trukket af otte smukke hvide Hingste med rødt Seletøj, og ved hver Side af Vognen gik tre Riddere. Derefter kom endnu en forgyldt Vogn, forspændt med seks graa Hingste; i den sad Kongens Søster, Hertuginde Elisabeth af Holsten, og Dronningens Søster, Hertuginde Clara af Sachsen-Lauenburg, samt den lille Hertuginde Anna Sophie af Preussen. Til Fods fulgte henved hundrede Par adelige Jomfruer og Fruer, klædt paa det skønneste. Vognene og Adelsdamerne var eskorteret af henved to Hundrede Landsknægte med Hagebøsser og Hellebarder, og bagefter kom saa det menige Folk¹.

Saa snart Dronningens Procession var naaet til Vor Frue, og Dronningen næppe var kommet ind i Kirken, ankom den preussiske Hertugs Folk og Heste til Køben-

¹) *Beretningen*, p. 5: »Alsoz isz vort vmmb eine kleine wile de koneginne thor kercken gefolget, vnd dar syn vorhergeghan x par edlude, dar negest iiij keteltruppen vnd xij trummeter, alsze des hertogen tho Prutzen syn lude. Darneget isz gereden Melchior Rantzow marschalck in einem blianten marten suben mit noch dren paren der oldesten denschen ritterschop; manck densuluigen hebben her Mansz Munck den ceptern vnd her Aue Vincentz de krone der koniginnen vorgeuort. Darna isz de koniginne geuaren in einem vorguldeden wagen vnd mit ere des hertogen tho Prutzen elyke gemal, vor welckerem wagen viij suuercke witte hinxte mit rodem seltuge, vnd by itlyker sydt des wagen iij ridders geghan hebben. Darneget noch ein vorguldede wagen mit vj grawen hinxten, darinne geseten des koninges suster vnd der koniginnen suster, froichen van Sassen vnd Holsten, vnd dat froichen van Prutzen. Vnd dar na syn geghangen vngeuerlich by hundred paer juckfruwen vnd fruwen vpt schonsthe gecirt. Vnd syn by szodanen wagen, fruwen vnd juckfruwen vngeuerlich by ij^e landeszknechte allene mit haken vnd hellebarden geghan. Dar na isz dat gemene volck geuolget«. — *Werlauff*, p. XXVI flg. — *Gram*, p. 503, nævner blandt Rigsraaderne, der red foran i Dronningens Procession, ogsaa Oluf Nielsen Rosenkrantz til Vallø. I Følge samme Kilde sad Hertuginde af Preussen med Ansigtet vendt mod Dronningen, altsaa paa Forsædet. *Gram* — og derefter *Werlauff*, p. XXVI — meddeler, at i den anden Vogn »filia Regis Anna erat«, formodentlig ved en Forveksling mellem den 5-aarige Prinsesse Anna og den 10-aarige Hertuginde Anna Sophie af Preussen; ingen af de andre Kilder ved at berette noget om, at den førstnævnte deltog i Processionen.

havn i et Antal af omkring 110; de var draget ad Landvejen hertil, var klædt i Kapper af graat Engelsk med gule Besætninger og havde Pakheste med sig¹.

*

*

*

I Vor Frue Kirke havde Folk staaet i spændt Venten efter Majestæternes Komme. Kirkens Indre var pragtfuldt smykket. Koret var overalt behængt med skønne Tæpper og Gobeliner, ogsaa Alteret var særligt smykket. Paa begge Sider af Koret var der opbygget en høj Tribune, ligeledes behængt med de kosteligste Vægtæpper; paa den ene af disse Forhøjninger stod de adelige Fruer og Jomfruer, og paa den anden Adelsmændene. Det var Meningen, at Kroningen skulde kunne ses af dem alle. Foran Alteret stod en Stol til Ordinatoren, Dr. Johann Bugenhagen, og neden for Stolen var der indrettet, saa Kongen og Dronningen kunde knæle ned dér; en lav Bæk var stillet, saa de imedens kunde læne sig til den. I Koret var ogsaa en Trone, omgivet af et Telt rejst af Stokke, behængt med smukke Vægtæpper og foroven dækket med et Gyldenstykkets Tæppe. Det var bestemt for Kongen; et andet Telt Mage til dette stod til Venstre og var bestemt for Dronningen. I dem skulde de under Kroningen iføres kongeligt Skrud. Det nævnes ogsaa, at Orgel og alle Slags Strengespil skulde medvirke under Højtideligheden².

¹) *Beretningen*, p. 6: »Item don vort, alsoo dat de konningine kume in de kärke wasz gekamen, syn des hertogen tho Prutzen perde vnd volck tho Copenhagen ingetagen auerlandt, vnd syn gewesen vngeuerlich by j^e vnd x, in graw engelsck mit einer gelen farwe in einer mommen gekledet, vnd bagen by den perden geuort etc.«

²) *Beretningen*, p. 7: »...einen tron ofte hutte, van bagelen tohope geflegen, mit schonen tappeten behenget vnd bauen einem gulden stücke bedeckt«. — *Smst.*, p. 12: »Vnd dat koer isz allenthaluen mit schonen deken vnd tappeten behenget gewest; dar to syn vp ider sydt des koers eine hoge stellatie gebuwet ock mit kostlyken tapeten gecirt, vp der einen de fruwen vnd junckfruwen vnd vp der anderen de mansz

Endelig kom Kongens Procession til Kirken. Efter Ceremoniellet skred Rigsraaderne med Regalierne og efter dem Kongen op i Koret; ved Kongens Telt eller Tronhimmel standsede de. Kristian III tog Plads i Teltet, medens Rigsraaderne med Insignierne blev staaende foran med Ryggen til Teltet. Noget efter naaede Dronningens Procession til Vor Frue Kirke, og ogsaa Dronning Dorothea blev ført op i Koret; hun tog Plads i Tronteltet til Venstre for Kongens, medens de to fornemme Herrer, der bar hendes Krone og Scepter, stillede sig foran hendes Telt med Ryggen til¹.

Oppe i Nærheden af Højalteret stod Dr. Johann Bugenhagen, der skulde forrette Kroningen, være Ordinator. Han var omgivet af tolv Præster; de var i Følge Beretningen alle i Kordragt (Röklin), ogsaa Dr. Bugenhagen². I stille

gestan hebben, darmit van idermanne szodane kroninghe destebet gesehen konde werden etc«. — *Ceremoniellet*, p. 21: »Die kerke sol man smucken. In chor sollen seyn zwen zelte myt ij behangten stucken van den konyng vnd konyjnne, dar sie su rechter zeyt auch die cleider mugen vorwesszelen szo vorne van dem altar, das es eyn feyn ansehn had myt dem ynleytten Das altar sol sehn geschmugkt, vnde eyn stuel dar fuer, vor dem ordinator. Hynunden auer vor dem altar scholen tho gerichtet seyn, dar sick de konyng vnd de konyinne konen vpp de kne setten, vnde eyne nedderygge banck, dar vp se sick konen lenen«. — *Lauterbeck*, p. XXV b. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Ceremoniel*, p. 8. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 43. — *Gram*, p. 503.

¹) *Beretningen*, p. 7: »Item done ko: w: alszo vor de karcke gekamen, syn de vorgemeldeten rykes reder mit den insignien vorhergeghan beth in dat koer vor einen tron ofte hutte, van bagelen tohope geflegen, mit schonen tappeten behenget vnd bauen einem gulden stücke bedeckt, dar ko: w: alszo isz ingeghan, vnd desulften rykeszrede mit den insignien dar vor mit gekerden angesichten tho dersulften hutten syn gestande gebleuen, beth szolange de koninginne gelikermate in dat koer vnd eine hutte ofte thron neuunst dem koninge, auer thor luchteren szidt, geuort isz worden, dar ock de beiden, szo ore krone vnd cepter gedragen, vor bestande syn gebleuen«. — *Ceremoniellet*, p. 21. — *Lauterbeck*, p. XXV b. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Ceremoniel*, p. 8. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 43. — *Gram*, p. 503.

²) *Beretningen*, p. 7: »in raggelen gekledet«. Jvfr. det fuldstændige Citat af Beretningen S. 41, Note 1 hvorfra det ses, at Ordinatoren

Bøn lagde de det, der nu skulde ske, i Guds Haand, medens de knælede ved Alteret. Den ældste af Rigsraaderne, Hr. Mogens Gøje, bøjede sig for Kongens Telt med Kongekronen i sine Hænder og bar den derefter op til Højalteret, knælede en Stund, rejste sig atter og lagde Kronen paa Alteret som et Offer og gik straks tilbage til sin Plads. Paa samme Maade bragte ogsaa de tre andre Rigsraader, der bar Kongens Regalier, Sværd, Scepter og Rigsæble som et Offer paa Alteret. Saa biede man en lille Stund, og derefter blev Dronningens Regalier bragt til Alteret¹.

Dr. Bugenhagen traadte hen til Alteret og knælede foran sin Stol, rejste sig atter, traadte tilbage, og med Præsterne staaende ved hver Side og med Ansigtet vendt mod Menigheden stillede han sig neden for Alteret mellem de to Trontelte. Saa holdt han en længere Tale paa Tysk²:

Han erklærede over for de tilstedeværende Fyrster, Rigsraader og andre Tilhørere, unge og gamle, at han nu — som den, der havde faaet Befaling dertil — vilde forrette den Kroning, der blev ventet og forlangt af disse Lande, saa deres udvalgte Konge og Dronning kunde blive æret med kongelig Krone og blive bekræftet i Besiddelsen af Riget efter gammel Sædvane og i Guds Navn. Han godtgjorde sit Kald til at forrette Kroningen; Regalierne var nu ofret paa Alteret af Rigsraaderne, for at de i Guds Navn kunde blive overrakt Kongen og Dronningen; Alteret

først iførte sig Korkaaben efter Afsyngelsen af *Veni sancte spiritus*. Derimod hedder det i *Ceremoniellet*, p. 21: »Der ordinator anetagen myt der alben vnde chorkappen steyt nycht wyth van dem altar myt denn anderen pressterenn, wylker vytte chorchröcher annehebben«. — *Lauterbeck*, p. XXV b. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Ceremoniel*, p. 8. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 43 flg. — *Gram*, p. 503.

¹⁾ *Beretningen*, p. 7 flg. — *Ceremoniellet*, p. 21 flg. — *Lauterbeck*, p. XXV b—XXVI a. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Ceremoniel*, p. 8. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 44. — *Gram*, p. 503.

²⁾ *Beretningen*, p. 7. — *Ceremoniellet*, p. 22. — *Lauterbeck*, p. XXVI a. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Ceremoniel*, p. 9. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 44.

var imidlertid i Dr. Bugenhagens Varetægt, og det var saaledes Rigsraadernes Mening, at han som en Kristi Tjener skulde udføre Kroningen.

Han meddelte, at den højtidelige Handling ikke vilde komme til at foregaa paa Latin, men paa Tysk, for at enhver kunde forstaa, hvad der skete, ligesom man nu ogsaa ved Daab og Nadver brugte Folkets Sprog. Man vilde i Dag ære det verdslige Sværd og Regimente med Guds Ord, og skulde det ske med latinske Ord, saa var man kun lidet hjulpet dermed. Han erkendte ganske vist, at Handlingen egentlig burde foregaa paa Dansk; men Rigsraaderne og andre, som godt forstod Tysk, havde ønsket, at der blev talt Tysk, til Ære for den udvalgte Konge og Dronning og for de Fyrster og Herrer, der bærede hele Riget ved deres Nærværelse¹.

Han formanede alle til alvorligt at takke Gud, fordi han efter den gruelige Krig i sin Barmhjertighed havde ført dem saa vidt, at man i Fred saadan kunde feste² til Ære for Kroningen sammen med den udvalgte Konge og Dronning; han bad den hellige Treenighed give varig Fred, og et godt Styre. Han forklarede, at Kroningen ingenlunde var noget unyttigt; disse Ceremonier var højst fornødne for disse Rigers og Folks Skyld; de forlangte at se, at deres udvalgte Konge og Dronning ligesom blev stadfæstet af Gud, fra hvem deres Myndighed stammede. Desuden havde disse Ceremonier ogsaa en guddommelig Betydning, som man vilde faa at høre. Man burde dog ogsaa bede om, at Gud vilde være til Stede i disse Dage, medens den fyrstelige Glæde og kongelige Festivitats stod

¹) »Ick bekenne friglich, dat men hyr denisch reden soldhe, ouerst de rikes rede vnde andere, wylke alle woll dudisch vorsteen, scholen gerne hebben, dat me hyr dudisch redet, erem erwelten konynge vnde konijnnen vnde disszen hochgebaren fursten vnde heren vnd anderen to eren, wylke alle dem gansen ryke to eren hyr her gekamen syndt. Darumme achte ick idt dar vor, dat yw sulkes allen to eren geschuth«, hedder det i *Ceremoniellet*, p. 24.

²) *Ceremoniellet*, p. 25: ».....szo konen prangen«.

paa, saa der ikke hændte noget, der vilde være Gud en Gru, og som man vilde angre, men saa man i Stedet bagefter kunde sige, at alt, Gud være lovet, var gaaet ærligt og glædeligt til. Saaledes ofrede og bad den hellige Job¹ for sine Sønner og Døtre, naar de bød hinanden til Gæstebud, at der ikke maatte ske noget urigtigt, som kunde regnes dem til Synd. Om Dystridt² og andre Fyrste- og Ridderspil havde Dr. Bugenhagen ikke noget i sine Optegnelser; man maatte passe paa, at saadant skete uden Skade.

Om Spisen og Drikken kunde han ikke give nogen Regel, for det var ingen særlig Hellighed at se surt til sligt og var ikke tjenligt ved disse Glæder³. Han vilde ikke forbyde nogen at drikke, naar man blot ikke hver Dag hang over Mosten⁴, som om man ikke var født til andet, ligesom dem, der desværre (som Kristus havde sagt) besværede deres Hjerte dermed, forsømte deres Embede, var uskikkede til alt godt og ikke kunde anraabe Gud eller bede et Fadervor. Han kunde i Guds Navn tilgive dem meget, haabede han. Den, der havde rejst, og den, der havde arbejdet, havde vel ogsaa Lov at drikke; det smagte ham bedre end ellers. Den, der havde en god Ven hos sig, maatte vel ogsaa have Lov at drikke, af Venskab og Kærlighed. Kort sagt, naar Gud gav en Glædens Time efter velforrettet Embede og Forretning, som nu ved denne kongelige Fest, maatte vel alle have Lov at spise og drikke, ogsaa saa meget, at man glemte sine Bekymringer og blev særlig glad. Selvom det da ogsaa skete i en lidt for stærk Grad, saaledes som det gik den hellige Josef, da han i Ægypten drak sammen med sine Brødre⁵,

¹) Jobs Bog 1, 4—5. — I *Ceremoniellet*, p. 25, har der først staaet »Job«; men det er overstreget og rettet til det urigtige: »Tobias«.

²) *Ceremoniellet*, p. 26: »spelebroken«.

³) *Ceremoniellet*, p. 26: »den suerssoen is nycht eyne sunderlyke hyllicheyt, denet ock nycht to dissen frowden«.

⁴) *Ceremoniellet*, p. 26: »wen me nycht licht alle dage vp dem supende«.

⁵) 1. Mosebog 43, 33.

saa havde Dr. Bugenhagen dog ingen Befaling til straks at gøre en Synd ud af det; thi Skriften sagde: Vinen er skabt til Glæde¹; og: Vinen gør Menneskets Hjerte glad². Jesus Syrach sagde: Hvad var Livet, naar Vin var borte?³. I Salomons Højsang stod ogsaa: Mine kære Venner! Spis og drik Jer en Rus!⁴ Dr. Bugenhagen forklarede dog, at Meningen med disse sidste Ord ikke var, at man skulde blive til Narre, men at man skulde blive glad og glemme sin Hjertesorg; selvom der i Højsangen var Tale om en aandelig Glæde, saa var dog Udtrykket hentet fra en saadan ærlig Glæde, som man vel kunde nyde med Guds Billigelse. Doktoren vilde ikke have nogen daarlig Samvittighed, hvis han sammen med en god Ven glad tog sig en Taar⁵ mere, end han plejede; han vilde tværtimod opfatte en saadan Glædesstund som en Guds Gave og takke ham derfor. Kristne vilde heri ikke foragte Gud eller handle mod Gud, Billighed, Tugt og Ære, og derfor kunde saadanne Glæder vel ogsaa være hellige for dem, især ved en Lejlighed som denne.

Han vilde dog ogsaa sige nogle Ord til den anden Side. At ødelægge sig med Drik og blive en Nar og et Svin førte til Legemets og Sjælens Fordærvelse, det vil sige, naar man ikke drak til Glæde. En Bonde syndede meget, naar han saaledes ødelagde sig selv; endnu værre var det, naar det drejede sig om Adelsmænd, for slet ikke at tale om Fyrster; derfor maatte især de passe paa, for dem var der jo ikke saa mange af, at man kunde ryste dem af Træerne⁶. Doktorens Tale mundedes ud i, at man godt kunde glæde sig med Mad og Drikke og andre Fornøjelser

¹) Jesus Syrachs Bog 31, 32. — ²) Smst. 31, 33. — ³) Smst. 31, 32.

⁴) Salomons Højsang 5, 1.

⁵) *Ceremoniellet*, p. 27: »eynen drunck«.

⁶) *Ceremoniellet*, p. 28: »Eyn bur sundyget seer, wen he sick so vorde[r]fft, ouerst vele mer de eddellude, ick swyge noch van fursten vnde heren, dar vele mer angelegen, se mogen wol dar vpp seen, den men sulke heren io nycht van den bomen werpenn«.

ved denne Kroningsfest; det skulde man bede Gud om og takke ham for nogle gode Stunder.

Dr. Bugenhagen citerede Paulus' Ord i Brevet til Timotheus, at alle Skabninger var gode og os hellige til Brug ved Guds Ord og Bøn¹; de Ord vilde være Grundlaget for de kongelige Ceremonier, som nu vilde følge; det var ikke blot en verdslig Handling, men ogsaa en hellig Handling².

Derefter vendte han sig mod den Præst, der stod ved hans venstre Side, Kongens Hofprædikant, og bød ham læse højt af Bibelen den Passus om Øvrigheden i Pauli Brev til Romerne, 13. Kapitel, 1.—7. Vers: *Omnis anima potestatibus subdita sit etc.* Det skete, og Ordinatoren vendte sig derefter til Præsten ved hans venstre Side, Dronningens Hofprædikant, og befalede ham at læse om Øvrigheden i det 1. Petersbrev, 2. Kapitel, 13.—17. Vers: *Subditi estote omni hunc etc.* Saa talte Ordinatoren atter³:

Han vilde kort henvise til Kristi Ord: Giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er! Ved Kejseren skulde her forstaaes: al verdslig Øvrighed. At Rigsraaderne havde ofret Regalierne paa Alteret, var en Tilkende-

¹) 1. Tim. 4, 4—5.

²) Denne Tale af Dr. Bugenhagen er ikke gengivet i *Beretningen*; i *Ceremoniellet* findes den p. 22.—28 — *Lauterbeck*, p. XXVI a—XXVII b. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Ceremoniel*, p. 9—11. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 44—48.

³) *Ceremoniellet*, p. 29: »Tunc dicit ad presbyterum, qui stat a sinistris: lege Roma: xiiij: *Omnis anima potestatibus subdita sit etc.*; post hac ad dextram: lege j Petri ij: *Subditi estote omni hunc etc.* Inde ordinator dicit». Hvem de to Hofprædikanter er, ses ikke af nogen af Kilderne; formodentlig kan der være Tale om Andreas Jedicke, Johan Albertsen eller Heinrich Tegetmeger (Jvfr. Kirkeh. Saml. 2. R. II, p. 290—98; 2. R. IV, p. 514; 2. R. VI, p. 139—43). Den herefter følgende Tale findes heller ikke i *Beretningen*, kun i *Ceremoniellet*, p. 29 flg. — *Lauterbeck*, p. XXVII b. — *Kapp*, p. 617. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Udtog*, p. 3 flg. — *Münters Ceremoniel*, p. 11. — *Mohnikes Udtog*, p. 34 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 48.

givelse af, at Kongens Myndighed stammede fra Gud; i Daniels Bog, 2. Kapitel, 21. Vers hed det: Gud afsætter og indsætter Konger; han giver de Vise deres Visdom og de Forstandige deres Kundskab.

Dr. Bugenhagen knælede ned, med Ansigtet vendt ned mod Menigheden, og fremsagde med høj Stemme Fadervor. Han rejste sig straks igen, og idet han gik hen til sit Sæde, begyndte han at synge Antifonen (Vekselsangen): *Veni, sancte spiritus*. Korsangerne sang Vekselsangen til Ende, og imedens iførte Dr. Bugenhagen sig i Følge Beretningen først nu Korkaaaben og tog Plads paa sin Stol med Ryggen vendt mod Alteret¹.

¹) *Ceremoniellet*, p. 30: »Et procumbit ordinator super genua versus ad populum et dicit apta voce integrum pater noster. Mox surgat et abit ab altare, et eundo incipit antiphana *veni, sancte spiritus*, et procedit coram sede; procedunt et alij præbyteri in loco suo. Cantores reliquum ad finem vsqve canunt; statim collocat se in sedem«. — *Lauterbeck*, p. XXVII b—XXVIII a. — *Kapp*, p. 617 flg. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Udtog*, p. 4. — *Münters Ceremoniel*, p. 11 flg. — *Mohnikes Udtog*, p. 35. — *Mohnikes Ceremoniel*, 48—50. — *Gram*, p. 503. — *Beretningen*, p. 7 flg., meddeler, hvad der til dette Tidspunkt er foregaaet, fra Kongen og Dronningen havde taget Plads i Tronteltene, i en anden — og som det fremgaar af Bugenhagens Taler urigtig — Rækkefølge: »Darna isz de ordinator doctor Buckenhagen mit xij presteren, alszo dat he de xiij wasz, in raggelen gekledet, van den hogen altar beth tusschen beide hutten geghan, dar sulffuest ene stadtlyke declaration ofte sermon gedan, wath to einer ouericheit gehort, war tho de van god erwelt sy, vnd wath den vnderdanen behort. Darna heft ein van den presteren, alsze des koninges predicante, vth dem Paulo thon Romeren im xiij cap. den passum de magistratu auerludt in dem boke gelesen; darna ein ander, alsze der koninginnen predicante, ock einen passum de magistratu, ex Petro, vth dem boke gelesen. Vnd syn do strax wedder na dem hogen altar geghan, dar sze syck alle vp de erde in ere innighe gebeth gelecht hebben, vnd heft syck alszdan de oldeste van den Rykeszreden mit der kronne, alsze her Mansz Goye, der hutten gebuget vnd darna vor dat hoge altar nedder gekneet, eine kleine wile geseten vnd alszdane de sulfte krone vp dat altar geoffert; gelykermate de anderen na grad vnd alder mit oren insignien, ock de, der koninginnen insignia geuort, gedan hebben. Vnd dan nun dusse insignia alle alszo vp dat altar geoffert geweszen, syn de prester van

Da Rigsraaderne havde set dette, og Sangen var forstummet, hentede de Kongen fra Tronteltet; han var stadig i samme Dragt — den karmoisinrøde Kappe — som han havde baaret under Processionen gennem Byen, og han blev nu ført op foran Ordinatoren, altsaa ikke som Konge, men som Fyrste. Da Dr. Bugenhagen saa dette Optog komme, rejste han sig; Kongen knælede ned foran hans Stol paa en Fløjlskammel paa et rødt Leydenertæppe; derefter satte Ordinatoren sig atter i sin Stol. En af Rigsraaderne tog nu Ordet og henvendte til Dr. Bugenhagen paa Dansk følgende Tale, som af en anden — Beretningen siger Kansleren¹ — blev oversat til Tysk²:

»Værdige Herre og Fader i Kristus! Vi erkender, at Gud naadig har givet os denne vor udvalgte Konge, og takker hans Naade og Barmhjertighed derfor. Vi har paa Alteret ofret disse Rigers Regalier til Gud som den, hvem saadan

eren bede wedder vpgestan, vnd isz dat veni, sancte spiritus to singende angefangen. Middelertijdt heft syck doctor Pomeranus angedan mit einen kor[r]ock presterlykes habit vnd syck vp eine banck mit den rugge tegen dat altar gesettet«.

¹) Kongens danske Kansler var Johan Friis til Hesselager, hans tyske Kansler Wolfgang v. Utenhof.

²) *Beretningen*, p. 8: »Vnd don nu szodans de rykeszradt gesehen, vnd dat veni, sancte spiritus vthgeweszen, hebben sze den koninck in der kledinge, dar he thor karcken mede gereden, vth der hutten ofte trone gehalt vnd vor dem ordinator, alsoz vor dem hogen altar, syttende vp ein roth leidesck laken, welck darsuluest gespreth geweszen, vnd einem flauwelschen poel nedder to kneende geuort. Vnd heft de canceler to dude ock einer vp densck dusse worde geredet«. — *Ceremoniellet*, p. 30: »Vbi hoc videt senatus regni, adducit electum regem, non vt regem sed principem, ad ordinatorem; ordinator autem venienti assurgit, id quod valde decet. Mox electus rex procumbit supra genua, et ordinator residet in sede. Ibi primum vnus ex senatu regio ad ordinatorem danicę, deinde alter germanice sic dicit«. I Fremstillingen ovenfor har jeg fulgt Ceremoniellet, der lader den danske Tale gaa forud for den tyske. — *Lauterbeck*, p. XXVIII a. — *Kapp*, p. 618. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Udtog*, p. 4. — *Münters Ceremoniel*, p. 12. — *Mohnikes Udtog*, p. 35. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 50. — *Gram*, p. 503.

Ære og Myndighed tilhører, og af hvem den bliver givet. Derfor beder vi i hele disse Rigers Navn Eder som en Kristi Tjener, at I vil overantvorde denne vor udvalgte Konge disse Regalier og derved bekræfte og konfirmere ham som Konge i Guds Navn, ham til Lov og os alle til Bedste¹.«

Ordinatoren svarede derpaa, at han var villig til at foretage Kroningen; derpaa henvendte han sig til Kristian III, idet han rejste sig for Majestæten og straks igen satte sig ned:

Naar Kristian III her i Frue Kirke skulde bekræftes i sin kongelige Værdighed, var Kongen i den Tro, at Gud havde kaldet ham dertil, at Herren vilde være med ham og gennem ham skaffe gode Kirker med Præster, Skoler, Forsorg for de Fattige, godt Regimente, Fred og Trivsel for disse Lande og Kongeriger. Mange Djævlé, i Legeme og i Aand, vilde modvirke og forhindre disse gode Foretagender; men Kongen kunde fortrøste sig til, at Gud var den stærkeste og vilde værgé hans Virke, vilde sætte sine Engle paa Vagt om ham. Bugenhagen henviste til Daniels Bogs Ord om, at ingen Konger eller Fyrster uden Englenes Hjælp kan beskærme nogen mod Hofdjævlé og onde Engle. Kongen vidste sikkert, hvad han skulde gøre for Evangeliet, saa at den sande Lære ikke blev jammerligt tilredt i disse Lande, men derimod det almene Bedste i Fred blev fremmet. Alle ventede de alt godt af Kongen;

¹) *Beretningen*, p. 8: »Werdige here vnd vader in Cristo! Wy erkennen, dat vnsz god dussen vnszen erwelten koninck gnedichlick gegeben heft, vnd dancken dar vor syner gnaden vnd barmeherticheit. Wy hebben dusser ryke regalia gade vp dat altar geoffert alsze dem, sulcke ere vnd gewalt gehort vnd van eme gegeben wert. Darummb im namen dusser gantzen ryke bidde wy jw alsze einen dener Cristi, dat gy dussem vnszem erwelten koninghe desuluigen regalia auerandtworden vnd alsoz thom koninghe bestedigen vnd confirmeren wollen, imme namen gades, eme to laue vnd vnsz allen thom besten«. — *Ceremoniellet*, p. 30 flg. — *Lauterbeck*, p. XXVIII a. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Ceremoniel*, p. 12 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 50. — *Gram*, p. 503 flg.

dog ønskede Dr. Bugenhagen og Rigsraaderne, at Kongen skulde give sit Løfte offentlig for Gud¹.

Ved denne Tale skal Kongen — efter hvad man havde fortalt Forfatteren af Beretningen — have visket Taarer bort fra sine Øjne. Dr. Bugenhagen stak nu Kongen, der stadig knælede for ham, en Seddel eller et Brev i Haanden, hvoraf Kristian III selv kunde læse den Ed, han skulde sværge. Ordinatoren holdt Det nye Testamente hen for Kongen; denne lagde to Fingre paa Bogen og fremsagde Edsformularen paa Tysk:

»Jeg, Kristian, af Guds Naade udvalgt Konge til Danmark og Norge, bekender glad af Hjertet, at jeg paa Vor Herre Jesu Kristi hellige Evangelium, som er vor Salighed, og hvorfra jeg har al denne Myndighed og Ære, lover, for at jeg ikke skal være utaknemmelig mod den himmelske Fader, min kære Lensherre, for dette mit Land og alle og tilsiger Gud, at jeg vil overholde denne Kristi Lære med alt, hvad dertil hører, nemlig med tro Præster, gode Skoler og deres sømmelige og ærlige Underhold, saaledes at Gud stedse vil lade sit heldbringende Ord og Evangelium blive hos os og ikke i Unaade tage det fra os. Dernæst tilsiger jeg, at jeg vil overholde Retten, saavel for den ringeste som for den største, tragte efter Fred, efter godt Regimente, efter det almene Bedste og efter at holde Rigsraaderne og mine andre tro Mænd i tilbørlig Ære, saa vidt Gud giver mig Naade dertil, efter min Evne, Viden og Forstand og efter mine tro Mænds Raad. Gud give Naade til, at jeg intet forsømmer! Men hvis jeg som et Menneske skulde forsømme noget, saa vil den barm-

¹) *Beretningen*, p. 8: »Des heft nu de ordinator dem koninghe eine lange rede vorgeholden, villichte vth der schrift, wath thom koninghe hort, vnd wath syns ambachts vnd officium weszen wolle, alsozo wo me dar van secht, de koninck de tranen van den oghen schole geworpen hebben«. — *Ceremoniellet*, p. 31 flg. — *Lauterbeck*, p. XXVIII a—b. — *Kapp*, p. 618. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Udtog*, p. 4. — *Münters Ceremoniel*, p. 13. — *Mohnikes Udtog*, p. 36. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 50 flg.

hjertige Gud holde mig det til gode for Kristi, hans kære Søns, Vor Herres Skyld. Men med Vidende eller af ond Vilje vil jeg, om Gud vil, ikke handle eller lade handle mod dette mit Løfte. Saasandt hjælpe mig Vor kære Herre Jesus Kristus med sit Evangelium¹!»

Da Kongen havde aflagt Eden, hentede Rigsraaderne ogsaa Dronningen fra hendes Trontelt og førte hende op foran Dr. Bugenhagen; hun kom ikke som Dronning, men som Fyrstinde, bar ikke Haaret udslaaet; hun havde stadig Losskindshuen paa Issen og bar den samme Dragt som under Optoget til Kirken, Damaskeskaabe med Guldbaand. Ordinatoren rejste sig for hende; hun knælede ned paa Fløjlskamlen ved Kongens Side, og Ordinatoren satte sig atter i sin Stol. En af Rigsraaderne tog Ordet paa Dansk, en anden — Beretningen nævner ogsaa her Kansleren — oversatte til Tysk²:

¹) *Beretningen*, p. 8 flg.: »Darna heft de ordinator Pomeranus dem koninghe alsze syttende vor eme in den kneen eine ceddell oft breff in de hant gegeuen, dar vth syne ko: w dat iuramentum vnd eedt suluest geleszen vnd darna twe finger vp dat euangelium bock, welcks eme de ordinator vorgeholden, gelecht heft«. — *Ceremoniellet*, p. 32 flg. meddeler efter Ordene: »Sic iurat electus rex« hele Edsformularen. — *Lauterbeck*, p. XXVIII b—XXIX a. — *Kapp*, p. 618. — *Werlauff*, p. XXVII. — *Münters Udtog*, p. 4 flg. — *Münters Ceremoniel*, p. 13 flg. — *Mohnikes Udtog*, p. 36. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 51 flg. — *Gram*, p. 504.

²) *Beretningen*, p. 9: »Dar na hebben de rykeszrede de koninginne ock vth orer hutten gehalt vnd vor den ordinator vp den samitten poel by ko: w: nedder tokneende geuort, vnd isz de koninginne gekledet gewest in dem habit, darmit sze thor karcken geuaren, alsze einem dammasken rocke mit gulden listen, vnd ore hare syn ere nit vthgespreth gewesen, dar allene ein losz huueken vp der platten gelegen. Vnd heft de canceler tho dude vnd einer vp densck dusse worde geredet«. — *Ceremoniellet*, p. 33 flg.: »Post iuramentum regis adducit senatus regni reginam qui incedit, crine soluto, capite velato, in vestitu non reginali, sed vt princeps alia. Huic assurgit ordinator; ipsa vero super genua procumbit etc. Ordinator residet statim in sede. Ibi primum vnus ex senatu regio ad ordinatorem dani[c]ę deinde alter germanice sic dicit«. — *Lauterbeck*, p. XXIX a. — *Kapp*, p. 619. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 4 flg. — *Münters Ceremoniel*, p. 14. — *Mohnikes Udtog*, p. 36. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 52 flg. — *Gram*, p. 504.

»Vi beder atter, værdige Herre og Fader, om, at I som en Kristi Tjener i Guds Navn vil stadfæste og bekræfte for os denne vor udvalgte Dronning, som vi takker Gud for, med Regalierne til saadan Værdighed og Myndighed, som sømmer sig for en Dronning¹.«

Ordinatorens svarede, at det gjorde han gerne; det var kun billigt, naar Kongen blev kronet, at ogsaa hans Gemalinde nød den Ære at blive stadfæstet for Gud. Det var Guds Ordning, at Mand og Kvinde var eet Legeme; derfor skulde de ikke være adskilt, hvad Ære og Navn angik, selvom de ikke kunde være fælles om alle Hverv. Dr. Bugenhagen henvendte sig saa til Dronningen, efter at han havde rejst sig for hende og atter sat sig²:

I den hellige Skrift læste man om nogle fremragende Kvinders guddommelige Bedrifter, som man maatte rose. Han omtalte Deborah i Dommernes Bogs 4. Kapitel og haabede, at Dronning Dorothea efter hendes Eksempel vilde anvende sin Flid og sine Raad paa, at der til Guds Ords Forkyndelse blev sørget for gode Præster og Skoler i Danmark og især i Norge, hvor mange Mennesker i nogle Aar aldrig havde været i Kirke — »Gud forbarme sig, vi skulde dog ikke være Tyrker!« Han mindede ogsaa om Kong Davids Dronning Abigail (1. Samuel, 25) og om Dronning Ester (Esters Bog) og udtalte, at man ventede

¹) *Beretningen*, p. 9: »Wy bidden auermal, werdige here vnd vader, dat gy, alsze ein dener Cristi, dusse vnsze erwelten [sic!] koninginne, dar wy god vor dancken, wolden vnsz mit den regalien to sulcker werde gewalt, alsze einer koninginnen gebort, imme namen gades bestedigen vnd confirmeren«. — *Ceremoniellet*, p. 34. — *Lauterbeck*, p. XXIX a—b. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Ceremoniel*, p. 14. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 53. — *Gram*, p. 504.

²) *Beretningen*, p. 9: »Des heft de ordinator ere ock etlyke rede vor-geholden, wath einer koninginnen togehört, vnd ores ambachtes syn wolle«. — *Ceremoniellet*, p. 34, meddeler Bugenhagens Svar til Rigsraaderne under Overskriften: »Ordinator respondet« og siger med en ny Overskrift: »Et alloquitur eam sic«. — *Lauterbeck*, p. XXIX b. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Ceremoniel*, p. 14. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 53.

meget godt af Dronning Dorothea efter deres Eksempel; dog vilde man have, at hun offentlig over for Gud gav sit Løfte derom¹.

Derefter aflagde Dronningen følgende Ed, som hun læste op efter en Seddel, Ordinatoren havde givet hende i Haanden:

»Jeg Dorothea, af Guds Naade udvalgt Dronning af Danmark og Norge etc., født Hertuginde af Sachsen, Engern og Westfalen, bekender glad af Hjertet, at jeg paa Vor Herre Jesu Kristi hellige Evangelium, som er vor Salighed, og hvorfra jeg har al denne Myndighed og Ære, lover, for at jeg ikke skal være utaknemmelig mod den himmelske Fader, min kære Lensherre, for dette mit Land og alle og tilsiger Gud, at jeg vil overholde denne Kristi Lære med alt, hvad dertil hører, nemlig med tro Præster, gode Skoler og deres sømmelige og ærlige Underhold, saaledes at Gud stedse vil lade sit heldbringende Ord og Evangelium blive hos os og ikke i Unaade tage det fra os. Dernæst tilsiger jeg, at jeg vil fremme Retten, Freden, et godt Røgimente, alle Undersaatters almene Bedste og Rigsraadernes og mine andre tro Mænds Ære efter min og mine tro Mænds Forstand, saa meget som det tilkommer mig, og som Gud vil give Naade til. Saasandt hjælpe mig Vor kære Herre Jesus Kristus med sit Evangelium²!«

Der blev nu sunget en Kollekt, og Skoledisciplene sang

¹) *Ceremoniellet*, p. 34—36, meddeler efter Ordene: »Incipiens loqui surgit venerando maiestatem; mox residet« Bugenhagens Tale til Dronningen. — *Lauterbeck*, p. XXIX b. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Ceremoniel*, p. 14 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 53 flg.

²) *Beretningen*, p. 9: »...vnd ore darna ock eine ceddel gedan, dar sze suluest ore eedt vthgeleszen heft«. — *Ceremoniellet*, p. 36, meddeler under Overskriften: »Sic iurat regina electa« det Parti af Edsformularen, der ikke er enslydende med Kongens Ed. — *Lauterbeck*, p. XXX a. — *Kapp*, p. 619. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 5. — *Münters Ceremoniel*, p. 15 flg. — *Mohnikes Udtog*, p. 36. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 54 flg.

Litaniet, medens Koret svarede, indtil Verset: Vor Landsherre etc. Her faldt Dr. Bugenhagen ind og sang: »og led og beskyt vor Konge og Dronning med alle deres Embedsmænd og Undersaatter!« hvorpaa Koret svarede, og Drenge sang Litaniet til Ende. En Præst hentede Salven fra Alteret; Dr. Bugenhagen rejste sig, og med sin højre Tømmelfinger salvede han den knælende Konge paa højre Arm mellem Haand og Albue — tæt ved Haanden under Pulsen — med Korsets Tegn og ligesaa under Nakken mellem Skuldrene. Derefter salvede han paa samme Maade den knælende Dronning. Man sagde, at den Salve, der blev brugt, var Balsam, og det fremgaar ogsaa af Ceremoniellet. Ordinatoren udlagde derpaa staaende, hvad Betydning der laa i denne Handling¹:

At Kongen blev salvet, var en meget gammel Skik; det havde været Sædvane ikke blot hos Jøderne — Saul, David, Salomon og andre — men ogsaa hos Hedningene,

¹) *Beretningen*, p. 9: »Vnd isz do vort de letanie dorch de scholere gesungen worden, vnd dan nu dith alsoz geschen, heft de ordinator den koninck ock de koniginne geszaluet, alsze beide arme hart vor der hant vnder dem pulsze vnd benedden dem nacken tusschen den schulderen, vnd me secht, szodane salue schole balszam gewest syn etc.«. — *Ceremoniellet*, p. 36 flg.: »Collecta canitur. Latth vnsz bedenn: Almechtige, ewyge godt! Wy bydden du woldest eyn gnedich vpsenthebenn vpp dysse lande, vpp vnsenn erwelten konig vnd koniginne, vnde auer vns vthgetenn dyner gnade segenn dorch Jesum Christum, dynen sone, vnsen heren. Respon: Amen. Letanias canunt pueri, et respondet semper chorus vsque ad versum: Vnsen Landes herenn etc. Hunc versum canat sic semel dominus ordinator: Vnsenn konynck vnde koniginne myt alle eren geweldygenn vnde vnderdanenn gnedichlich leyden vnde beschutthen. Respondet chorus etc. Pueri canunt reliquum letaniarum vsque in finem. Vnctio. Balsamum ab altare abducit presbyter aliquis. Hic surgat ordinator et procumbenti regi dextro pollice vngat brachium dextrum inter vnctura manus et cubiti per modum crucis. Et mox inter scapulas similiter per modum crucis. Postea brachium et scapulas reginę similiter. Et ordinator stans interpretatur hoc factum his verbis«. — *Lauterbeck*, p. XXX a—b. — *Kapp*, p. 619 flg. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 5. — *Münters Ceremoniel*, p. 16. — *Mohnikes Udtog*, p. 37. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 55.

saaledes som man kunde læse om Kongen af Syrien Hasael (i 1. Kong. 19, 15). Navnet Messias betød: den salvede, o: Kongen, paa Græsk: Kristus, paa Latin: Unctus. Salving var hverken paabudt eller forbudt; han lagde ikke nogen hellig Nødvendighed deri, saaledes som Papisterne havde gjort det med deres harske Olie; men da Salvingen for disse Lande var en gammel Skik med guddommelig og ædel Betydning, salvede han i Guds Navn Kongen og Dronningen med Balsam eller kostbare Vande. Dette vilde Ordinatoren understrege over for de Hundesjæle, der regnede sligt til Synd: man foretog Salvingen med Føje og Ret over for Gud. Salvingen angik imidlertid al Øvrighed, baade høj og lav, som alt andet, hvad der her blev foretaget med alle Regalierne. Enhver Øvrighed skulde nemlig holde sig for Øje et Kongebillede med alle Regalier, saaledes som Kristian III her blev æret og fik Myndighed for Guds og hans Engles Aasyn; Handlingen skulde erindre Øvrigheden om dens Forhold til Gud og om, hvad der laa i dens Embede. Naar Bugenhagen talte om Olie, maatte hans Tilhørere ikke tænke paa deres stinkende Fasteolie; i hine Lande var det vellugtende og kostbar Olie, og ogsaa kostelige Vande kaldtes i den hellige Skrift nu og da Salving.

Den kostelige Salving kunde ikke betyde Strengthed, for den styrkede Lemmerne, lindrede, var vellugtende og skabte et godt udseende Ansigt, som det havde været Skik i Syrien, usædvanligt i Norden. Hos Matthæus (6, 17) stod Kristi Ord: Naar du faster, saa salv dit Hoved og vask dit Ansigt, saa du ikke ser bedrøvet, men glad ud! I den 45. Salme¹ hed det om Kristi evige Rige, at Gud havde salvet ham — det vil sige: gjort ham til Konge — med Glædens Olie — det vil sige: den hellige Aand — ikke for at han alene skulde være glad derfor, men ogsaa alle Kristne og hele Kristi Rige.

Dr. Bugenhagen udviklede nu, at Salvingen af Kongens

¹) Ps. 45, 8.

og Dronningens Arm betød, at enhver af Undersaatterne haabede og ventede, at Majestæterne skulde være som en Fader og Moder for dem og ikke være deres Tyranner, ikke skælde og smælde, men være milde, naadige, trøstende og hjælpsomme. Armen var Regimentet, det naadige og glade Regimente, hvor Kongen og Dronningen var som Fader og Moder for Undersaatterne. Salvingen mellem Skuldrene havde ogsaa sin Betydning. Esaias havde profeteret (9, 6), at Kristi Herredømme vilde hvile paa hans Skuldre; det kunde sikkert ingen Konge eller Herre gøre ham efter; for hvem kunde bære Land og Folk paa sine Skuldre; Kristus derimod bar paa sine Skuldre det fortabte Faar — det vil sige: hele Kristenheden (jvfr. Lukas 15, 5). Kongen og Dronningen skulde — som enhver anden Øvrighed — bære Folket med deres verdslige Regimente, enhver efter sin Evne, under Dyretid og anden almindelig Nød finde Udveje for Folket og altid have Taalmodighed, naar det ikke gik lige godt alle vegne, hvis det da ikke ligefrem drejede sig om Forbrydelse eller Modvilje. Gud havde befalet Fyrsten at regere og forbedre Landet. Hvor man kunde forbedre med Naade, maatte man ikke bruge Strengthed. Det var heller ikke godt straks at vise Trods og drage Sværdet, naar Fjenderne talte ilde om én eller paa anden Maade var slemme mod én, eller for en gammel forglemt Titels Skyld; Gud havde jo dog, hvad det sidste angik, gjort saa mange Ændringer med Riger og Fyrstendømmer. De Herrer, som ikke havde vist saadan Taalmodighed, patientia, havde ofte mistet Land og Folk af den Grund. Det var klogt blevet sagt om Herrer: Qui nescit dissimulare, nescit regnare¹, d. v. s. den, der ikke forstod at se igennem Fingre, forstod ikke at regere. Selvom Kristian III havde mødt krigerisk Modstand i

¹) I Følge Note i *Münters Ceremoniel* skulde denne Sentens have været Kejser Frederik III's Valgsprog. Om dette Ord — i Formen: Qui nescit simulare etc. — og dets Benyttelse ved Kroningen af Frederik II af Danmark, jvfr. *Oscar Arlaud: Bevingede Ord*, 2. Udg., p. 120.

disse Lande, maatte det nu være glemt. Et saadant naadigt Regimente krævede meget Arbejde og megen Møje; mange Bekymringer og Farer vilde følge dermed; men alt det maatte Kongen lægge Ryg til, for at Bonden og Menigmand kunde drikke deres Kande Øl i Fred.

Salvingen af Armen og Skulderen betød naadigt Styre, Taalmod og Omsorg; det maatte Kongen aldrig glemme. Kristus, den gejstlige og evige Konge, regerede med idel Naade; Symbolet herpaa var det Kors, hvormed Kongen var blevet salvet paa Arm og Skuldre, og saaledes skulde ogsaa det verdslige Regimente over for de lydige Undersaatter være idel Naade, Glædesolie og Lindring. Gud selv, Kongernes Konge, førte et naadigt Herredømme: han gjorde godt mod den hele Verden og lod den nyde alle hans Goder; naar han alligevel maatte straffe, saa gik han dog langsomt til Værks. Det vilde ogsaa en Fader gøre; han piskede ikke gerne, men vilde hellere være glad sammen med sine Børn og sørge for dem. Gud havde i Daniels Bog, det 4. Kapitels 11.—12. Vers, sammenlignet Kongen med et skønt Træ, der giver Føde til alle Dyr og lader dem hvile i sin Skygge. Gud gav og opretholdt ved Øvrigheden Ro og Fred, Beskyttelse og Beskærmelse, Næring og Gods og hele det timelige Liv; deri var hans Velbehag. Undersaatterne skulde nyde godt af deres Herrer; men Gerrighed, Griskhed og Tyranni havde berøvet mange Herrer Arv og Len. I Salomons Ordsprog, det 20. Kapitels 28. Vers, hed det: Velgerning og Sandhed beskytter en Konge, og ved Naade bliver hans Trone befæstet. Bugenhagen talte ikke uden Grund saa meget om et naadigt Regimente, for disse Lande ventede og ønskede inderligt et saadant Styre; Kronen var ogsaa et Symbol herpaa, som han senere skulde vise. Det var i Dag Kroningens Dag og ikke Sværdgivningens Dag¹ — selvom Sværdet ganske vist ogsaa blev overdraget her —

¹) *Ceremoniellet*, p. 42: »vnde idt heth de dach der konyng vnde nycht der suerhtunge«.

og det var et Tegn paa, at enhver haabede paa et lykkeligt, fredeligt og naadigt Styre af deres Konge og Dronning. Det give Gud Fader, Gud Søn og Gud Helligaand, Amen¹!

Johann Bugenhagen henvendte sig nu til Rigsraaderne og befalede dem at føre Majestæterne tilbage til deres Trontelte, hvor Kongen og Dronningen skulde klædes i kongeligt Skrud. Derefter skulde de bringes til Sæde i deres Tronstole, medens selve Tronhimlene skulde fjernes. Dette skulde ske som et Tegn paa, at Majestæterne nu for Fremtiden var i kongelig Værdighed og Stand, Gud til Ære og Rigerne til Bedste².

Nu begyndte Messen. Ordinatoren afførte sig Korkaaben og iførte sig en Messehagel. Han sang først: Kyrie eleison, og derefter: Gloria in excelsis. Saa bad han: »Herre Gud, himmelske Fader! Vi beder, at vi ved det hellige Evangelium maa vokse i Erkendelse af din kære Søn, Jesus Kristus, og at du ogsaa naadigt vil unde og give os arme Syndere paa Jorden et fredeligt Rige ved vor Øvrighed, ved Jesus Kristus, din Søn, vor Herre, Amen³!«

¹) *Ceremoniellet*, p. 37—42. — *Lauterbeck*, p. XXX b—XXXII a. — *Kapp*, p. 620. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 5. — *Münters Ceremoniel*, p. 16—19. — *Mohnikes Udtog*, p. 37. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 56—60.

²) *Beretningen*, p. 9: »Darna heft de ordinator beualen, de koninck ock de koninginne ein idern in synen thron ofte hutte weddervmmb tho vorende, antokledende vnd dar na de hutten wech to nemende«. — *Ceremoniellet*, p. 42: »Hic dicat ordinator senatu regni«, hvorefter Bugenhagens Ord til Rigsraaderne citeres. — *Lauterbeck*, p. XXXII a. — *Kapp*, p. 620. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 5. — *Münters Ceremoniel*, p. 19. — *Mohnikes Udtog*, p. 37. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 60. — *Gram*, p. 504.

³) *Beretningen*, p. 9: »Alszo isz nu de misse angefangen«. — *Ceremoniellet*, p. 42 flg.: »Sequitur kyrie. Gloria in excelsis. Collecta«, hvorefter Bønnen citeres; i Margen er tilføjet: »Ordinator induit casulam, deposita toga«. — *Lauterbeck*, p. XXXII a—b. — *Kapp*, p. 620. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 5. — *Münters Ceremoniel*, p. 19. — *Mohnikes Udtog*, p. 37. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 60 flg. — *Gram*, p. 504.

En af Præsterne traadte frem foran Alteret, iført Messeskjorten (superpelliceum), og med Ansigtet vendt mod Menigheden læste han Dagens Epistel¹ højt paa Tysk. Derefter lod Koret en kortere Sang høre.

To af Rigsraaderne førte saa Kristian III op til Alteret paany. Han var nu i kongelig Gyldenstykkets Dragt, foret med Zobelskind. Kongen knælede ned paa Fløjlskamlen. Dr. Bugenhagen rejste sig, tog Sværdet fra Alteret, drog det af Skeden, som han rakte til en af Præsterne. Han gav den knælende Konge det blottede Sværd i højre Haand, idet han sagde nogle Ord om denne Handling²:

Han gav Kongen Sværdet i Guds Navn og bad ham tage det. Han maatte ikke tvivle om, at han og al rigtig Øvrighed modtog deres Sværd af Guds Haand. Som man før hørte, hed det hos Paulus: Der er ingen Myndighed uden af Gud³. Al Myndighed var forordnet af Gud, og den, der satte sig op imod Myndigheden, han modsatte sig Guds Orden, men vilde faa sin Dom⁴. Som Gideon og hans Hær skreg mod Fjenderne: Herrens Sværd og Gideons⁵! saaledes kunde Kristian III raabe mod sine

¹) Epistelen paa 11. Søndag efter Trinitatis var i Følge Hans Tausens Postil (1539) og Alterbogen 1556: 1. Kor. 15, 1—10. Dagens Evangelium var Lukas 18, 9—14 (Farisæeren og Tolderen).

²) *Beretningen*, p. 9 flg.: »vnd post canticum cantatum et post epistolam isz ko: w: weddervmmb vor dem ordinator vp den samitten poel nedder tokneende geuort worden in konincklykem habite, einem gulden stucke mit szobelen gefodert, vnd heft auermals de ordinator eine rede gedan vnd darmede dem koninge dat blote swert in de hant gegeuen«. — *Ceremoniellet*, p. 43: »Vnus ex presbiteris in superpellice stans infra, ante altare, versus ad populum, legit epistolam de die, germanice sine tono. Inde canunt cantores breue aliquod canticum. Adducitur rex a senatu regni, et ordinator assurgit, mox accepto ab altare gladio, stans tradit acceptum eum procumbenti in manum dextrum. Interim vaginam tenet vnus ex prædicatoribus. Et ait ordinator«. — *Lauterbeck*, p. XXXII b. — *Kapp*, p. 620 flg. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 5. — *Münters Ceremoniel*, p. 19. — *Mohnikes Udtog*, p. 37 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 61. — *Gram*, p. 504.

³) Se Side 326. — ⁴) Rom. 13, 1—2. — ⁵) Dommernes Bog 7, 20.

Fjender: Her er Guds og Kongen af Danmarks Sværd! Dog, Gud bevare mod Krig og Lidelser! Nu havde ganske vist Gideon særlig Befaling fra Gud til vidunderlige og mærkelige Bedrifter; men Meningen var dog, at Sværdet var Guds Sværd. Ved Sværdet skulde ikke alene forstaas Halsretten, Retten til at tage Undersaaternes Liv, men ogsaa den rette Maade at straffe paa i enhver Henseende. Enhver, der blev straffet, haardt eller lidt alt efter sin Misgerning, skulde derfor vide, at det var Gud selv, der straffede ham med sin Ret; thi Retten var Guds, og Øvrigheden skulde se til, at den plejede Retten rigtigt¹.

Efter Dr. Bugenhagens Ord rakte Kongen nu Sværdet til Rigsmarsken Tyge Krabbe, der ogsaa modtog Skeden af Præsten; han stak Sværdet i Skeden og blev staaende med det. Saa talte Ordinatoren paany:²

Det var visselig en smuk Ceremoni, at man først salvede og lindrede Kongens Arm, inden man gav ham Sværdet i Hænde, og at man først salvede hans Skuldre, inden man klædte ham i Harnisk. Det skete, for at der ikke af Myndigheden skulde udvikle sig et Tyranni, for at holde den salvede Arm tilbage, naar Haanden vilde fare frem med Sværdet — det vil sige med Strengthed — og for at Øvrigheden takket være Gud kunde synge om et godt Regimente ligesom Kong David: Om Naade og Ret vil jeg synge, og for dig, Herre, vil jeg spille³. En kristen

¹) *Ceremoniellet*, p. 43 flg. — *Lauterbeck*, p. XXXII b—XXXIII a. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Ceremoniel*, p. 19 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 61 flg.

²) *Beretningen*, p. 10: »...welcker swert de marschalck vom koninge wedder entfangen vnd in de schede gestekt heft, welker einer van den predicanten ofte presteren middelertijt geholden«. — *Ceremoniellet*, p. 44: »Hic rex tradit gladium marschackco (sic!); is reponit in vaginam, quam tenet prædicator, et accipit marschalcus ad sze (sic!) in vagina. Ordinator autem pergit sic dicendo«. — *Lauterbeck*, p. XXXIII a. — *Kapp*, p. 621. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 5. — *Münters Ceremoniel*, p. 20. — *Mohnikes Udtog*, p. 38. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 62. — *Gram*, p. 504.

³) Ps. 101, 1.

Fyrste skulde dog vide, at han nok kunde fortrøste sig til, at Gud var med ham, naar han som Kong David brugte Sværd, Spyd og Lanse med Rette; men han skulde dog ikke helt forlade sig paa saadan Magt. Ydmygt skulde han bede Gud om Lykke til ogsaa at hjælpe til et godt Styre. Saa kunde han ogsaa sige med David¹: Gud, du min Konge, du, der lovede Jakob Hjælp, ved dig vil vi nedstøde vore Fjender, i dit Navn vil vi nedtræde dem, som sætter sig imod os; thi jeg forlader mig ikke paa min Bue, og mit Sværd kan ikke frelse mig; men du har frelst os fra vore Fjender og gjort dem til Skamme, som hadede os. Vi vil prise Gud den ganske Dag og evigt takke dit Navn².

Dr. Bugenhagen modtog nu af Marsken Sværdet i Skeden og omgjordede Kongen med det, idet han udtalte³:

Kongen skulde bære Sværdet ved Siden for at straffe de slette og beskærme de fromme; thi Paulus sagde: Øvrigheden bærer ikke Sværdet forgæves⁴. Kristian III skulde huske, at Paulus ogsaa havde skrevet til Hebræerne⁵, at de ved Tro havde erobret Kongeriger, øvet Retfærdighed og opnaaet Forjættelser⁶.

Paa Ordinatorens Befaling rejste Kongen sig, drog Sværdet af Skeden med den flade Klinge vendt mod Menigheden og slog langsomt et Kors mod hvert af de fire

¹) Ps. 44, 5—9.

²) *Ceremoniellet*, p. 44 flg. — *Lauterbeck*, p. XXXIII a. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Ceremoniel*, p. 20. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 62.

³) *Beretningen*, p. 10: »Dar na heft de ordinator dat swert mit der scheden weddervmb genamen vnd na einer kleinen rede ko: w: vmmbgegordelt«. — *Ceremoniellet*, p. 45: »Hic accipit ordinator gladium a marschalco in vagina et accingit eo regem, dicens«. — *Lauterbeck*, p. XXXIII a. — *Kapp*, p. 621. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 5. — *Münters Ceremoniel*, p. 20. — *Mohnikes Udtog*, p. 38. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 63. — *Gram*, p. 504.

⁴) Rom. 13, 4. — ⁵) Hebr. 11, 33.

⁶) *Ceremoniellet*, p. 45 flg. — *Lauterbeck*, p. XXXIII a. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Ceremoniel*, p. 20 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 63.

Verdenshjørner, hvorefter han atter stak det i Skeden. Dr. Bugenhagen tog paany Ordet¹:

Alle havde de nu set, at Kristian III havde vist den flade Klinge mod dem som et Tegn paa, at han naadigt vilde beskærme alle sine Lande og Undersaatte; men han havde fattet Sværdet saaledes, at han hurtigt kunde vende Skærpen til, som Tegn paa, at han ogsaa vilde straffe de slette og ulydige. Alle disse Lande skulde glæde sig over, at ingen andre end Udaadsmænd havde noget at frygte; thi Paulus sagde: De styrende er ikke en Skræk for den gode Gerning, men for den onde; men vil du være uden Frygt for Øvrigheden, saa gør det gode, og du skal faa Ros af den; thi den er en Guds Tjener, dig til Gode; men dersom du gør det onde, da frygt; thi den bærer ikke Sværdet forgæves; den er nemlig Guds Tjener, en Hævner til Straf for den, som øver det onde². Bugenhagen ønskede inderligt, at han kunde overtale al Øvrighed til at mærke sig, hvad det vilde sige, at Paulus saa ofte kaldte Øvrigheden Guds Tjener³.

Nu knælede Kongen atter ned. Dr. Bugenhagen tog Kronen fra Alteret og henvendte sig saa til Rigsraaderne:

De havde opfordret ham til at krone Kongen i Guds Navn; men da det nu skulde ske, formanede han dem til sammen med ham at gribe fat i Kronen og hjælpe med til at foretage Kroningen; den, der stod saa fjernt, at

¹) *Beretningen*, p. 10: »vnd isz ko: d^t: do vort vth hete des ordinators vpgestan vnd heft dat swert vth der scheden getagen vnd dar mede szachtlick in veer orde der welt mit der flaken szyden ein crutze geslagen vnd zodans darna wedder in de schede gesteket«. — *Ceremoniellet*, p. 46: »Hic rex surgit, et exemptum gladium, non acie sed latere gladij verso ad populum, vibrat modeste in 4 partes coeli; et reponit in vaginam. Et ordinator dicit«. — *Lauterbeck*, p. XXXIII a. — *Kapp*, p. 621. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udlog*, p. 6. — *Münters Ceremoniel*, p. 21. — *Mohnikes Udlog*, p. 38. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 63. — *Gram*, p. 504.

²) Rom. 13, 3—4.

³) *Ceremoniellet*, p. 46. — *Lauterbeck*, p. XXXIII b. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Ceremoniel*, p. 21. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 63.

han ikke kunde naa at være med til at holde i Kronen, han skulde i alt Fald række sin Haand ud mod Kronen; saadan Ære tilkom dem og var dem meget magtpaaliggende, som de bagefter skulde høre.

Under denne korte Tale havde Dr. Bugenhågen siddet ned; nu rejste han sig, og idet Rigsraaderne gjorde, som han havde sagt, foretog han og de i Fællesskab Kroningen af Kristian III, idet Ordinatoren højtideligt erklærede¹:

»Naadigste Konge! Modtag af os Rigets Krone i Fade-rens, Sønnens og Helligaandens Navn! Den barmhjertige Gud give Eder Naade til — hvad Kronen er et Tegn paa — at Eders Majestæt maa forholde sig over for alle Under-saatter, som før blev sagt, og at til Gengæld Landene og alle Undersaatter med Kærlighed og Lydighed maa holde sig til Eders Majestæt! Saaledes passer Hoved og Krone godt sammen for Gud og Verden, ved Jesus Kristus, vor Herres kære Søn. Sig alle Amen!²«

Til Rigsraaderne sagde han derefter, at de skulde træde til Siderne, saa Menigheden kunde se og høre, og straks derpaa overrakte han den stadig knælende Kristian III

¹) *Beretningen*, p. 10: »Dar na isz ko: w: wedder vp de knee geseten, vnd heft de ordinator syner ko: d^t: de krone vpgesettet, dar ein ider der rykeszredere de hant mede angeslagen, szo vele orer darmede tokamen konen, vnd de, dar nicht tokamen konden, thom weinigesten de hant bauen de krone mede gehalten hebben. Vnd heft de ordinator auermals dar by gedan eine stadtlyke vnd dappere declaration vnd rede, wath de krone bedude, dat gold vnd ider edelsteen in syck helde«. Efter Ceremoniellet kommer imidlertid den udførlige Udlægning af Kronens symbolske Betydning først senere i Handlingen. — *Ceremoniellet*, p. 46 flg.: »Rex rursum procumbit in terram ad coronam suscipiendam. Ordinator accipit coronam et proceres regni alloquitur sic; saa følger Bugenhagens Henvendelse til Rigsraaderne og derefter: »Hic ordinator surgens cum senatu regni imponit capiti regis coronam, dicens«. — *Lauterbeck*, p. XXXIII b. — *Kapp*, p. 621 flg. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Udtog*, p. 6. — *Münters Ceremoniel*, p. 21. — *Mohnikes Udtog*, p. 38. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 63 flg. — *Gram*, p. 504.

²) *Ceremoniellet*, p. 47. — *Lauterbeck*, p. XXXIII b. — *Werlauff*, p. XXVIII. — *Münters Ceremoniel*, p. 21. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 64.

Scepteret i højre Haand, idet han ogsaa forklarede, hvad der laa i denne symbolske Handling¹:

Scepteret hørte i særlig Grad sammen med Kongeriget; derfor skulde Kongen modtage det i Guds Navn. Om den evige Konge Kristus hed det hos Salmisten: Herren vil sende dit Riges Scepter fra Zion². Dette, forklarede Profeterne Esaias og Micha, hentydede til Kristi Lære, til Evangeliet: Fra Zion vil Loven udgaa og Herrens Ord fra Jerusalem³. Evangeliet var Scepter og Bispestav i Kristi Rige, og Kristus havde sagt: Gaa ud i den hele Verden og prædik Evangeliet for alle Skabninger⁴! Dette Scepter hørte alene hjemme i hans Rige; men man kunde deraf se, at Scepteret var den Lære og Ret, som man skulde rette sig efter i Kongeriget; derfor kunde intet Land, ingen Øvrighed bestaa uden Scepter, det vilde sige: uden Love og skreven Ret, saa man kunde vide, hvorledes man skulde købe og sælge, skifte Arv, dømme i alle Trætter, der opstod talrigere end Havets Sand. Ethvert Land havde sin Lov; den skulde man overholde, hvis den da ikke stred mod Naturretten, mod al Rimelighed. Det var tyrannisk at ville pleje Ret efter Forgodtbefindende og ikke efter Retten. Naar den ene havde Ret, maatte den anden have Uret. Intet vilkaarligt Regimente kunde bestaa i det lange Løb. Juda Konge Josaphat gav et rigtigt Billede af Scepteret i sin Kundgørelse til sine Underfyrster og Dommere: Se til, hvad I gør; thi den Retsmyndighed, I udøver, er ikke Menneskers, men Herrens!

¹) *Beretningen*, p. 10: »Dar na heft de ordinator syner ko: w: och den appel vnd den scepter auerandtwordet vnd in de hende gegeben vnd by iderm ock eine sunderlyke rede gedan, wesz szodans in syck helde vnd bedude«. — *Ceremoniellet*, p. 47: »Inde dicit ad proceres: Gaeth alle aff vp beyden syden, dat me seen vnde horen kan. Mox tradit stando regi adhuc procumbenti sceptrum in dextram, dicens«. — *Lauterbeck*, p. XXXIII b. — *Kapp*, p. 622. — *Werlauff*, p. XXVIII flg. — *Münters Udtog*, p. 6. — *Münters Ceremoniel*, p. 21 flg. — *Mohnikes Udtog*, p. 38. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 64. — *Gram*, p. 504.

²) Ps. 110, 2. — ³) Jes. 2, 3. — *Mika* 4, 2. — ⁴) Mk. 16, 15.

Hvad I dømmes, vil komme over Eder selv. Frygt Herren og gør alt med Flid; thi hos Herren vor Gud er ingen Uret eller Persons Anseelse eller Lyst til Skænk og Gave¹! Goterne og Venderne, som havde regeret i disse Lande, deres Lande eksisterede endnu — og Kongen havde ogsaa sin Titel derfra — men Folket var meget forandret; de havde udført store Bedrifter sammen med deres Konger. Vælskland og Rom og det hele Kejserrige regnede de ikke for noget, men drog derned atter og atter. Intet Folk paa Jorden vilde have været saa mægtigt som dem, hvis Gud havde givet dem Naade til ikke alene at tænke paa Krig og Magt, men ogsaa at tage fat paa et godt Regimente i Fred og at give Land og Folk gode Love og Retsregler. Den Naade fik de ikke; derfor gik deres store Magt og Vælde under. Sværdet var nødvendigt mod Fjender og Skælmer; men Scepteret betød ret og god Lov og Orden, og det var langt mere fornødent for Vennernes, de lydige Undersaatters Skyld, for at alt kunde gaa fredeligt og ordentligt til².

Dr. Bugenhagen overrakte nu Kongen, der stadig knælede, Rigsæblet i den venstre Haand, og han ledsagede ogsaa denne Handling med en Forklaring³:

Efter Befaling gav han nu det kongelige Æble med Korset til Kongen i Guds Navn. Man kaldte det et Æble, fordi det var rundt; men det var som en Himmelsfære og betød i en Sum alt, hvad der nu var sagt om Kongerige og Beskærmelse og godt Regimente. Man var sluttet inde i et Kongerige eller Fyrstendømme, som under den

¹) 2. Kron. 19, 6—7.

²) *Ceremoniellet*, p. 48 flg. — *Lauterbeck*, p. XXXIII b — XXXIV b. — *Werlauff*, XXIX. — *Münters Ceremoniel*, p. 22 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 64—66.

³) *Ceremoniellet*, p. 50: »Hic tradit stando ordinator regi adhuc procumbenti pomum regium in sinistram, dicens«. — *Lauterbeck*, p. XXXIV b. — *Kapp*, p. 622. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Udtog*, p. 6. — *Münters Ceremoniel*, p. 23. — *Mohnikes Udtog*, p. 38. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 66. — *Gram*, p. 504.

runde Himmel; det var Betydningen af det gyldne kongelige Æble. Rigsæblet betød det hele Kongerige og Regimente, og det skulde Kongen eller Øvrigheden holde i Haanden, stedse have for Øje, saa han udadtil holdt Fred med Naboerne, hvad der var det allerbedste, eller værgede det med Sværdet, naar det ikke kunde være andet. Indadtil skulde han ikke tillade nogen at være opsætsig; han skulde regere med Miskundhedens Salve og med Rettens Scepter, saa vilde hans Krone staa sig godt; saa vilde man med saadan Øvrighed være ligesom smukt omgivet af Æblet eller Kugleskallen¹. Hvor Forholdene var saaledes, var det en stor Guds Gave; Bugenhagen mindede om, at Gud i en af Davids Salmer blev takket, fordi der i Staden Jerusalem og i det hele Rige herskede Fred udadtil og indadtil og var et godt Styre: Jerusalem, pris Herren og lov din Gud; thi han gør Laasen paa din Dør stærk og velsigner dine Børn inden for den; han skaffer dine Grænser Fred og mætter dig med den bedste Hvede². Esaias sagde saaledes til sit Folk: Kan vel en Kvinde glemme sit lille Barn, saa hun ikke forbarmer sig over sit Livs Søn? Skulde hun endog glemme ham, saa vil jeg dog ikke glemme dig. Se, jeg har tegnet dig i mine Hænder; dine Mure er bestandig for mig³.

Hvad betød da Korset paa Æblet! Hos Kristne behøvede man ikke at spørge derom; for hedenske Konger havde Korset været en Gru, som nu Hjul og Stejle, og en Nedværdigelse. Kristus, der var korsfæstet for vor Skyld, skulde regere med sit Evangelium over Konge og Kongerige, det Evangelium, der prædikede om den korsfæstede Kristus, Menneskene til Salighed; man var dog ikke Tyrker. Det var Øvrighedens Pligt at sørge for, at Evangeliet om den korsfæstede Himmelkonge blev bevaret hos Underaatterne og deres Efterkommere. Det betød Korset paa

¹) »szo seyn wy fyn dorch de ouericheyt im appel edder rundem spere beslathen«, hedder det i *Ceremoniellet*, p. 50.

²) Ps. 147, 12—14. — ³) Jes. 49, 15—16.

Rigsæblet, og Bugenhagen bad Gud give Kristian III Magt til at efterkomme denne Pligt¹.

Nu spændte Kongen selv Sværdet fra sin Lænd og gav det i Marsken Tyge Krabbes Hænder; det var en symbolsk Overdragelse af det, der var indeholdt i Marskens Embede, og paa samme Vis overdrog han de andre Insignier, Kronen undtaget, til dem, der skulde forvalte de Sider af Kongens Myndighed, som de var Symboler paa. De høje Rigsembedsmænd førte nu Kongen til hans Tronstol; han satte sig, og de blev staaende foran ham med Regalierne. Saa blev Dronningen af Rigsraaderne ført fra sin Tronstol op foran Alteret. Hun var nu klædt i en Gyldenstykkets Dragt med kostbare Smykker, bar Haaret udslaaet og havde kun en Hue lagt løst derpaa. Dr. Bugenhagen rejste sig for hende, og hun knælede ned for ham; han satte sig atter og henvendte sig saa til hende²:

Dronning Dorothea skulde takke Gud, for den højeste Ære, der kunde times en Kvinde, blev nu hende til Del. Hun var blevet salvet, og Krone og Scepter var rede. Det betød Ære og Magt, idel Fred og naadigt Regimente. Andre Dronninger havde stiftet Klostre og Stiftelser; det havde været ædle, fromme Dronninger, der havde villet

¹) *Ceremoniellet*, p. 50 flg. — *Lauterbeck*, p. XXXIV b—XXXV a. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Ceremoniel*, p. 23 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 66—68.

²) *Beretningen*, p. 10 flg.: »Vnd darna isz de koniginne ock wedder vth orer hutten van dem rykes rade gehalt, in einem guldenstucke vnd anderen kostlyken gecir gecledet, vnd mit vtgespreten haren, darvp allene ein klein Huue losz gelegen, vor den ordinator nedder tokneende gebracht isz worden«. — *Ceremoniellet*, p. 52: »Discingat rex gladium manibus proprijs non aliorum, tradat marschalco. Similiter et alia insignia tradantur illis, qui portare debent. Et deducatur rex in sedem suam siue tronum. Ibi stent cum insignibus ante ipsum. Post hoc adducitur a senatu regina, et ordinator assurgit, et illa procumbente super genua, ipse sedens, dicit sic«. — *Lauterbeck*, p. XXXV a. — *Kapp*, p. 622. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Udtog*, p. 6. — *Münters Ceremoniel*, p. 24. — *Mohnikes Udtog*, p. 39. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 68. — *Gram*, p. 504.

udrette noget godt, og som gerne vilde have gjort det bedre, hvis de havde vidst bedre. Dorothea var bedre undervist om Guds Ord og skulde anvende Flid og Fortrøstning paa, at Evangeliet blev prædiket, Skoler oprettet og fattige Folk forsørget; det vilde Kristus paa den yderste Dag regne for en Velgerning, ydet ham selv. Man hørte og læste om Dronninger og Fyrstinder, at de havde beskyttet de ulykkelige og fortrykte, trøstet de bedrøvede, hjulpet de fattige, ikke tilladt Herrer eller Knægte at øve Vold og ofte omvendt deres Konge eller Fyrste fra uretfærdig Vrede og Raseri; thi Herrer kunde vel undertiden forløbe sig, og derimod kunde en fast, gudfrygtig Kvinde udrette meget godt. Nogle Fruer holdt saadant Hus med deres Fruerstue, at en Adelsmand blev glad, naar han fra den Fruerstue kunde faa en Jomfru til Ægte; Bugenhagen henviste i den Henseende til den hellige Elisabeth af Thüringen. De samme Dyder som hos disse andre Dronninger og Fyrstinder haabede alle disse Lande nu paa at finde hos Dronning Dorothea, til Ære for Evangeliet, som hun havde antaget, og til Trøst og Forbedring for Kongerigerne. Det vilde være den rette gyldne og dyrebare Krone og det rette Scepter.

Imidlertid maatte hun huske, at hun ikke fik Sværdet overdraget, kun Scepteret, Symbolet paa det naadige Styre. Hun skulde fremme det naadige Regimente paa en saadan Maade, at det retfærdige Styre dog ikke derved blev forhindret. Kvinder blev overvældet af Venlighedsfølelser og kunde udrette meget ved Bønner, Formaninger, Graad og paa anden Maade og undertiden derved tage Sværdet ud af Haanden paa deres Herre. Drejede det sig om en Sag, hvor man kunde forsvare at gaa i Forbøn, kunde det nok gaa an som et Udtryk for det naadige Styre; men saa skulde Dronningen passe paa at lade Naadens Sol skinne ikke blot paa Adelige og store Herrer, men ogsaa paa Fattigfolk; thi blandt alle var Skrøbeligheden stor. Drejede det sig imidlertid om Sager,

hvor den strenge Retfærdighed maatte gaa frem mod Forbrydelse og Trods, skulde hun tænke: Sværdet er ikke givet mig, men min kære Herre Konge i Befaling; jeg lader Retten gaa sin Gang; Gud give mig Naade til det, der er mig befalet¹!

Dr. Bugenhagen rejste sig, hentede Dronningekronen fra Alteret, satte sig igen, og henvendt til Rigsraaderne opfordrede han dem til, ligesom før da Kongen blev kronet, at tage aktiv Del i Kroningen af Dronningen. Atter rejste han sig, og sammen med Rigsraaderne satte han Kronen paa Dronningens Hoved, idet han højtideligt erklærede:

»Naadigste Dronning! Modtag af os Rigets Krone i Faderens, Sønnens og Helligaandens Navn! Gud give Held og Naade til, at Eders Majestæt maa blive en Ære for alle Kvinder, en Trøst, Glæde og en Krone for disse Kongeriger! Det glæder vi os alle over og takker Gud og siger Amen!«²

Straks efter tog Ordinatorens Dronningescepteret fra Alteret og overrakte det til Dronning Dorothea, der stadig knælede for ham; samtidig henvendte han en kort Tale til hende:

Han rakte hende Scepteret som et Symbol paa ret og god Orden i et fredeligt Regimente; hun skulde hjælpe og fremme, hvad der tjente til Gudsdyrkelse, til Fred,

¹) *Ceremoniellet*, p. 52—54. — *Lauterbeck*, p. XXXV a—b. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Ceremoniel*, p. 24 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 68 flg.

²) *Beretningen*, p. 11: »vnd heft de ordinator dersuluigen de crone szampt allen der rykes rede, gelijck dem koninge geschen, vpgesettet vnd den scepter in de hant gegeuen vnd by ider ock eine sunderlyke rede geholden, wesz szodans inhalde«. — *Ceremoniellet*, p. 54 flg.: »Hic ordinator surgens, adfert coronam ab altari et sedens dicit ad senatum«, hvorefter Henvendelsen til Rigsraaderne citeres; derefter hedder det: »Et surgens imponit cum summis (?) regine coronam, dicens«. — *Lauterbeck*, p. XXXV b—XXXVI a. — *Kapp*, p. 622. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Udtog*, p. 6. — *Münters Ceremoniel*, p. 25. — *Mohnikes Udtog*, p. 39. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 70. — *Gram*, p. 504.

Ære, Tugt, godt Styre og Forbedring for Adel, Borgere og Bønder, unge og gamle, rige og fattige; han bad Kristus, at det maatte ske, og opfordrede hele Menigheden til med ham at sige Amen dertil¹.

Hun overgav straks efter Scepteret til den af Rigsraaderne, der havde baaret det til Kirken, Mogens Munk; hun blev ført tilbage til sin Tronstol, og Rigsraaden med Scepteret stillede sig foran hende. Baade Kongen og Dronningen sad nu i et Par andre Tronstole, behængte med Gyldenstykkets Tæpper; de forrige Tronstole var helt blevet fjernet. Sangerne begyndte paa en Salme om Kongen: Exaudiat te etc., og da den var til Ende, sang de straks videre paa en anden, ligeledes om Kongen: Exaudi deus deprecationem etc. Dr. Bugenhagen gik ned tæt foran Kongen og Dronningen og holdt en længere Tale om, hvad Kronen symboliserede²:

Det havde maaske undret de tilstedeværende, og med Rette, at han havde talt saa meget om de andre Regalier og saa lidt om Kronen, der dog alene havde givet Navn til denne Fest; de var jo dog forsamlet her for Kroningens

¹) *Ceremoniellet*, p. 55: »Mox adfert ab altari sceptrum et stans tradit reginē adhuc procumbenti, dicens«. — *Lauterbeck*, p. XXXVI a. — *Kapp*, p. 622. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Udtog*, p. 6. — *Münters Ceremoniel*, p. 25. — *Mohnikes Udtog*, p. 39. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 70. — *Gram*, p. 504.

²) *Beretningen*, p. 11: »Darna isz de koninck in einen nwn stol thor forderen vnd de koninginne in einen stoel thor luchteren hant, mit gulden stucken behenget, van den rykesz reden gebracht worden, vnd de vorigen throne ofte hutte syn gentzlick wech genamen, vnd her Mansz Muncke ritter heft der koninginne den scepter vor dem stole alszo vorgehouden«. — *Ceremoniellet*, p. 55 flg.: »Tradatur sceptrum illi, qui portare debet, et deducatur regina in tronium; ibi stet ille cum sceptro ante illam. Hic cantores canunt duas psalmas de rege: Exaudiat te etc. Exaudi deus deprecationem etc. Postea ordinator, stans proprius in conspectu regis et reginē, dicit de corona sic«. — *Lauterbeck*, p. XXXVI a. — *Kapp*, p. 622 flg. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Udtog*, p. 6. — *Münters Ceremoniel*, p. 25 flg. — *Mohnikes Udtog*, p. 39. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 70 flg. — *Gram*, p. 504.

Skyld. Men han havde sparet sin Tale om Kronen til nu. Han havde i Dag talt nok med Kongen og Dronningen og prist det verdslige Regimente med Guds Ord, saa enhver kunde forstaa deraf, at Gud vilde, man skulde adlyde sin Øvrighed; thi Gud straffede selv Ulydighed, hvor Øvrigheden ikke formaaede det. Der var nu ogsaa sagt nok til Øvrigheden, hvad der var dens Skyldighed over for Evangelium og Gudstjeneste og dernæst over for Lande og Folk; gjorde den sin Pligt, saa vilde Gud være med den, beskytte dens Styre og bevare den i Ære; da nogle gerne driver Modspil, var Gud øverste Herre i Landet, som det stod skrevet i den 83. Salme¹. Nu vilde Dr. Bugenhagen endelig tale om Kronen og Kroningen med det hele Land og med Righsherrer og Raader, saa man ret vidste, hvad Kroningen betød.

I Esaias' 49. Kapitel lovede Gud sit ringe Folk, at han vilde bringe mange Folkeslag fra den hele Verden til det, og at han vilde gøre det til et stort Kongerige over Alverden. Det var blevet fuldbragt ved Kristus. Og Gud havde sagt: Kast dine Øjne omkring og se, alle disse er forsamlet og kommer til dig; saa sandt jeg lever, siger Herren, skal du med alle disse klæde dig som med et Smykke, og du skal binde dem om dig, som Bruden sit Bælte². Heraf hørte man, at Folket, som var kommet til Stede, var Smykke og Æresklædning. Hvad var Kongens og Dronningens Krone andet end Folket med de styrende? Var det sandt, kunde Rigsraaderne se, hvor rimeligt det var, at de i Dag havde haft den Ære selv at krone Kongen og Dronningen for Gud, hans Engle og denne Verden. Dette vilde Bugenhagen gøre endnu mere klart. Paulus havde sagt til dem, som han ved Evangeliet havde bragt til Gud: Mine elskede og savnede Brødre, min Glæde og Krone! Staa saaledes fast i Herren³! og et andet Sted: Hvem er vort Haab eller vor Glæde eller vor Hæderskrone? Er det ikke ogsaa Eder for vor Herre Jesus Kri-

¹) Ps. 83, 4 og 19. — ²) Jes. 49, 18. — ³) Fil. 4, 1.

stus, naar han kommer? I er jo vor Ære og Glæde¹! Det var før blevet sagt, at Evangeliet var de rette evangeliske Biskoppers og Præsters Scepter eller Bispestav, det Evangelium, hvormed den evige Konge Kristus regerede i sin Kirke, i Kristenheden. Nu kunde de tilstedeværende høre, at Bisper og Præster ogsaa havde en herlig Bispekrone, som vilde lyse paa den yderste Dag ved Kristi Genkomst, selvom den nu ikke havde megen Anseelse i denne taabelige Verden; denne Krone var det Folk, som de ved Evangeliet bragte til Kristi Rige. Saadan Stav og Krone foragtede Pavens Biskopper, der omgikkes med Narreværk og Gudsbespottelse; det vilde Dr. Bugenhagen dog ikke tale om i Dag.

Var nu Paulus' Krone de Folk, som han havde bragt til Kristus, hvad var saa i det verdslige Regimente Kongens og Dronningens Krone andet end deres Undersaatter. Salomon havde sagt: In multitudine populi dignitas regis — Naar en Konge havde et stort Folk, var det Kongen til Ære². Det Hoved, Rigsraaderne havde kronet, var Kongen og Dronningen; men Kronen var Land og Folk. Naar Kronen artede sig smukt om Hovedet, saa stod det vel til med den, eller med andre Ord: Naar Øvrigheden og dens Land holdt godt sammen, var der Fred hos Folket, og de hjalp hinanden til Næring. Kronen var lukket og holdt sammen som en Ring, og den var gylden; det symboliserede Rigdom, Lydighed, Ret, Tugt og Trivsel. Paa Kronen kunde der komme Fluere og Støv, uden at det skadede den, for det kunde let bødes; det kunde ikke undgaas, at der var Skrøbelighed i Riget; men det maatte der bødes paa, og til Tider uden at fare frem med Tugten. Brækkede der et Stykke af Kronen, kunde man atter flikke eller lodde det paa. Faldt der imidlertid et Stykke af Kronen i Skarnet, saa gik det tabt eller blev traadt ned, og saa kom det aldrig mere til sin forrige Ære i Kongens Krone. Blev nogle af Undersaatterne ulydige

¹) 1. Thess. 2, 19—20. — ²) Ordsprog 14, 28.

eller opsætsige, kunde man bøde paa det, og hvis det ikke lykkedes, maatte hele Kronen ikke af den Grund anses for itubrudt; thi Gud holdt sin Haand over Øvrigheden; men de ulydige vilde miste Livet, deres Børnebørn undgælde, foruden at de maatte have den daarlige Samvittighed, at det var velfortjent. Salomon formanede saaledes: Mit kære Barn, frygt Gud og Kongen og hav intet at skaffe med de oprørske; thi deres Fordærv kommer, før de ser sig om¹⁾!

Hvad betød saa Ædelstenene i Kronen? Naturligvis de adelige Rigsraader, Raadmændene i Byerne og alle, som man kaldte Kongens tro Mænd. De skulde sidde i Kronen som Perlerne i Guldet og lyse blandt Folket i Kongeriget, som Stjernerne paa Himlen, saa de selv gjorde ret til Eksempel for de andre og ogsaa skaffede Ret; de skulde sidde i Kronen og vise al Ære og Troskab mod Hovedet, der bar den, nemlig Kongen; det vilde være de rigtige Ædelstene i Rigets Krone. Ædelstenene var kostbarere end de andre Sten, Rigsstænderne; dog smykkede de alle Kronen; de var fast indfattet i Kronen, for at de ikke skulde falde ud; thi man vilde ikke gerne miste en af de ædle Stene deri. Om nu Djævelen slog til, saa en af de ædle, dyrebare Stene faldt ud af Kronen — hvad Gud forhindre! Dog kunde store Herrer ikke være saa sikre; de skulde se til, at de blev hos Gud og Retten — saa kunde de vel faas igen, selvom de havde faaet slemme Stød; Kronen var slet ikke fortabt af den Grund. Hvordan maatte det ikke have været for Kristus, da det store Æble Judas faldt ud af hans Krone? Hvordan maatte det ikke have været for David, da hans egen Søn Absalon rejste hele Kongeriget imod ham og drev ham ud? Men Gud blev Dommeren; Absalon omkom ynkeligt, og David vedblev at være Konge²⁾. Hvordan maatte det ikke have været for den gode Kong Henrik, mod hvem en rigtig Djævel, Pave Hildebrand³⁾, rejste nogle tyske Fyrster og Bisper;

¹⁾ Ordsprog 24, 21. — ²⁾ 2. Sam. 15—18. — ³⁾ Gregor VII.

han sendte Kejserkronen til den schwäbiske Hertug Rudolf, og derved blev der udgydt meget Blod; men til sidst mistede Hertug Rudolf i Slaget ved Merseburg sin højre Haand; den blev hugget af, og da han laa til Sengs, blev Haanden bragt til ham, og han sagde da til de omkringstaaende Bisper: Det er den Haand, hvormed jeg har svoret til Kejser Henrik; Gud har straffet mig, og I Bisper kan se, hvad I har raadet mig til! Saaledes bekendte Hertugen, at han havde været en Oprører, og han døde ynkeligt. Dette var et gruopvækkende Eksempel, som burde tilskynde enhver til Lydighed og Trofasthed. Dette blev ikke sagt, fordi Dr. Bugenhagen ansaa det for øjeblikkeligt fornødent her, men udelukkende, fordi man ikke burde fortie Guds Værk; det vilde heller ikke være tjenligt ved denne Kroning at rejse nogen Mistanke. Hvilken Skade Krig, Oprør og den Slags bragte med sig, det havde de tilstedeværende jo desværre tilstrækkeligt bragt i Erfaring; Gud være lovet, at det var kommet til den nuværende Tilstand!

Kongen og Dronningen ventede sig nu alt godt og Trofasthed fra Undersaatternes Side, og disse havde nu i Dag hørt deres edelige Løfter. Til Gengæld vilde enhver vel vide at forholde sig over for Majestæterne efter sin Ed og Forpligtelse i Trofasthed og Ære, for at alt det slemme, der tidligere var hændt, helt kunde blive glemt, som det burde og maatte; saa vilde Ædelstenene sidde i den gyldne Krone med al Ære.

Endnu eet havde Dr. Bugenhagen nær glemt at sige om Kronen, og det var endda det allerbedste; men ingen Guldsmed tænkte derpaa og Verden lagde ikke Mærke dertil: Kronen var aaben foroven, mod Himlen, til Tegn paa, at over Konge og Dronning, over Land og Adel skulde Gud alene regere. Derfor skulde de have Gud for Øje, høre og lære hans Ord; saa vilde han ogsaa velsigne dem med Fred og give dem Held i dette jordiske Rige; Kristus havde sagt: Fremfor alt, søg Guds Rige og hans

Retfærdighed, saa skal alt det andet blive Eder tilkastet¹⁾! Bugenhagen sluttede med en kort Bøn om, at Gud vilde velsigne Kroningen for dem².

Ordinatoren gik hen til Kongen og gav ham Haanden med sædvanlig og behørig Reverens; ligesaa gav han ogsaa Dronningen et Haandtryk. Det var Signalet for Trompeterne og Basunblæserne, der straks istemte en Fanfare. Derpaa begyndte Dr. Bugenhagen og Præsterne at synge: Te Deum laudamus; Koret sang Salmen til Ende, ledsaget af Orgelspil, Vers efter Vers. Saa sang Ordinatoren alene: Salvum fac populum, Domine! — Herre, frels dit Folk! — og Præsterne fortsatte: Et benedic hereditati tuæ! — Og velsign dit Arverige! — hvorefter Koret sang Resten af denne Salme³.

Med det blottede Sværd i højre Haand læste Kongen nu med maadeholden Stemme Dagens Evangelium⁴; han erkendte, at Sværdet ikke vilde blive svækket, men styrket ved Evangeliet, og at han havde lovet at tjene Sværdet og Evangeliet til Fordel for sine besværede Undersaatter. Imedens stod Rigsraaderne med de andre Regalier foran Kongen. Før han talte, blev der sunget Halleluja, og da han tav, sang man Credo⁵ og derefter en af Dagens Salmer. Saa fulgte den latinske Præfatio om den hellige Treenig-

¹⁾ Matth. 6, 33.

²⁾ *Ceremoniellet*, p. 56—62. — *Lauterbeck*, p. XXXVI a—XXXVIII a. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Ceremoniel*, p. 26—29. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 71—76.

³⁾ *Ceremoniellet*, p. 62: «Hic dat ordinator manum regi cum debita et consueta reuerentia; similiter et reginæ. Vbi hoc vident tubicines statim tubis canunt. Postea ordinator cum presbiteris incipit: Te Deum laudamus; cantores pergunt canere cum organis: Saluum fac populum tuum, Domine! Presbiteri vero: Et benedic hæreditati tuæ; reliquum iterum cantores». — *Lauterbeck*, p. XXXVIII a. — *Kapp*, p. 623. — *Werlauff*, p. XXIX. — *Münters Udlog*, p. 6 flg. — *Münters Ceremoniel*, p. 29. — *Mohnikes Udlog*, p. 39 flg. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 75 flg. — Saluum fac populum etc. er Davids 28. Salme, 9. Vers.

⁴⁾ Se Side 339, Note 1.

⁵⁾ Den nikæneansk-konstantinopolitanske Lærebekendelse, der lyder

hed¹, og Sanctus² blev sunget. Derefter blev Consecratio forrettet paa Tysk³ og det hellige Sakramente uddelt, medens Agnus Dei⁴ blev sunget; efter Nadveren, hvori Kongen og Dronningen efter det tidligere meddelte ikke deltog⁵, blev der bedt en Bøn; saa lystes Velsignelsen over Menigheden og Salmen: Da pacem domine etc.⁶ blev sunget. Kongen blev nu atter ført til sin Tronstol, og fra Koret holdt Dr. Bugenhagen en kort Tale paa Tysk og derefter en Præst fra Prædikestolen en Prædiken paa Dansk, og dermed var Messen forbi⁷.

i enhver romersk-katolsk Messe og som Trossalme ogsaa ofte ved lutherske Gudstjenester.

1) Præfationen kaldes i den romersk-katolske Messe de Responsorier og Bønner, der indleder Liturgiens Højdepunkt, Canon missæ; Slutningen af Bønnen leder over i Lovprisningen.

2) Sanctus, den serafiske Lovprisningshymne i Messen i nær Forbindelse med Hosianna og Benedictus.

3) Consecratio, Brødets og Vinens Indvielse ved Nadveren.

4) Agnus Dei (»O, du Guds Lam«), Led i Nadverliturgien.

5) Se Side 316.

6) Denne Salme blev dog vist sunget paa Tysk, efter Kapp, Münter og Mohnike at dømme.

7) *Ceremoniellet*, p. 62 flg.: »Rex dextra gladium apertum tenens legit euangelium de die. Agnoscens gladij potestatem euangelio non destrui, sed confirmari. Ideo et se velle gladio servire euangelio pro afflictis subditis. Sequitur haleluia. Post euangelium credo. Sequitur cantio de die. Postea præfatio latina de trinitate. Sanctus. Consecratio germanice. Communicatio, et interim agnus dei etc. Vltima collecta. Benedictio. Vltima Collecta [her efter følger Bønnens Ord]. Benedictio [Velsignelsens Ordlyd følger her]. Canitur: Da pacem, domine etc. Finis«. — I den ovenstaaende Fremstilling har jeg fulgt Ceremoniellet; *Beretningen*, p. 11, frembyder nogle Forskelligheder herfra: »Vnd do id nu in der misse beth thom euangelium gekamen, heft syck ko: d^t: vor den ordinator nedder gekneet vnd van eme de benedictio entfangen vnd darna dat euangelium middelmetiger stemme geleszen, dat blote swert in der rechteren hant hebbende, vnd de anderen insignia hebben de vorigen vorordenten rykeszrede vor dem koninge gehalten. Vnd darna isz de koninck wedder in synen stoel geuort, vnd heft Pomeranus de ordinator do vort einen dudeszken korten sermon gedan vor dem kore, vnd dar na ein predicante einen denszken sermon vp dem predickstole, vnd alszdo furdan isz de misse geendiget worden«. — *Lauterbeck*, p.

Selve den kirkelige Handling var til Ende, og medens den havde staaet paa, var de tolv Præster stadig blevet staaende ved Alterets to Sider, iført deres Röklin; kun Kongens og Dronningens Hofpræster havde under Handlingen gaaet Ordinatoren, Dr. Johann Bugenhagen til Haande¹.

Nu traadte Kristian III hen til Højalteret; med Ryggen mod dette stod han og kaldte efter en Seddel dem frem, der skulde slaas til Riddere i Dagens højtidelige Anledning, nævnte dem ved Navn enkeltvis, efterhaanden som de skulde op og modtage Ridderslaget. De gik op foran Kongen og knælede ned paa Fløjlskammelen; til hver af dem i Særdeleshed rettede den tyske Kansler Wolfgang von Utenhof en lille Tale, hvorefter Kongen gav dem Slaget paa Skulderen med det blottede Sværds flade Klinge. Der var i Følge Beretningen henved ti, som saaledes blev slaadet til Riddere; blandt dem var den holstenske Marsk Melchior Rantzau, Borgmesteren fra Danzig Johann von Werden og to af Herrerne i det svenske Gesandtskab, nemlig efter andre Kilder Gustaf Olsson Stenbock og Kristoffer Andersson Röd; de øvrige var Danskere, og blandt dem var Peder Skram². Et pinligt Intermezzo var der i denne Ceremoni; skønt Borgmesteren fra Hamburg Johan Rodenburg blev raabt op af Kongen,

XXXVIII a—b. — *Kapp*, p. 623 flg. — *Werlauff*, p. XXIX flg. — *Münters Udtog*, p. 7. — *Münters Ceremoniel*, p. 29. — *Mohnikes Udtog*, p. 40. — *Mohnikes Ceremoniel*, p. 76. — *Gram*, p. 504 flg.

¹) *Beretningen*, p. 11: »Vnd dewile dith allenthaluen, wo vorgeschreuen, dorch den ordinator vnd ander vorhandelt isz worden, syn de anderen twelff prester in oren roggelen stedes by dem altar stande gebleuen, alsze vp itlyker sijdt coers, ane allene des koninges vnd der koninginne predicanten, de beiden hebben summetides de hant wor mede angeslagen vnd dem ordinatori gehulpen etc.«.

²) I Peder Skrams Levned i D. Mag. 3. R. III, p. 88 flg. hedder det: »der fornævnte Hr. Peder Skram stod for ham paa sine Knæer, haver Hans kongelige Majestæt sagt saa højt, at de det alle hørte, omkring stod: »Du dyre Helt! Du est det vel værd, at jeg skal slaae dig til Ridder«, med videre de Ord, som Kongen brugte i slig Fald«.

kom han ikke frem; Melchior Rantzau blev sendt ned i Kirken til ham; men han var standhaftig og nægtede at modtage Ridderslaget¹.

Hermed var endelig Begivenhederne i Kirken naaet til Vejs Ende. Klokken var blevet to²; der var forløbet ikke mindre end fem Timer fra det Tidspunkt, da Kongens Procession var draget ud fra Slottet. Det maa have været anstrengende ikke alene for Hovedpersonerne, men ogsaa for de mange Tilhørere eller Tilskuere, der fyldte Vor Frue Kirke.

*

*

*

Da nu Kongens Procession atter forlod Vor Frue Kirke, red og gik Deltagerne deri i samme Orden, som da de om Morgen drog til Kirken; men Kristian III red denne Gang i den kongelige Gyldenstykkedragt, foret med Zobel-skind, bar Kronen paa Hovedet og Scepteret i Haanden. Tyge Krabbe bar som om Morgen Rigssværdet foran Kongen; da havde det været stukket i Skeden; nu var det det blottede Sværd, Marsken førte i Processionen.

¹) *Beretningen*, p. 12: »Vnd do nu de misse vthgeweszen, isz ko: w wedder vmmb vor dat hoge altar geghan, darsuluest den rugge tegen dat altar gekert vnd heft vth einer ceddelen de jhennen geheischet, de tho ridder geslagen scholden werden, welcker, de also na der hant geheischet wurden, syn vor syne ko: d^t: vp den samitten poel liggen geghan, densuluigen vnd idern intsunderge de dutsche canceler eine kleine rede vorgeholden, darna ko: w: demsuluigen dee slege mit dem bloten swerde der flaken sijdt auer de schulderen gegeuen heft, vnd dersuluigen syn vngeuerlich x geweszen, de also tho ridder geslagen syn, manck welckeren syn geweszen her Melchior Rantzow, her Johan van Werden, borgemeister tho Dantzick, vnd twe geschickten vth Sweden; de anderen syn alle denen geweszen. Vnd wowol de borge-meister tho Hammborgh her Johan Rodenborgh des mal van ko: w: geheischet, ock durch hern Melchior Rantzowen beschicket wort, heft he doch szodans nicht annemen willen«.

²) *Beretningen*, p. 12: »Darmit heft alle dinck in der karcken syn entschop genamen vnd isz doch szodans schir gewart beth to twen vren«.

Derefter forlod Dronningens Procession Kirken, ligeledes i samme Rækkefølge som om Morgen; Dronning Dorothea var nu langt rigere smykket med kostelige Klæder og gyldne Kæder; hun var barhovedet med udslagent Haar; hvorefter hun bar sin Krone; i Haanden førte hun sit Scepter¹.

Paa Slottet ventede Kroningstaflet paa de trætte og sultne Majestæter og Gæster, og Klokken var henved tre, før man kunde sætte sig til Taffels. Øverst ved det første og fornemste Bord sad den danske Konge selv; ved sin Side havde han Gustaf Vasas Udsending Lars Siggesson Sparre, den svenske Rigsmarsk; da han repræsenterede en Konge, var han den fornemste af Gæsterne. Dernæst sad Hertug Albrecht af Preussen, efter ham den hessiske Marsk, Landgrev Filips Repræsentant Werner v. Wallenstein, og endelig Dr. Johann Bugenhagen, Ordinatoren².

Ved det andet Bord var anbragt de tre Hertuger, Frants af Braunschweig-Lüneburg, Frants af Sachsen-Lauenburg og Hans af Holsten, Kongens Broder. Derefter sad de øvrige i Rækkefølge efter Stand og Alder, smukt, ordent-

¹) *Beretningen*, p. 13: »Item don nu ko: dt: wedder vth der kercken gekamen, syn se in der ordeninghe gereden vnd geghan, wo vorhen thor kercken geschen isz, allene dat ko: w: nu in einem konincklyken habite alsze einem gulden stucke, mit szabelen gefodert, gereden vnd de krone vp dem houede vnd den scepter in der hant geuort vnd her Thu Krabbe dat blote swert vorgedragen, dat touorn in der schede stack. Item dar na isz de koninginne ock wedder vth der kercken gekamen in der ordeninge, wo sze darhen geuort isz worden, allene dat sze velemer mit kostlyken klederen vnd gulden keden gecirt isz geweszen vnd blotes houedes, mit vthgespredden haren, de krone vp dem houede vnd den cepter in der hant vorende«. — *Gram*, p. 505.

²) *Beretningen*, p. 13: »Vnd don sze nu also wo vorgemeldet tho slate gekamen, isz id vngeuerlich tho dren vren geweszen, ere sze tho diszke gesettet synt worden, vnd hebben bauen am ersten dyszke geseten ko: w: tho Denemarcken, darnegeest des koninges tho Sweden geschickter her Lasse Syxtzen, darnegeest de hertoch tho Prutzen, darnegeest de geschickter des landtgrauen tho Hessen, Marschalck Werner van Walelsten gnomet, darnegeest doctor Pomeranus«.

ligt og ærbart. Damerne spiste for sig selv. Ialt blev der ved de to Tafler, Kongens og Dronningens, serveret atten spiselige Retter, og 18 Skueretter blev præsenteret. Efter hvad vor Hjemmelsmand havde faaet fortalt, havde alene Skueretterne kostet over 900 Mark Dansk. Kroningstaflet varede under stor Gammen til hen paa den mørke Aften¹.

Naar det i Beretningen hedder, at det gik smukt, ordentligt og ærbart til, er det vel nok rigtigt; men en Klodsethed fra dansk Side havde dog nær bragt Skandale inde i Spisesalen, hvor Herrerne sad til Bords. Meddelelsen om dette Intermezzo har vi fra Per Brahe den Ældres Fortsættelse af Peder Svarts Krønike, altsaa fra svensk Side, og det var de svenske Gesandter, der var Hovedpersonerne i Optrinnet.

Per Brahe fortæller, at Lars Siggesson Sparre meget korrekt var blevet anbragt ved Kongens Side under Taflet, oven over alle Fyrsterne. De andre svenske Herrer — Birger Nilsson Grip, de to nysudnævnte Riddere, Gustaf Olsson Stenbock og Kristoffer Andersson Röd, samt Sekretæren Olof Bröms — fik et Bord for sig selv paa den fornemme Side af Salen, hvor ogsaa Kongens Bord stod, oven over alle Herremænd. Da vilde Kristian III's Hofmarskalk Aschwin v. Cramm have sat Berendt von Melen, Gustaf Vasa's Fjende, hvem den svenske Konge betragtede som en mensvoren Forræder, til Bords sammen med dem. Da Birger Nilsson Grip og de andre svenske Herrer opdagede det, rejste de sig straks og vilde ikke sætte sig igen, før Berendt von Melen var blevet flyttet til et andet

¹) *Beretningen*, p. 13 flg.: »Am anderen dyszke syn geseten de hertoch to Luneborgh, de hertoch van Sassen vnd hertoch Hansz van Holsten etc. vnd darna vp de rege na state vnd older, fin, ordenlick vnd erbarlick. Vnd syn dosuluest gespiet worden tho beiden taffelen, alsze des koninges vnd der koningynnen xvijj eten ofte richte vnd achtein schourichte, welkere schourichte, wo ick eigentlick berichtet sy worden, auer ix^e marck densck scholen gekostet hebbenn. Vnd heft szodan etent ofte maltijdt gewart beth in den dusteren auent mit groten frouden«.

Bord; Svenskerne var ret skarpe i deres Udtalelser: Deres Herre og Konge i Sverige havde ikke sendt dem til Danmark for at sidde til Bords med den, der var Forræder mod deres egen Herre; andre kunde gøre, hvad de vilde¹.

Dronning Dorothea, Hertuginde af Preussen og de andre fyrstelige Damer spiste sammen med de adelige Fruer og Jomfruer i et andet af Kongens store Gemakker, over for den store Dansesal. Da nu Taflet var overstaaet, blev Damerne hentet over til Herrerne i den store Dansesal, der overalt var smukt behængt med flamske Tæpper og Gobeliner. Her glædede man sig i festligt Selskab og dansede hele Natten, i stor Gammen, men ogsaa i al Tugt, Ære og Ærbarhed. Med hvilken Statelighed og Ærbarhed det gik til, da den første Dans var overstaaet, siger Beretningen, vilde være alt for langt at fortælle og desuden unødvendigt; alle de, der var vant til at færdes ved Hove, vidste god Besked om sligt. Og som man dansede denne Nat, saadan gik Dansen ogsaa hver Nat i de følgende fjorten Dage².

¹) Per Brahe den äldres fortsättning af Peder Svarts krönika, utgifven af *Otto Ahnfelt* (i Lunds Universitets Årsskrift 1898, Bd. 34, Avd. 1, Nr. 1), p. 20 flg.: »När the alla samptligen kommo vppå salin med them som budne woro thill konungens maltid, bleff her Lars Siggesson öfuerste sättid giffuitt, åffuan för alla förstar nest wid konungen; the andra suenske herrar finge ett bord för sig sielfua med the frempste och på den sidan som konungens bord stodt j salen, åffuan för alla herremän. Tå wille konungens marschalck Aske w. Kram haffua kommitt her Bärn w. Mällin thill bordz med. Tå her Börje Nielsson och andra suenske herrar thett sågo, stege the strax wp och wille jngalunda sittia, förähn her Bärn måtte haffua sig thådan igen ifrån thett bordett ner bätter thill en annan skiffua, och sade, at [t]herras herre och konung i Swerige hade icke sendt dem thijtt derföre, att the schulle sittia thilbordz med theas egin herres förredere, andra motte giöra huad the wille. Så bleff tå thet taledt stillatt«.

²) *Beretningen*, p. 14: »Vnd alszdon isz de koninginne mit szampt der hertoginne tho Prutzen, den anderen froychen vnd allen fruwen vnd junckfruwen, de vp dem anderen groten koninges gemake, tegen dem groten dantzhusze auer, ere maltijdt gehalden hadden, geuort worden tho den hochguirden [?] heren vp dat vorgemelde grote gemack

Rostockerbeskrivelsen giver nu Dag for Dag et Referat af, hvad man forslog Tiden med. Det var jo stadig Fest-dage, og det er ikke uden Interesse at stifte Bekendtskab med de Forlystelser, som de højeste Kredse i Landet dengang hengav sig til ved særlig festlige Lejligheder.

Det ser ud, som om Mandagen den 13. August har været en meget stille Dag — ikke ganske uforklarligt, naar man tager Gaarsdagens Anstrengelser af den ene og anden Art i Betragtning. De høje Herrer begav sig hen paa Turneringspladsen for at tage den i Øjesyn. Efter Skildringen af de følgende Dages Begivenheder at dømme har Stedet været Gammeltorv, foran Raadhuset. Om Mandagen var der dog ingen Dystridt, ingen Ringridning¹.

Derimod gik det løs Tirsdag den 14. August. Ved Tiden om Eftermiddagen drog et større Følge til Raadhuset. Forrest red to smaa preussiske Drenges eller — som man havde fortalt vor Hjemmelsmand — Dværge. Derefter kom, ligeledes til Hest, Dronning Dorothea med fem adelige Jomfruer og den preussiske Hertuginde med syv Jomfruer; de danske Damers Heste bar graa Dækkener, de preussiskes røde. Bagefter kørte i en forgyldt Vogn Hertuginde Elisabeth af Holsten, Kongens Søster, sammen med den unge Hertuginde Clara af Sachsen-Lauenburg. I en lignende Vogn fulgte den unge Hertuginde Anna Sophie af Preussen, en ung Frøken paa syv-otte Aar, som Fortælleren bedømmer hende til². I tre »lukkede«

ofte dantzhusz, dat mit flameszken deken vnd tappeten allenthaluen kostlick gecirt geweszen. Vnd dar heft me de gantze nacht mit groten frouden vnd aller tucht, ere vnd erbarheit hauert vnd gedantzet. Mit wath erbarheit vnd stadtlicheit dat isz togeghan, don de vordanzs gegeuen isz worden, were to lanck to schriuen vnd isz ock ane noth, dan de jhenen, de tho haue vmmbghen, weten szodans woll. Vnd szodan dantzent heft alle auende beth in de xiiij dage faste gewart etc.«.

¹) *Beretningen*, p. 14: »Item am mandage isz nichts van steckspele oder sunst sunderges vorhandelt allene dat syck de heren vp der steckbane keren hebben etc.«.

²) Hertuginde Anna Sophie af Preussen var ti Aar gammel.

Vogne, Vogne udstyret med en »Himmel«, kørte en hel Del Adelsfrøkener. Dronningen var hele Tiden eskorteret af fire-seks Riddere med en Del Drabanter¹.

Hele dette Følge drog fra Slottet til Raadhuset, hvor der formodentlig har været rejst en Tribune til Damerne, saa de kunde fryde deres Øjne med den mandige Idræt, der skulde øves paa Rendebanen foran dem. Uden om paa Torvet har uden Tvivl Københavnerne staaet tæt pakket som ivrige og oplagte Tilskuere. To Par deltog i Dystridtet denne Dag, og det foregik med spidse Lanser. Det første Par var en Mecklenburger Joachim Preen, en af Kristian III's tyske Hofmænd, og Holsteneren Breide Rantzau til Bollingstedt, en af Kristian III's Hærførere; han havde indtil for faa Maaneder siden været Krigsfange efter sit Nederlag ved Heiligerlee i August 1536. Her var han og Modstanderen jævnbyrdige: de rendte begge hinanden af Hesten paa Riddersmænds Vis. Det næste Par var Holsteneren Otto von Damm, en anden af Kongens tyske Hofsinder, og en Pommeraner Joachim Remmin; det forløb mindre heldigt, for de stødte ikke rigtig sammen, og Pommeraneren rendte Holsteneren om med Hesten².

¹) *Beretningen*, p. 15: »Item am dinxtedage vngeuerlich tho twen slegen isz de koningyn mit viff junckfruwen vnd de hertoginne tho Prutzen mit vij junck[fruwen] — der koninginnen junckfruwen perde mit graw vnd der prusseszken mit roden decken bespret — tho radthuseze gereden, vnd dar vor her syn gereden two klene prutzke knaben — me szede id scholden two dwerge syn. Darna syn in einem vorgulden wagen geuaren des koninges suster, ein froichen van Holsten, vnd der koninginnen suster, ein froichen van Sassen. Darna isz geuaren in einem anderen vorguldeden wagen, des hertogen tho Prutzen dochter, ein junck froichen vngeuerlich van vij oder viij jaren, vnd darnegest synt noch gefolget iij sperwagen mit junckfruwen etc. Vnd syn also by der koninginne stedes io iiij ader vj van den ridderen geghan mit itlyken drauanten etc.«.

²) *Beretningen*, p. 15: »Vnd syn des dages done vort two paer thor bane gekamen vnd hebben scharp geraten, alsze thom ersten einer gnomet Jochim Pren, ein Meckelnborger, vnd Brei Rantzow, ein Holste,

Om Onsdagen den 15. August gentog dette Sceneri sig; de høje Damer blev som Dagen før eskorteret til Raadhuset, og paa Rendebanen var der tre Par, som brød en Lanse med hinanden. Først mødtes Hertugen af Braunschweig-Lüneburgs Marsk Jürgen v. Wenlach med Kristian III's Mundskænk Burchart v. Bommelberg; de rendte hinanden af Hesten. Næste Par var Hertug Frants af Sachsen-Lauenburg og Heinrich Daldorff, og det var Hertugen, der maatte bide i Græsset. Til sidst var det en Lüneburger ved Navn v. Pommern og den unge Holstener Moritz Rantzau til Hanerau, en af Kongens tyske Hofmænd, der tog sig en Dyst; Holsteneren gik af med Sejren¹.

Om Torsdagen den 16. August var det blevet daarligt Vejr; det regnede og blæste, saa man opgav alt, hvad der hed Dystridt, for den Dag og antagelig i Stedet har hengivet sig til mere stilfærdige indendørs Fornøjelser².

Fredag den 17. August var en stor Dag. Ikke mindre end fire Par prøvede Kræfter paa Turneringspladsen, og blandt dem var selve Kongen. Han mødtes i en Dyst med Landgrev Filip af Hessens Gesandt og Marsk Werner von Wallenstein; først rendte Kristian III Marsken om med Hesten; men i næste Omgang stødte de sammen paa regulær Vis og saa haardt, at de begge faldt bag af

vnd renden syck beide ritterlick toszamende aff. Darna einer gnomet Otto van Damme, ein Holste, vnd Jochim Remmyn, ein Pamereninck, dropen nicht recht, sunder Remmyn rande den anderen mit dem gulen vmmb«.

1) *Beretningen*, p. 16: »Item am middeweken reth de koninginne vnd de hertoginne to Prutzen in vorgemeldter wisze weddervmmmb tho radthusze, vnd do suluest hebben gesteket ofte scharp gerandt iij paer, alsze erstlick Jurgen van Wenlach, des hertogen tho Luneborges marschalck, vnd Borchwart von Beummelbarch, ko: d^t credentier ofte vorstinder, vnd villen beide. Darnegest hertoch Frantz van Sassen vnd Hinrick Daldorp, vnd isz de hertoch gefallen. Darnegest . . . [første Del af Navnet in blanco] Pameren, ein Luneborger, vnd Mauritz Rantzow, ein Holste, vnd isz de Luneborger gefallen.

2) *Beretningen*, p. 16: »Item am donnerdage isz nicht gerant, dewile id regende vnd weigede etc.«.

Hesten; Kongen kom først paa Jorden, medens Wallenstein faldt af sidst og dermed vandt. Den næste Kamp stod mellem en Lüneburger og en Holstener, og Lüneburgeren gik af med Sejren. Det tredie Par, to Holstenere, skulde mødes med stumpe Lanser, der endte i noget, der lignede Kroner. De rendte saa voldsomt sammen, at Lanserne gled af for Stødet; Hestene stødte Hovederne mod hinanden med et Brag, og den ene af dem faldt død om paa Stedet, antagelig med brækket Hals; ogsaa den anden Hest blev liggende i Knæ en Stund efter Faldet og kunde næppe rejse sig igen. Det næste Par mødtes med spidse Lanser; det var en Preusser og den danske Adelsmand og Søhelt Peder Skram, Sejrherr fra Svendborg Sund. Han beviste, at han ogsaa paa Landjorden forstod at klare for sig, for det var Preusseren, der maatte bide i Græsset¹.

Om Lørdagen den 18. August regnede det atter, og der var tomt og stille paa Rendebanen paa Gammeltorv. Des livligere synes der at have været paa Slottet om Aftenen. Hertugen af Braunschweig-Lüneburg og Kristian III's holstenske Marsk Melchior Rantzau forummede sig sammen med nogle andre medsvorne lystige Fætre, sværtede sig og opførte en større Maskerade for Kongen. Dermed var Tonen angivet for Aftenen, og medens Dansen gik, har der utvivlsomt været megen Spøg og Latter, for næsten alle de adelige

¹) *Beretningen*, p. 16: »Item am fridage randen iiij paer, alsze erstlick de konninck suluest mit dem geschickten des landtgrauen tho Hessen, marschalck, vnd rande ko: w: thom ersten den g[e]schickten van Hessen mit dem gulen vmmb; thom anderen randen se szo ritterliken tho hope, dat sze beide hinder dem gulen legen; jedoch isz de Hesse lesz gefallen. Item dar na ein Luneborger vnd ein Holste, vnd isz de Holste gefallen. Item dar na twe Holsten mit kroneken vnd randen szo heftich tho hope; dewile de kroneken affglippeden, dropen de perde mit den koppen, dat dat eine in den fues to syttende kam vnd kume konde wedder vpkamen, vnd dat ander doeth vp der bane beliggende bleff. Item darna wedder ein par scharp, alsze ein Prutze vnd ein Dene, Peer Schram gnomt, vnd de Dene wan. Vnd de konynginne vnd hertoginne tho Prutzen isz vor erst stedes to radhusze gereden geweszen wo vorgemeldet etc.«.

Jomfruer og de unge Adelsmænd var blevet sminket eller sværtet sorte i Ansigtet, saa de lignede et Selskab af Negre¹.

Søndag den 19. August Kl. 1 om Eftermiddagen begyndte den store Turnering. I den deltog ikke færre end fjorten Par, sammensat af baade Danskere og Tyskere. Kongen selv var med i Legen, og — siger Fortælleren — mange andre, som han kendte, deltog i dette Ridderspil. Turneringens første Par var Kristian III med Rigsraad Mogens Gyldenstjerne som Modstander. Næste Par var Melchior Rantzau mod en anden af Kongens Hærførere, den øverste Feltherre Kristoffer von Veltheim. Den holstenske Marsk havde ladet sin Hest smukt udstyre: paa Seletøjet var der rigt besat med Sølvklokker eller Sølvbjælder. Tredie Par bestod af Mecklenburgeren Joachim Preen og den danske Adelsmand Børge Trolle, Kongens Fodermarsk og Lensmand paa Aahus. Som det fjerde Sæt Modstandere mødtes Kongens tyske Hofsinde Axel van Werden og Jeppe Tordsen Sparre til Lyngbygaard, der under Grevefejden havde kæmpet paa Kristian III's Side baade til Lands og til Vands, og som nu var Lensmand paa Bosjö Kloster. Derefter turnerede Kongens danske Hofmand Lave Brahe til Krogholm og Vidskøfle — han, der i Slaget paa Øksnebjerg havde faaet sin Næse skamferet for Livstid med et Spydstik — med den unge Holstener Heinrich Rantzau til Nienhus og Eskildsmark, en af Kongens Kreditorer fra Krigens Tid. Sjette Par udgjordes af Holsteneren Otto von Damm og Jyden Thomas Iversen Juul til Palsgaard, og efter dem kom altsaa otte Par til; vort Øjenvidne opgiver at nævne dem alle, men fortæller dog om en af disse sidste Deltagere — hans

¹) *Beretningen*, p. 17: »Item am sunnauende regendet auermals, vnd isz nicht gerandt. Auers tegen den auende hadde syck de hertoch to Luneborg vnd Melchior Rantzow mit welken anderen vormummet vnd besmert vnd brachten ko: w: vnd villichte anderen vp dem slote e mummenschansze, vnd donesuluest thom dantze weren faste alle junck-fruwen vnd mans swart vnder ogen besmert gewesen etc.«

Navn har han aabenbart ikke kunnet faa fat paa — at han havde en blind Hest; men han trak en Bjørneskindshue over Hovedet paa den, og saa klarede den sig lige saa pænt som de andre Heste. Et noget ejendommeligt Optrin afsluttede den store Turnering. Denne endte efter Programmet med, at samtlige Par paa een Gang rendte mod hinanden som i et drabeligt Rytterslag; men under Sammenstødet blev to af Danskerne rendt omkuld, baade Hest og Mand, og de slog sig slemt. Naar Kongen under denne Kamp opdagede en eller anden, der ikke havde nogen Modstander og altsaa ikke noget at bestille, red han selv imod Manden og skaffede ham noget at gøre med at forsvare sig. Kristian III optraadte saaledes, som det sømmede sig for en rigtig Ridderkonge, og det spændte naturligvis ikke af, uden at der ogsaa vankede nogle drøje Knubs til ham selv. Visiret paa hans Hjelm fik saa haardt et Stød eller Hug, at det bogstavelig talt gik i Baglaas. Man kunde ikke faa det vristet op igen paa Turneringspladsen, saa da Deltagerne i Turneringen forlod Rendebanen, saa man det Særsyn, at medens alle de øvrige Herrer red med opslaaet Visir, havde Kongen stadig lukket Visir. Nu trak Kæmperne af den besværlige og tunge Turneringsrustning; det er formodentlig sket paa Slottet for Kongens Vedkommende; men derefter vendte man tilbage til Gammeltorv, hvor et Par fra Sachsen-Lauenburg red Dystridt med spidse Lanser, Dagens sidste Kamp¹.

¹) *Beretningen*, p. 17 flg.: »Item am sundage tho einer vren wort de torner angefangen, vnd in szodanne torner weren xiiij paer, beide dusesck vnd densck, vnd dar wasz mede inne ko: w: suluest, vnd manck anderen, szo ick dar van gekant, hebben dar mede gewest vnd toszamende thornert: vor erst ko: w: vnd tegen ene her Mansz Guldenstern; darnegest her Melchior Rantzow, de syn hinder gerede achter allenthaluen mit sulueren schellen ofte klokken besticket gehat, vnd tegen eme [sic!] Cristoffer van Feltem; darnegest Jochim Pren vnd Breg Trull, ein dene; item Axel van dem Werde tegen Jeppe Turszen; item Lage Brade vnd de junge Hinrick Rantzow; item Otto van Damme vnd Thomas Siuer, ein jute etc. vnd sust ander meer, manck den noch einer, gnomet [Navnet in blanco], hadde einen blinden gullen,

Mandag den 20. August Kl. 1 om Eftermiddagen begyndte Svendenes Turnering. Den indledtes med en Kamp paa spidse Lanser mellem Hertug Frants af Braunschweig-Lüneburg og en af hans egne Adelsmænd; de stødte temmelig voldsomt sammen, men blev dog begge siddende paa Hesten. Saa tog Svendene selv fat; de var kun syv ialt; men alligevel varede deres Dyst til Kl. 6 om Aftenen; først da vilde de trække sig tilbage og drage bort. Derefter red endnu et Par Dystløb med spidse Lanser; men de gjorde ikke meget ud af det¹.

Samme Aften holdt Kongen en prægtig Festbanket i den store Dansesal paa Slottet. Vor Beretter havde faaet nogle Oplysninger om dette Gæstebud af en Mand, der havde ladet sig forlyde med, at han med egne Øjne havde set Registre og Fortegnelser vedrørende Banketten. Denne Gang spiste Damerne sammen med Herrerne, og man sad

dem he einen baren huth auer den kop getagen, vnd desulfte makede id sere gude. Vnd don sze nu altohope toszamende gerant, syn twe denen mit gulen vnd manne vmpgerant worden vnd hebben syck weideliken vmme de koppe geslagen. Vnd dar ko: w: einen gesehen, de nicht to donde oder neinen iegens man gehat, den heft he angerandt vnd densuluigen to donde vnd to schaffende gemaket; dar auer syne ko w ock nicht vorgeten vnd vorschont isz worden, dan de helm isz eme alszo hart dar auer togeslagen worden, dat me densuluigen nicht heft wedder vpkrigen konen; sunder heft syne ko: d^t: alszo mit tho geslatem helmen mit den anderen, de alle ore helme apen gehat, don de thorne geendiget geweszen, van der bane riden mothen. Item dar na, don syck de thorners wedder vthgekleidet gehat, vnd ko: w: szampt dem hertogen to Prutzen vnd anderen vorgemeldeten fursten weddervymb thor bane gekamen, hebben dosuluest noch twe Sassen scharp gerandt«.

¹) *Beretningen*, p. 18: »Item am mandage tho einer vren isz dat geszellen steken angefangen worden; jedoch heft vor erst scharp gerandt hertoch Frantz tho Luneborgh mit einem syner eighen eddellude, dropen temelick vnd bleuen doch beide besyten. Vnd darna isz dat gesellen steken gehalten vnd wowol orer nicht meer alsze vij perszonen darinne geweszen, so heft dennoch szodans gewart beth vp den auent to vj vren, ere sze alle hebben wyken vnd afftehen willen. Darna hebben done noch ein paer scharp gerant; sze makeden dar auers nicht vele aff etc.«.

parvis til Bords. Saa mange deltog i den kongelige Festmiddag, at der var dækket ved syv Borde. Før selve Spisningen tog sin Begyndelse, var der Præmieuddeling til de Svende, som i Eftermiddagens Turnering havde vist sig at være de dygtigste. Det var en overdaadig Middag, Kongen gav sine Gæster. Vor Hjemmelsmand fortæller, at den bestod af ikke mindre end 301 Retter, for største Delen serveret paa Sølvfade og i Sølvskaale. Alene af Fiske- og Kødretter til at spise var der 48 smukt forgyldte, foruden Supper og Stege uden Forgyldning, Bagværk, Sukker og Konfekt med eller uden Forgyldning; en god Part af det store Antal Retter har vel nok været Skueretter. Natten igennem dansede, spiste og drak Kroningsgæsterne under stor Fryd og Gammen, og bag den knappe Beretning aner man, at Slotsholmen hin Nat mellem den 20. og 21. August har staaet paa fire gloende Pæle¹.

Det er sikkert ikke noget Tilfælde, at der ikke er optegnet noget om Tirsdagen den 21. August. Det har formentlig været en stille Dag, helliget Søvnens og Eftervirkningerne af Gaarsdagens og Nattens Konsumering.

Onsdagen den 22. August stod i Opbruddets Tegn. Paa

¹) *Beretningen*, p. 19: »Item am sulften mandage auende heft ko: w: ein pancketh gehalten vp dem groten dantzehusze, vnd syn darsuluest in szodanne pa[n]ckette (wo ick berichtet van einem, de syck horen laten, dat he hadde de schrift ofte register gesehen, dar szodans inne vortekent geweszen) gespisset vnd vp vij tafelen, dewile dat fruwen temmer dosuluest ock vp de husze gegeten vnd ein vmmb den ander, alsze fruwe vnd man, gesettet geweszen, gestellet synt worden iij^c vnd ein richte, thom meren dele alle in sulueren vathen vnd schottelen, manck welckeren richten scholen geweszen syn allene xlviii etende richte van vizke vnd fleszke vorguldet, ane anderen szaden vnd braden vnuorguldet vnd anderen backelsze vnd sucher vnd krude, dath ock ein part dennoock vorguldet geweszen. Vnd heft szodan pancket de nacht vth gewart, vnd vor anfang des panckettes im dantze iz den jhennen vor erst de danck gegeuen worden, darna sze im geszellen steken dat beste gedan hadden. Vnd also heft de froude de nacht auer gewart mit dantzen, eten vnd drincken etc.«.

denne Dag drog det meste af Adelen bort; Hertugerne af Braunschweig-Lüneburg og Sachsen-Lauenborg sendte ogsaa deres Ryttere af Sted, maaske — som Beretningen siger — for at formindske de store Omkostninger, deres Ophold i Hovedstaden forvoldte den danske Konge. Hertugerne blev endnu nogen Tid; men der blev ikke mere foretaget Ringridning eller redet Dystløb eller andre af de Fornøjelser, man havde moret sig med i de foregaaende Dage. Ogsaa den hessiske Marsk rettede Kursen mod Hjemlandet, medens Hertugparret af Preussen først drog hjemad Fredag den 31. August; de preussiske Ryttere var dog et Par Dage før blevet sendt til Vordingborg, maaske for at blive afskibet derfra¹. De Ordre, Kongen sendte Bispegaarden i Roskilde, Klostrene i Ringsted, Sorø og Antvorskov, Lensmanden Knud Rud i Korsør, Staden Nyborg og Næsbyhoved Slot ved Odense om at sørge for Nattekvarter til Hertugerne af Braunschweig-Lüneburg og Sachsen-Lauenburg og til Werner v. Wallenstein, viser, hvilken Rute disse Herrer og deres Følge tog: over Storebælt og Lillebælt og derefter Syd paa².

Adskillige af de andre Kroningsgæster er vel afrejst ved samme Tid; men andre forblev endnu nogen Tid, og Grunden hertil var den, at der før og efter Kroningen blev ført en Række vigtige politiske Forhandlinger. Disse skal her kort nævnes; men forinden skal jeg bringe et lille Træk

1) *Beretningen*, p. 19 flg.: »Item am middeweken isz faste de meste adel wech getreckt, vnd hebben dosuluest de hertochen tho Luneborgh vnd Sassen ore perde ock vorwech geszant, villichte tho geringeren ko: w: de sware vnkost. Se syn dar ouers noch beth vp . . . [Dato in blanco] . . . gebleuen; men dar isz nicht meer gesteken ofte gerant worden, sunder wesz van frouden vnd haueren vp dem slote geweszen isz. De hertoch to Prutzen isz dar noch am frigdage na Bertolomei geweszen, wowol syne ff g am middeweken dar beuorn syne perde beth to Wardenborch, villichte darsuluest afftoschepende, vorwech geszant heft etc. Finis«. Hermed slutter Rostockerhaandskriftets Beretning.

2) *Tegn. o. a. L.* i D. Mag. 3. R. VI, p. 146.

fra Kroningsdagene i Erindring. Det skyldes den svenske Krønikeskriver Per Brahe den Ældre:

De svenske Gesandter havde i Irritation over, at de ikke rigtig kunde komme nogen Vej med Forhandlingerne, udladt sig med nogle Spydigheder mod det danske Ridder-skab; det havde været saa letfærdigt, sagde de, at det havde hyldet og svoret til saa mange Konger i Danmark paa eet Aar: først Hertug Hans af Holsten, derefter Grev Christoffer af Oldenburg, saa Hertug Albrecht af Mecklen-burg og endelig Kong Kristian. Den gamle Rigmarsk Tyge Krabbe tog dette meget højtideligt; med mange Ord undskyldte og forklarede han Rigsraadernes Handlinger og med saadan Grundighed og Alvor, at Hertug Albrecht af Preussen og de andre Fyrster og Herrer stod og lo deraf, idet de dog skjulte deres Munterhed med Haanden for Munden¹.

Hvis der er en Sandhedskærne i denne Fortælling, kunde det jo nok se ud, som om Tyge Krabbe havde gjort sig til Latter; men det maa dog tilføjes, at de Forhandlinger om konfiskerede Adelsgodser, som ved samme Tid var blevet ført mellem Danske — med Tyge Krabbe som Ordfører — og Svenske aldeles ikke afslører ham som nogen enfoldig Nar; et Par harmfnysende Breve fra Gustaf Vasa i den Anledning giver heller ikke Indtryk deraf².

¹) Per Brahe den äldres fortsättning af Peder Svarts krönika (se Side 361, Note 1), p. 21: »The andra dagar ther efter bleff ther heller inted sinderligt förhandlatt, thett som Swerigis rijkes crona någett synderligt kunde komma thil godo, wtan ther wankade några skälle ord på thet danska ridderskappedt, att the hade warridt sså lättfärdige, att the hade hyllatt och suoritt sså många konungar i Danmarck på ett åhr, först hertog Hans konungens broder, sedan greffue Christoffer aff Oldenburg, så och hertig Albricht aff Mäckilborg och sså konung Christian. Thett wille en gamal riddare, som hette her Tygge Krabbe, med många ord wndskylla och förleggia med sådan grund och aluar-samhett, att then gamble hertigen aff Prydzen med sampt the andra furstar och herrer stodo och logo i händerna ther ått«.

²) Gustaf I's Registratur XI, p. 351—55.

Historien hos Per Brahe er snarere Maalestokken for det Had, man fra svensk Side bærede ham med.

*

*

*

Det var ikke for Kroningens Skyld alene, at Gustaf Vasa havde sendt sine Gesandter til Danmark. Sverige havde deltaget i Grevefejden sammen med Kristian III; men endnu var der ikke blevet sluttet en endelig Fred mellem dette Land og Lübeck. En Vaabenstilstand havde vel den 25. November 1536 gjort Ende paa Krigstilstanden; men den gjaldt kun til St. Hansdag 1537. Formaalet med de svenske Herrers Ophold i København var derfor at forhandle om en endelig Fred, og en saadan kom man til Enighed om i København den 29. August 1537¹.

Hertil kom, at den danske Konge skulde være Voldgiftsmand i en Retssag mellem den svenske Konge paa den ene Side og paa den anden Side ikke mindre end tre Parter, der alle mente at have økonomiske Krav paa Sverige: Lübeck, der vilde have Gustaf Vasas Gæld til Staden fra ældre Tid betalt; Grev Erik af Hoya, der paa Grev Johan af Hoyas — hans Broder, der var faldet i Slaget ved Øksnebjerg — Arvingers Vegne krævede Wi-borg og Nyslott Len udleveret som Arvelen; endelig Berendt von Melen, der krævede sin Hustrus Godser i Sverige udleveret. Under denne Retssag var en Kansler fra Sachsen-

¹) Hvad der her og i det følgende meddeles om de politiske Forhandlinger i København i Sommeren 1537, hviler paa meget indgaaende og detaillerede Undersøgelser vedrørende Danmarks Forhold til Udlandet 1536—1541, som jeg i nogle Aar har foretaget, dels i Rigsarkivet, dels i udenlandske Arkiver; da Meddelelserne ovenfor er en rent summarisk Opgregning af visse Fakta, der er revet ud af deres naturlige Sammenhæng, og da det er min Hensigt at forelægge Offentligheden Resultatet af mine Studier i anden Form, har jeg her ikke ønsket at dokumentere mine Oplysninger — bortset fra et enkelt Forhold — for ikke at give dem Skin af større Værdi, end de har. Formaalet med Fremstillingen her er kun at paapege, at der uden om Kroningen grupperer sig nogle udenrigspolitiske Begivenheder af Vigtighed.

Lauenburg Svenskernes Advokat; men Resultatet var negativt; for Berendt von Melens Vedkommende endte det med, at denne Mand, der af Svenskerne opfattedes og behandledes som Landsforræder, forbitret forlod København, endnu mere hadefuld mod den svenske Konge end før.

Den svenske Konge benyttede ogsaa Kroningen som Anledning til endnu engang, som et Par Gange tidligere, at forsøge paa at overtale Kristian III til at løslade den fangne Roskildebisp Joakim Rønnow; det skete i et Brev af 3. August, men uden at Gustaf Vasa naaede sin Hensigt. Paa den anden Side beklagede man sig fra dansk Side over nye svenske Toldpaalæg.

Det svenske Gesandtskabs Ophold i Danmark blev ikke uden dramatiske Begivenheder. Optrinet ved Kronings-taflet er nævnt, ligesaa Drilleriet over for Tyge Krabbe. Hertil kom endnu en Hændelse. Gesandtskabets Sekretær, Kongens Camerarius Olof Bröms, havde i sin Forvaring Fortegnelse over alle de Akter, man havde Brug for under Retssagen. Medens han nu var her i København fik han forelagt Rygter om, at hans Konge var blevet vred for nogle Regnskabers Skyld. Forskrækket flygtede han med tre Ledsagere i en Baad for at sejle til Blekinge; i en Storm led Baaden Skibbrud; to af Ledsagerne omkom; men sammen med en Tjener reddede Olof Bröms sig i Land, naaede under falsk Navn til Ystad, og herfra slap han over til Mecklenburg, hvor han i de følgende Aar konspirerede mod Gustaf Vasa sammen med en Del andre landflygtige Svenskere.

Da Kristian III den 21. Juni i sit Brev til Landgrev Filip af Hessen beklagede, at denne ikke kunde komme til Kroningen, skrev han, at han ellers havde adskillige vigtige Anliggender at tale med ham om, og han gjorde nærmere Rede for, hvad det drejede sig om. Paa Rigsdagen i Oktober havde Kongen opnaaet, at Rigsraadet og Stænderne havde antaget hans Søn Frederik til Tron-

følger. I Tilfælde af, at han selv afgik ved Døden, før Frederik var blevet myndig, skulde Regeringen føres af en Formynderstyrelse, bestaaende af Dronning Dorothea og dem, hun forordnede dertil, indtil Sønnen naaede Myndighedsalder. Kristian III bad nu Landgrev Filip betænke, hvorledes der i et saadant Tilfælde, hvor Riger og Folk skulde regeres af Enke og et umyndigt Barn, vilde blive »praktiseret« mod dem af alle Modstandere; i Riget boede der alle Slags Folk, trofaste og utro. En Del af hans Raader, som dog ellers skulde hjælpe og raade til at forudse et saadant Tilfælde, afholdt sig derfra, fordi de havde svoret og forpligtet sig lige stærkt over for Kristian III's Broder — Hertug Hans (den Ældre) af Holsten — som over for ham selv.

Kongen mente, at Spørgsmaalet ogsaa maatte være Landgreven og hans andre tyske fyrstelige Venner magtpaaliggende, da de antagelig gerne vilde være med til at sikre hans Efterkommere mod alle saadanne Vanskeligheder og Farer. Selv var han uerfaren i slige Sager, og han bad derfor Landgrev Filip sende en af sine Raader til København til Kroningen med Befaling til paa Filip's Vegne at give ham Raad om, hvad han skulde gøre for at hindre fremtidige Oprør og andre lignende Vanskeligheder¹.

Den 20. Juli blev der udfærdiget Instruks for den hessiske Marsk Werner von Wallenstein, som skulde repræsentere Landgrev Filip ved den danske Konges Kroning og afgive Betænkning om det Spørgsmaal, Kongen havde rejst, Formynderregeringen. Det blev paalagt Marsken at anmode Kongen om en Samtale uden Rigsraadernes Nærværelse, hvor han kunde fremsætte Filips Raad. Landgreven mente, det vilde være hensigtsmæssigt, at Kongen tilforordnede nogle Rigsraader, der altid havde vist sig trofaste, til at være Formyndere sammen med Dronning

¹) Brev af 21/6 1537 i Politisches Archiv des Landgrafen Philipp des Grossmütigen, Marburg, Nr. 1760.

Dorothea. Var det vanskeligt for ham at finde tilstrækkeligt mange af den Slags Mænd i sit eget Rige, kunde han godt supplere dem med nogle Udlændinge, der saa skulde have Befaling til at sørge for, at den unge Konge blev opdraget i den evangeliske Tro.

En saadan Ordning kunde Kristian III fastsætte i Form af et politisk Testamente, og de paagældende Medlemmer af Formynderstyrelsen skulde med Ed forpligte sig til at tjene den unge Konge. Det vilde ogsaa være nyttigt at faa Rigsraaderne, Stænderne, Hovedsmændene paa Borgene, Adelen, Byerne, kort sagt alle Undersaatterne, til at forpligte sig over for Tronfølgeren, at de vilde være lydige mod Formynderregeringen, til han selv overtog Styrelsen, og forpligte sig til at holde Kristian III's Testamente; de skulde give Reversaler derpaa. Disse Aktstykker skulde ikke opbevares i Danmark, men af Forsigtighedshensyn deponeres paa et sikkert Sted i Udlandet. Tilsvarende Reversaler skulde afgives af alle, der fik Embeder eller tog Borgerskab i Danmark.

Saafermt Kristian III før sin Død ikke havde faaet en Ordning med Kristian II, maatte man befrygte, at hans Børn vilde blive angrebet fra den Kant. Det klogeste vilde derfor være at faa en bestandig Fred med disse Modstandere forinden. Lykkedes det ikke, maatte han sørge for Sagen paa anden Maade; Landgreven kunde endnu ikke sige hvorledes; men om dette Punkt kunde de meget bedre forhandle, naar de og Kurfyrst Johan Frederik af Sachsen forhaabentlig mødtes personligt i Oktober. Da Filip imidlertid havde mærket, at Kongen gerne i Hast vilde have et Raad, havde han dog ikke villet undlade at give ovenstaaende Raad om at søge Udsoning med Modstanderne.

Endelig fandt Landgrev Filip, at det vilde være af yderste Vigtighed, at Dronning Dorothea ogsaa blev forpligtet til den evangeliske Tro. Var hun allerede Tilhænger af den, var det godt; men det blev sagt, at hendes Moder,

Hertuginde Cathrine af Sachsen-Lauenburg, skulde være Modstander af den evangeliske Sag, og man kunde tænke sig, at Moder og Datter vilde staa sammen, og at Hertug Heinrich af Braunschweig-Lüneburg fik en Finger med i Spillet, og han var katolsksindet. Det var nødvendigt paa alle Maader at sikre Religionen for at undgaa Tvedragt og Ruin¹.

Med denne Mission var det, Werner von Wallenstein mødte op ved Kroningen i August 1537. Jeg har gengivet disse to Breve saa udførligt, dels fordi de angaar Spørgsmaalet om Kronens statsretslige Stilling og dermed til en vis Grad har Tilknytning til Kroningshandlingen, dels for at give et Indtryk af de alvorlige Overvejelser, Kristian III var inde i paa et Tidspunkt, hvor hans Kongeværdighed blev omgivet med en vis ydre Nimbus.

Naar Danzig sendte Gesandter til København, havde Staden ogsaa et dobbelt Formaål dermed: foruden Kroningslykønskninger vilde man fremkomme med forskellige Krav om Erstatninger til Danzigskippere og -købmænd, der havde lidt Skade under Krigsforholdene i Grevefejden; desuden kom de, som de andre Hansestæder, for at faa deres Handelsprivilegier bekræftet, og endelig var der visse Forhandlinger med Sverige, som kunde plejes ved samme Lejlighed.

Lübeck, Lüneburg og Stralsund sendte sine Gesandter i et alvorligt Anliggende. Der bestod endnu et fjendtligt Forhold mellem den danske Konge og de to Byer Rostock og Wismar, den sidste Rest af Grevefejden. De to vendiske Stæder led haardt under dette Forhold, og de tre andre Hansebyer havde allerede i længere Tid drevet en mæglende Virksomhed mellem Modstanderne, og den fortsattes i København i Sommeren 1537.

Hvad endelig den skotske Gesandt angik, saa var han kommet for at give Meddelelse om, at der var sluttet et

¹) Instruks af 20/7 1537 for Werner von Wallenstein, Original og Koncept i Marburg (Nr. 1760), Koncepten dog med Datum 19/7 s. A.

fransk-skotsk Forbund, og for at opfordre Danmark til at træde ind i det. Det Svar han hentede hos Kristian III viste, at den danske Konge ikke var helt utilbøjelig til at knytte en nærmere Forbindelse med Frankrig og Skotland, samt — om det var muligt — ogsaa med England, og derigennem deltage i et Alliancesystem, der skulde sikre Riget mod den Fare, der stadig truede fra Kristian II's Slægtninge, fra Habsburg.

*

*

*

Kroningen den 12. August 1537 var Slutstenen paa Kristian III's Erhvervelse af den danske Trone; det blev hans Dynasti, der i over tre Aarhundreder var Danmarks Konger. De ydre Attributer for hans Kongemagt eksisterer imidlertid ikke mere. De Regalier, som blev brugt, da Dr. Johann Bugenhagen i Vor Frue Kirke indviede Kristian III til hans Kongegerning, er forsvundet. Endnu i 1557 nævnes de i en Overleveringsforretning paa Københavns Slot; Kronen var da i nitten Stykker med Ædelsten og Perler i og en rød Setteni-Hue hørte dertil; begge Sceptrene omtales; ligesaa det forgyldte Rigsæble med Korset og det forgyldte Sværd med Skede¹.

¹) Danske Kancellis Rentekammerafd. før 1572: Diverse Nr. 100, trykt i D. Mag. 1. R. V, p. 362. — Meddelelsen om, at Regalierne ikke mere findes, skyldes Musæumsinspektør Gudmund Boesen ved Musæet paa Rosenborg.